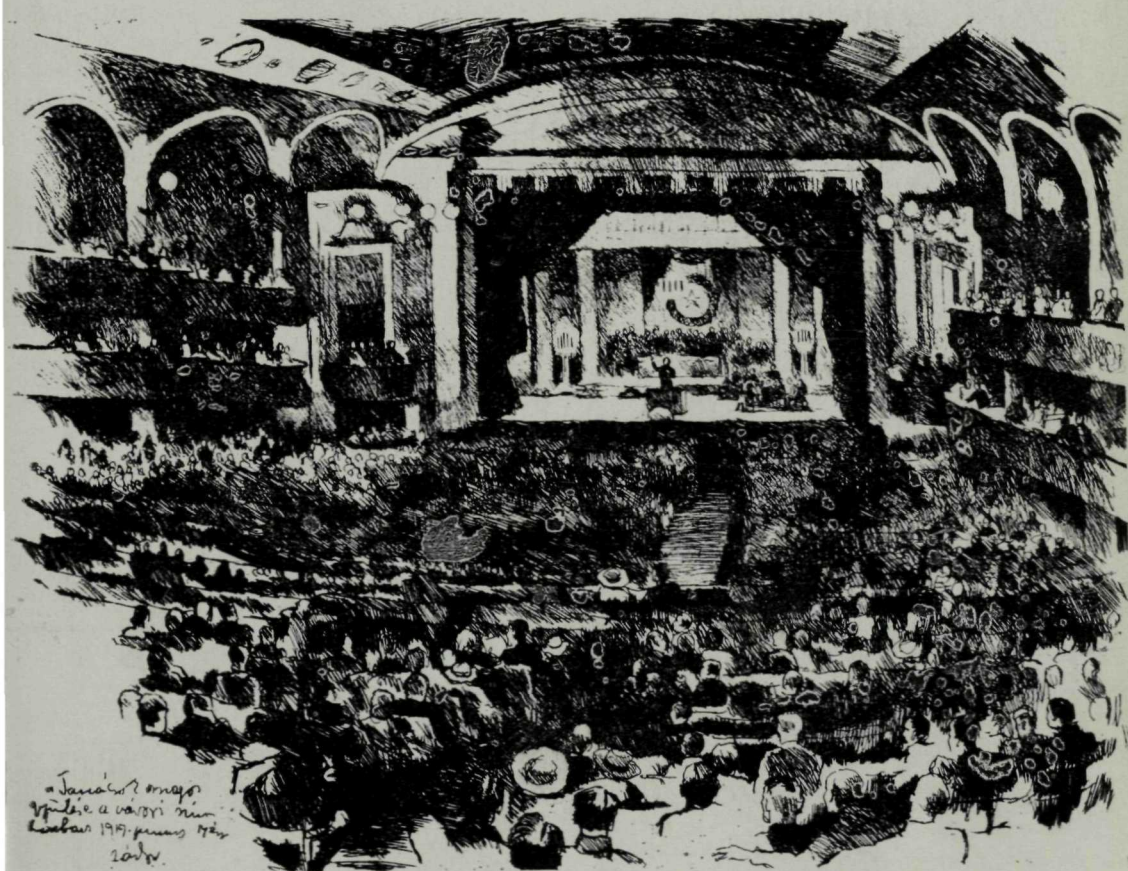

JÁSZKUNSAĞ

XV. ÉVFOLYAM, 1-2. SZÁM.

1969. MÁRCIUS-MÁJUS

*a Jászok? orvosi
Védelme a városi
Kórházban 1969. március 19-20-21.*

JÁSZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata

Megjelenik negyedévenként

XV. évfolyam, 1—2. szám.
1969. március—május.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta
Központi Hírlap Irodánál (Bp., József nádor
tér 1.) és a postahivataloknál. Előfizetési díj:
1 évre 20,— Ft. Cseksszámlaszám: egyéni elő-
fizetésnél 61 280, közületinél 61 066.

A szerkesztő bizottság elnöke:

Szurmay Ernő

Szerkesztő bizottság:

Barna Gábor, Elek Lajos, Imre Lajos,
Mészáros Ferenc, Mohácsi Ottó, Simon Béla,
Soós István

Felelős szerkesztő:

Kaposvári Gyula

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.

Telefon: 23—50.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap

Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Virágh Iván

Index-szám: 25 910

1140—1936-69. Szolnoki Nyomda, Szolnok,
Május 1 u. 19.

Felelős vezető: Kozák Ferenc

TARTALOMJEGYZÉK:

Csáki István: A Tanácsköztársaság évfordu- lóján — — — — —	1
Selmeczi László: A polgári demokratikus for- radalom Túrkevéjén — — — — —	7
Selmeczi László: A Kommunisták Magyar- országi Pártja Szolnok megyei Szerveze- teinek megalakulása és tevékenysége. (1918. december 12—1919. március 21.) —	16
Kaposvári Gyula: Krónika — helytörténet —	24
I. A forradalom hétköznapijai. — Dr. Ka- tona Endre följegyzései.	
II. Az 1919-es szolnoki harcok krónikája. Dr. Urbán Lajos naplója.	
Szigeti László: Az államhatalom helyi szer- veinek létrejötte, kiépülése és tevékeny- sége Szolnok városban a Tanácsköztársas- ság időszakában — — — — —	40
Szurmay Ernő: A Magyar Tanácsköztársaság szociális és kulturális vívmányai Szolnok megyében — — — — —	51
Dr. Kupa Mihály: A jászberényi 1919-es szük- ségpénz tervezete — — — — —	59
Szurmay Ernő: Ady évfordulóján. — Gondo- latok egy kiállítás megnyitásán — — —	61
Kocsis László: Emberek az embertelenség- ben. — Adatok a karcagi kommunisták 1944-es antifasiszta tevékenységéhez — —	67
Kisfaludi Sándor: Bányai Kornél — — —	78
Bistey András: Bányai Kornél verseit ol- vasva — — — — —	83
Dr. Oelmacher Anna: A szolnoki művészek kamarakiállításán — — — — —	88
Kaposvári Gyula: Szolnok — — — — —	89

A borítólapon: Zádor István rajza:
A tanácsok országos gyűlésén 1919-ben.

A Tanácsköztársaság évfordulóján

„Időben tőle egyre távolabb,
lélemben hozzá egyre közelebb,
emléke bennünk nemcsak megmarad,
de növe nő, s mint óriás mered . . .”
(Évfordulóra: Gábor Andor, 1925. III. 21.)*

Az 1918–19-es esztendőök forradalmi eseményeinek félévszázados jubileumi ünnepségsorozatában a magyar munkásosztály nagy tettéről, a viharos küzdelmek és hősi erőfeszítések eredményéről, a Magyar Tanácsköztársaság létrehozásáról és megvédéséért folytatott harcról emlékezünk tisztelettel és kegyelettel. Mindaz, amire a magyar nép legjobbjai a XIX. század végétől harcba bocsátkoztak az elnyomó és kizsákmányoló feudálkapitalista osztállyal, mindaz, ami célként ott lebegett az „őszirózsás forradalom” munkás, szegényparaszt és haladó értelmiségi résztvevői előtt, mindaz, amiért a Kommunisták Magyarországi Pártja létrejött és sorait megerősítve sikraszállt, ebben a történelmi sikerben: a Tanácsköztársaság létrejöttében és 133 napos fennállásában testesült meg. Ma élő nemzedékünk méltán idézi és tiszteli ezt a kort – és eseményeit – úgy, mint nemzeti történetünk egyik legszebb időszakát, a ma már megvalósult szocialista társadalmi berendezkedésünk első nagy próbálkozását.

Népünk számára felemelő, szocialista jelenünk és jövőnk szempontjából biztató, hogy mindaz, ami a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével elsőnek Oroszországban, másodikként hazánk földjén létrejött, ma már 14 országot felölelő szocialista világrendszerben ölt testet, s hogy ez a társadalmi rendszer földünk 26 százalékát foglalja el, lakossága meghaladta az 1144 milliót – a ma élő emberiség közel 35 százalékát. Az emberiség története során soha, egyetlen társadalmi rendszer ilyen viharos gyorsasággal nem nyomult előre, soha egyetlen társadalmi forma ilyen gyorsan nem tudta meghódítani embermilliók szívét, megnyerni támogató akaratát. Ez a viharos előretörés a szocialista társadalmi berendezkedés lényegéből fakad, a dolgozó embereket felszabadító hivatásából következik. S ha ma még jelentős tényező és erő is a kapitalista társadalom, az új világ, a szocializmus küzdő osztagai, a marxizmus–leninizmus elméletével és forradalmi gyakorlatával felfegyverzett pártok szinte mindenütt jelen vannak és folytatják a küzdelmet. Látnokiak, de reálisak a Kommunista és Munkáspártok 1960-as tanácskozásának azon megállapításai, hogy: „Korunk – amelynek fő tartalma a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal elkezdődött, átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba – a két ellentétes társadalmi rendszer harcának korszaka, a szocialista és nemzeti felszabadító forradalmak korszaka, az imperializmus összeomlásának és a gyarmati rendszer felszámolásának, egyre több nép szocialista útra térésének, a szocializmus és a kommunizmus világméretű diadalának korszaka.”**

Dolgozó népünk legjobbjai félévszázaddal ezelőtt küzdelmükkel, hősi harcukkal – sokan életük feláldozásával – a haladás élvonalába emelték hazánkat, nemzetün-

ket. Tisztelettel és kegyelettel hajtjuk meg az emlékezés zászlaját a hősök előtt; tisztelettel és hálával köszöntjük a ma is köztünk élőket, dicső forradalmunk veterán harcosait.

A Magyar Tanácsköztársaság létrejötte törvényszerű folyamata volt a magyar társadalom akkori helyzetének. Az 1918. októberi „őszirózsás forradalom” – mely tartalmában polgári demokratikus jelleggel indult – és a köztársaság létrehozása, csupán kezdeti lépcsőfok volt társadalmunk felgyülemlett problémáinak és égető kérdéseinek megoldásában. A forradalom – a monarchiától való elszakadás, a köztársaság kikiáltása után – induló lendületét veszítette, mert bár a belső helyzet érett volt nagyobb előbbrelépésre, hiányzott a következetes marxista-leninista vezető párt. Mire a KMP megalakult és szervezetei kiépültek, a reakciós feudálkapitalista erők sok pozíciót újra megszilárdítottak, a munkásosztály legnagyobb tömegpártja – a szociáldemokrata párt – vezetői pedig felemás és forradalomellenes magatartásukkal a forradalmi lendület fékezőinek bizonyultak. A feudalistáknak és burzsujoknak már a köztársasági államforma, a monarchiából való kiszakadás, a nemzetiségek feletti abszolút uralom csökkenése is sok volt, nem is szólva a munkásság és szegény-parasztság követeléseiről, amelyek megoldása a szocialista forradalomba való átmenet emeltyűje lett volna. A kormány jobbra haladt, a tömegek aktivitása fokozódott, aminek a kommunista párt létrejötte és megerősödése lendületet és proletárforradalmi jelleget adott. A KMP és a forradalmi munkástömegek előtt példát szolgáltatott, nagy vonzó és mozgósító erőt képviselt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a megszületett új államrend, a szovjet-rendszer. Az országban visszhangzott a jelszó: „Cselekedjünk orosz módra.” A burzsoázia a viszonylag megszilárdult pozícióit felhasználva, a tömegek forradalmi lendületének megtörésére törekedett és ebben kezdettől épített az országot szorító gyűrűbe fogó entente hatalmak segítő készségére. Számolva minden eshetőséggel, legkülönbözőbb kapcsolatok épültek ki a nagy kapitalista országok irányában. A tömegekkel szemben a kormány erőszakhoz nyúlt, fegyveresen lépett fel. A forradalmi lendület megtörésére irányuló intézkedések között a KMP elleni erőszakos fellépésre is sor került. A párt vezetői börtönbe kerültek és lejáratusuk, a KMP és a tömegek elválasztása érdekében szélesen folyt a propaganda. Az adott helyzetben azonban ez nem hozta meg a burzsoázia által remélt eredményt. A Kommunista Párt programja világos célt, az égető kérdések megoldására utat mutatott. Egyetlen valóban reális program volt ez abban a bonyolult helyzetben, amivel szemben más, a tömegek érdekeit szolgáló, követeléseiket kielégítő alternatívát a burzsoázia szembeállítani nem tudott, nem is tudhatott.

Szűkebb hazánkból – Szolnok megye városaiból és községeiből – tucatszámra tártuk fel az ünnepi előkészületek során azokat az értékes okmányokat, amelyek hűen fejezték ki a KMP szervezetei és a munkások, a szegényparasztszok kapcsolatát, a tömegek akaratát és elszántságát. A kirendelt kormánybiztos tiltó rendelkezései, a rendőrség fegyveres fellépései ellenére érelődött az elhatározás a szocialista forradalomra. Ilyen helyzetben érte a kormányt az ún. „Vix jegyzék”, amely az ország keleti feléből újabb 40 ezer km² kiürítését és átadását követelte a román burzsoáziának. A kormány amúgy is ingatag helyzetét ez még fokozta. Elfogadni az ultimátumot nem volt bátorsága, a kiépített kapcsolatok és a kapitalista nagyhatalmak irányába táplált illúziók után visszautasítani nem volt erkölcsi alapja. Egyetlen erő, amely erre az ultimátumra választ tudott adni, a munkásosztály, a forradalmi tömeg volt. És ez az erő bátran helyezkedett szembe a követeléssel, megragadva – viszonylag békés eszközökkel – a hatalmat. Nem a kormány „belátása” és „lemondása” vezetett a proletárdiktatúra kikiáltásához, nem a burzsoázia „hatalom átadása”, hanem a proletariátus részéről a bonyolult, de céljai elérésében viszonylag kedvező helyzet kihasználása vezetett el Tanács-Magyarországhoz, ami a lépés visszhangjá-

ban, a munkások, szegényparasztok és értelmiségiek lelkes hozzáállásában, a hatalom szerveinek gyors kiépítésében méltóan kifejezésre jut.

A KMP – egyesülve az SZDP-vel – hatalmas tömegpárttá nőtt, vezetőképessé programmal rendelkező erővé lett; a nem minden szempontból kedvező egyesülés ellenére is képes arra, hogy a kivívott hatalmat megszilárdítva elindítsa a szocialista társadalom felépítésének nagy és bonyolult folyamatát. Megkezdődött a nagy munka, ami a Tanácsköztársaság fennállásának végéig folyt, annak ellenére is, hogy a rövid idő nagy részét a honvédő, a proletár haza fegyveres megvédelmezésének szervezése kötötte le. Tanács-Magyarországon a 133 nap alatt a dolgozókról való gondoskodás, az életkörülmények javítása, a kulturális felemelkedés érdekében több történt, mint visszamenőleg évszázadokon át. Az idő azonban rövid volt ahhoz, hogy az intézkedések hatása is szélesben kibontakozzon.

Az erők küzdelmében a mennyiségnek meg van a maga szerepe. A milliós entente sereg sokszoros erőfölénnyel rendelkezett. A belső ellenség a rövid idő alatt nem kényszerült visszavonulásra, elszigetelődése és elnyomása nem valósulhatott teljes mértékben meg. Az ellenség létszámbeli fölénye kezdetben is látszott, azonban egészen másként alakulhatott volna a helyzet, ha a nagyhatalmak ármánykodását jobban átlátják, ha a „Clemenceau jegyzék”-ben közzétett felvidéki visszavonulást nem hajtják végre, és különösen, ha sikerül a frontkapcsolatot keleten Szovjet-Oroszország fegyveres erőivel megteremteni. A kis Tanács-Magyarország gyorsan szervezett hadereje így is sok csapást mért az ellenségre, példázva a fegyveres munkásság elszántságát és hősi helytállását. Az ármány és az imperialista túlerő győzedelmeskedett, de soha nem tudta elfeledtetni, ami történt. Mindenkor jogos volt, de ma – a szocialista építés előrehaladott fokán, a szocialista társadalom felépítésének időszakában – fontos is hangsúlyozni: Nem volt hiábavaló kísérlet. Az első munkáshatalom Magyarországon dicső tett, nagy tanulság volt a magyar munkásság számára és értékes történelmi tapasztalatot nyújtott a nemzetközi munkásmozgalom számára is.

Mindaz, amiért kommunista pártunk 50 esztendővel ezelőtt forradalmi harcra hívta a magyar munkásosztályt, a falusi szegénységet, a „haladásért kiáltó szót” felfogni képes értelmiségieket, a második magyar proletárdiktatúrában, a felszabadulás óta eltelt 24 év küzdelmében valósággá vált és válik. A paraszttal szövetséges munkásosztály hatalma szilárd és megingathatatlan. Iparunk teljesítőképesége több mint hétszerese a felszabadulás előttinek. Ha a korszerűséget is pontosan hasonlítani tudnánk, a két időszak különbsége ennél is sokkal nagyobb. Ma már nemcsak, birtokosa a falu népe ősi jussának, de földjén olyan korszerű szocialista nagyüzemeket alakított ki, amelyek termelőképeség szempontjából messze túlhaladják az előző időszakot. A szövetkezeti gazdálkodás kereteiben átalakultak a falusi életviszonyok, ember embernek társává, maga a termelőüzem emberi közösséggé lett. Felnevelődött az az értelmiség, amely erejét, tudását képes és akarja a szocialista társadalom, embertársai javára gyümölcsöztetni. Nemzetgazdaságunk erejét, a lakosság élet- és munkakörülményeiben, életszínvonalának emelésében elért eredményeinket, szocialista társadalmunk szilárd erkölcsi morális helyzetét, pártunk politikájának realitását és céltudatosságát – iránta egész dolgozó népünk megnyilvánuló bizalmát – jólesően elismerik a testvéri országok népei, de még az ellenség is kénytelen tudomásul venni. Ezek a körülmények és viszonyok erőssé és megingathatatlaná teszik pártunk, népünk számára azt az erkölcsi alapot, amelyről a félévszázad előtti Tanácsköztársaság történelmi jelentőségét méltatjuk.

A Tanácsköztársaság 133 napos fennállása idején – és pártunk politikájában mindenkor vezérlő elv volt a munkástestvériség, a proletárnemzetköziség. Nem pártunk tehet arról – hanem a magukat „történelminek” tituláló osztályok, a feudális urak és a burzsoá elnyomók felelősek érte –, hogy a félévszázad előtti hősi küzdelemben

a Kárpát-medencében élő, a magyar munkással, szegényparaszttal együtt elnyomott más nyelvű lakosság egy részét a burzsoázia Tanács-Magyarország ellen fel tudta használni. A Magyar Vörös Hadsereg soraiban ott voltak ezeknek a népeknek a haladó gondolkodású képviselői, a szlovákok, délszlávok, itt élő németajkiúk – és más nemzetiségűek – és egy szívvel, akarattal küzdöttek magyar munkástestvéreikkel. A Tanácsköztársaság leverése után pedig együtt szenvedték a burzsujok kegyetlen megtorlását. De itt harcoltak nagy számban azok az oroszok, ukránok, akik hadifogolyként kerültek magyar földre, hogy saját népük hősi önvédelmi harcában itt vegyék ki részüket. A magyar kommunisták, a magyar dolgozók soha nem feledik a más nemzetek fiait által nyújtott támogatást, a saját sorsuk alakításában ezt mindig szem előtt és egyben kötelességnek tartják.

Pártunk és a Tanács-Magyarország akkori vezetői világosan látták azt is, hogy a magyar munkásosztály hatalmának sorsa elválaszthatatlanul kapcsolódik Szovjet-Oroszország sorsához, amely akkor élet-halál harcát vívta a rátámadó 14 imperialista hatalommal és a reakciós „fehérgárdistákkal”. Felismerték, hogy Szovjet-Oroszország győzelme nélkül itt – elszigetelten – a burzsoázia mindenképpen megsemmisítő csapást mérne a Tanácsköztársaságra. Az ellenség fegyveres támadása közepette, a szorongatott helyzetben is szilárd volt az a vélemény, hogy az ott harcoló magyar vöröskatonák legtöbbit akkor tesznek hazájukért, ha ott következetesen helytállnak. A Tanácsköztársaság kormánya – Kun Béla elvtárs, pártunk akkori kimagasló vezetőjének aláírásával 1919. április 23-án „felhívást” küldött Moszkvába, amelyben a harcoló vörös katonákhoz szól, s kifejti a szocialista forradalom egész katonai helyzetét. Ekkor már Bajorországban is Tanács hatalom volt, s arról, mint szövetségéről emlékezik meg.

A felhívásban Kun Béla elvtárs kifejti, hogy: „A burzsoázia végső erőfeszítéssel odairányítja támadását, ahol a kommunizmus gerincét sejtí, mert úgy gondolja, hogy csapásai az egyre erősödő proletárforradalmat érzékenyen képesek sújtani.

Ha eme erőlködése sikerülne, egyetlen jól kiszámított csapástól megroppanna a gerinc, és összeomlanának a tanácsok köztársaságai...

Ha sikerül az előnyomulásuk, nemcsak az orosz forradalom van veszélyeztetve, hanem alapjában megremeg a nemzetközi forradalom is...

Lelkesítsen benneteket a büszke tudat, hogy az Orosz Tanácsköztársaság a legszorosabb szövetségre lépett a Magyar Tanácsköztársasággal, és ha az a kívánságokat, hogy a magyar proletáralom éppoly büszkén tudjon dacolni az ellenforradalom támadásaival szemben, mint az orosz, akkor most nem szabad elhagyni a küzdőteret, nem szabad elveszteni a hiteteket, és lelkesedéssel kell harcolnotok!...”

A helyzet és tennivalók kifejtése után Kun Béla elvtárs befejező soraiban üzeni:

„A Magyar Tanácsköztársaság parancsa, hogy senki ne hagyja el helyét.

Fel proletárok a küzdelemre! Szilárdan együttműködni az orosz elvtársakkal! Fel a küzdelemre a legközelebb eső fehérgárdisták és Kolcsak-bandák ellen.

Fel! Ti huszonötezen Turkesztánban, ti százezren Szibériában, kik végigszenvettek a hadifogság tenger keservét.

Lebegjen szemetek előtt, hogy otthon hagyott családokat töletek, sokat szenvedett foglyoktól várja szabadulását!”

Lenin elvtárs, aki az első órától kezdve feszült és kitüntető figyelemmel kísérte a Tanácsköztársaság helyzetét, aki üzenetében forrón köszöntötte, küzdelemre bátorította a magyar proletáriátust, az üzenetet záradékkal látta el, mely így hangzott:

„Csatlakozom a felhívás egész szövegében foglaltakhoz, és bízom benne, a magyar proletárság a frontokon nem fogja szem elől téveszteni, hogy még néhány hónapig küzdjön a nemzetközi proletárérdekéért, és akkor miénk a győzelem, az utolsó, a biztos győzelem. Lenin”***

És a magyar vöröskatonák ott is és itthon is helytálltak becsülettel, tisztességgel, internacionalistákhoz és hazafiakhoz méltóan. Azokon a frontokon, ahol a magyar Vörös Hadsereg előrenyomult, a szabadulást vitte a lakosságnak. Győzelméből született a Szlovák Tanácsköztársaság, amelyet azután a cseh és szlovák burzsoázia döntött meg.

A Tanácsköztársaság fegyveres erejét a túlerőben levő ellenség leverte. És utána következett a „fehérterror” kínzó táboraival, a bebörtönzés, minden haladó gondolat kegyetlen üldözése. A burzsoázia – annak reményében, hogy sikerül végleg letörni a munkásság erejét – többet vett el a dolgozó nép jogaiból, mint amennyivel a forradalom előtt rendelkezett. Kegyetlen fasiszta diktatúra jött létre, mely 25 esztendőn keresztül tartotta magát. Azt a viszonyt azonban, mely a proletárinternacionalizmus talaján az első szovjet állam és a magyar nép forradalmi erői között a hősi küzdelmek időszakában kialakult, soha sem tudták megváltoztatni. Ez éltető erő volt a fasiszta elnyomás időszakában is, amiről Gábor Andor idézett versében így ír:

É . . .

„. . . Keletre nézz: egy ország-óriás,

élő valóság, nem tündér-csoda!

Csak arra nézz és ujjongón kiálts

önüdvözítő üdvözlést oda!

Ők megcsinálták! s mink is mertük egyszer,

Ez most már mindig bennünk zakatol,

nem törli ki se gyilkos darutoll,

se orvul ömlő ámítási vegyszer!”

E viszony nemcsak felújult és kiszélesedett, hanem még bensőségesebb tartalmat kapott a 24 esztendő együttes erőfeszítéseiben, gondjaiban és sikereiben. Záloga volt, záloga és az marad a jövőben is annak, hogy a burzsoázia soha többé ne ülhessen győzelmi tort sem hazánkban, sem más szocialista országban.

S most – 50 év távlatában – azzal a szilárd meggyőződéssel emlékezünk Tanács-Magyarország létrehozásában résztvevő, küzdő elvtársainkról, az egykori vörös katonákról, hogy a szocialista haza mai fegyveres őrzői – néphadseregünk, karhatalmunk, rendőrségünk, munkásőrségünk – nemcsak megőrzik és ápolják elődeik harcainak dicső emlékeit, de az új körülmények között, a szocialista államok egyesített fegyveres erőinek kötelékében – a Varsói Szerződésben – képesek a haza és a szocialista tábor védelméből rájuk eső feladatok teljesítésére.

Az ünnepségek lelkes és forró pillanataiban, a történelmi múlt dicső emlékeinek felidézése közben – amikor a nemzetközi kommunista mozgalom, a testvéri szocialista országok lakosságának, a haladó emberiség milliónak kitüntető figyelme hazánkra, népünkre irányul – jövőt formáló feladatunkhoz kapjuk a biztatást. Túl vagyunk a szocializmus alapjainak lerakásán. Ez a félévszázados küzdelmünk mindennél nagyobb, és maradandóbb emlékműve. De a „nagy mű” befejezése – a szocialista forradalom győzelmének teljessé tétele, a fejlett szocialista társadalom teljes felépítése

- még előttünk tornyosuló feladat. A hozzá vezető út alapjaiban kimunkált. Pártunk IX. kongresszusa ehhez az irányt megszabta. Ennek talaján már kialakított és funkcionál a szocialista gazdaság irányításának korszerű rendszere. Nagy erővel munkálkodik pártunk a termelés további fellendítésén, a szélesen kibontakozó műszaki és tudományos forradalomban való helytállás feltételeinek megteremtésén, életünk szocialista rendjének, társadalmunk demokratizmusának fejlesztésén.

Merítsünk új erőt a múlt dicső emlékeiből a jövő feladataihoz.

CSÁKI ISTVÁN

* Gábor Andor írásainak gyűjteményes kötete.

** Társadalmi Szemle, 1960. XII. sz. 4. oldal.

*** A Magyar Internacionalisták, a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Kossuth, 1968. 57. oldal, 309. sz. dokumentum.

A polgári demokratikus forradalom Túrkevéen

(1918. nov. 1–1919. márc. 21.)

1918-ban Szolnok megye történetét jellemző rendkívül nagyfokú politikai aktivitás a forradalmi érlelődést jelezte.¹ Túrkevéen ebben az időben a felnőtt kereső lakosság fele (49%)² agrárproletár volt. Az új rendért folyó harcot egyedül a helyi szociáldemokrata szervezet irányíthatta volna,³ de nem volt elég erős ahhoz, hogy a forradalmat megelőző időszakban fokozottan jelentkező és a forradalom első napjaiban méginkább erősödő spontán tömegmozgalmat vezesse.⁴

Az októberi polgári demokratikus forradalom győzelmének híre, melyet Madarász István, a helyi szociáldemokraták kiemelkedő vezetője hozott Túrkevére 1918. november 1-én reggel,⁵ a város reakciós vezetőit és forradalmi erőit egyaránt váratlanul érte. Madarász a forradalmat megelőző hetekben Budapesten tartózkodott. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt által szervezett agitátorképző iskolát látogatta.⁶ Vele együtt érkezett Túrkevére néhány, a frontról hazatért katona is.⁷

Madarász és a vele együtt Budapestről hazatért katonák jelentősen megnövelték a város forradalmi erőit. Első útjuk a városházára vezetett, s a városi tisztviselők tőlük értesültek először a budapesti eseményekről.⁸ Madarász bejelentette a tisztviselőknek, hogy: *„vége a régi rendszernek, most már a nép uralma következik.”*⁹ A hazatért katonák eközben lefegyverezték a helybeli csendőrséget és rendőrséget.¹⁰

A város vezetői a forradalmat végrehajtó csoporttal szemben a polgári forradalom védelmének köntösében léptek fel. Tóth Imre, a város polgármestere, november 1-én estére értekezletre hívta a városi tisztviselőket, hogy megbeszéljék, miként biztosíthatják a „törvényes rendet” és létrehozzák a polgárőrséget.¹¹ Az értekezletről a helyi átalakulást vezető, Budapestről hazatért csoport tudomást szerzett. Résztvett azon, és követelte a nemzeti tanács azonnali felállítását, a köztársaság kikiáltását, a leszerelt katonákról való gondoskodást,¹² a csendőrség és rendőrség feloszlátását, és november 2-ára népgyűlés összehívását mondta ki.¹³ Röviddel ezután a Munkás Körben Madarász István vezetésével megalakult a munkástanács.¹⁴

November 1-éről 2-ára virradó éjjel a spontán tömegmozgalom a városi reakciós vezetők és a vagyonos polgárok elleni fellépésben csúcsosodott ki, s egyben ezzel zárult is.¹⁵ Ettől kezdve a Madarász vezette szociáldemokrata szervezet tömöríteni tudta maga mögött a város szervezetlen agrárproletár tömegeit.

November 2-án délelőtt 10 órakor a népgyűlést Tóth Imre polgármester nyitotta meg, de a túrkevei agrárproletariátus nem őt kívánta hallani,¹⁶ hanem Madarász Istvánt, aki felszólalásában a forradalmat – tapasztalatból tudva, hogy a győztes forradalmat a munkásosztály vívta meg – proletárforradalomként értékelte. „Most már minden a miénk, a városháza, mindenkinek mindene a miénk.” – mondta.¹⁷ Követelte a köztársaság kikiáltását.¹⁸ Tiltakozott a polgárőrség megszervezése ellen,

mondván: „eddig a munkásság védte a vagyont a háborúban, most már védje meg maga a polgárság azt. A munkásság nem fog részt venni a polgárőrségben, akinek van mit megvédenie, az védje meg azt maga.”¹⁹ Javallatára a népgyűlés a városi képviselőtestületet feloszlattnak nyilvánította (bár a városi tisztviselőket ideiglenesen meghagyta helyükön), s a közügyek intézésére „közfelkiáltással” megválasztotta a nemzeti tanácsot.²⁰

Még november 2-án, a népgyűlés határozata ellenére megalakult a polgárőrség, melyet Gazdag Lajos városi rendőrkapitány szervezett meg.²¹ A polgárőrség megszervezése a város reakciós erői ellentámadásának megindulását jelentette.

November 3-án a nemzeti tanács ülést tartott, hogy javaslatot tegyen az ország leendő államformájára.²² Tóth Imre polgármester a magyar nemzeti királyság mellett kardoskodott, de leszavazták, s a tanácsülés a köztársasági államforma mellett döntött.²³ November 4-én megalakult a katonatanács.²⁴ Elnöke dr. Kenéz Béla polgári liberális ügyvéd lett.²⁵

November 5-én a városi reakció elég erősnek érezte magát az ellentámadásra. Segítette az ellentámadás megindításában az a miniszteri sürgöny, mely a polgárőrség azonnali felállítására adott utasítást, s ezzej legalizálta a rendőrkapitány által néhány nappal korábban létrehozott szervezetet.²⁶ A nemzeti tanács ülésére szervezeten vonultak fel a város agrárproletáriátusával szemben álló erők.²⁷ A jobboldal, a város szervezeten tömegei által, a spontán népfelháborodás hatására, november 1-én éjjel kezdeményezett akciót, melyet a forradalmat vezető csoport nem tudott megakadályozni, e csoport nyakába igyekezett varrni.²⁸ A nemzeti tanács elé beadványt terjesztettek, melyben követelték a spontán népmegmozdulásban résztvevők megbüntetését – akiknek Madarász és az általa vezetett helyi szociáldemokrata csoport amnesztiát javasolt –, a tisztviselők helyén maradását, a rendőrség azonnali felfegyverzését.²⁹ A felsorakozott jobboldal Madarászt meg sem hallgatta. Hatására a nemzeti tanács a beterjesztett javaslatot elfogadta. A gyűlés után a rendőrség azonnal szolgálatba lépett, s Gazdag Lajos rendőrkapitány statáriumot hirdetett. Madarász Istvánt tizenhetedmagával együtt még aznap éjjel elfogták és a mezőtúri járásbíróság börtönébe szállították.³⁰

A november 5-i jobboldali fordulatot végrehajtók jól tudták azt, hogy nincs tömegbázisuk, s uralmuk konszolidálása érdekében meg akarták nyerni maguknak a városi agrárproletáriátust. Ennek érdekében nap mint nap előadásokat tartottak számukra,³¹ azonban azok az emberek, akiknek vezetőit eltávolították, elég érettek voltak ahhoz, hogy ne álljanak melléjük, sőt azonnal harcot indítottak vezetőik kiszabadításáért. Segítette őket Gyalog János, aki Mezőtúrról jött el, hogy eljárjon Madarász érdekében,³² és Laskai Mihály, aki Budapestről utazott Túrkevére.³³ Stefanovics Lajos Budapesten tiltakozott a belügyminiszternél.³⁴ Küldöttségek jártak Szolnokon is.³⁵

Ezzel egyidőben, november 24-én, megindult a túrkevei agrárproletáriátus ellentámadása Rundik János vezetésével. De erről tudósítson Gazdag Lajos rendőrkapitánynak az alispánhoz küldött távirata, amely így szól: „Folyó hó 24-én Túrkevéen a helybeli munkásság népgyűlést tartott azon programmal, hogy a régi rendszer képviselőit, minket, képviselőket, rákényszerítsen hivatalunk elhagyására. A polgármestert, a helyettes polgármestert, engemet, a rendőrkapitányt, a városi adóellenőrt, a járattelvel-kezelőt, a városi gazdát és az árvaszéki ülnököt felszólították a népgyűlés határozatából, hogy helyeinket hagyjuk el. Az ok, mert a néppel igazságtalanul bánunk...”³⁶ Ugyanezen a népgyűlésen a nemzeti tanács tagjainak számát 60-ra egészítették ki, s további 20 tagot választottak a nemzeti tanács tagjai közé, ezzel biztosítva a szervezett munkásság többségét.³⁷ A népgyűlés határozatát a nemzeti tanács november 29-én tartott ülésén elfogadta.³⁸

A jobboldalt jelentősen dezorganizálta, hogy a népfelháborodástól való félelemben legjelentősebb vezetője, Gazdag Lajos rendőrkapitány elmenekült Túrkevéről.³⁹

A baloldali erők december első napjaiban Madarász István és a vele együtt letartóztatottak kiszabadítását is elérték. Madarász szabadlábra kerülése tovább növelte a baloldal erejét, s határozottabbá tette fellépéseit. A december első felében tartott nemzeti tanácsi ülések programjai és határozatai a jobboldal teljes vereségét tükrözik.

December 7-én Rundik János, Kohári István, Seres János, Varga Bálint, Kelemen Károly, Pozsonyi Károly, Kovács Sándor, Józsa Sándor, Kun Zsigmond és L. Nagy Lehel a nemzeti tanács ülésére terjesztették a következő javaslatot:⁴⁰

„Mondja ki a nemzeti tanács határozatilag, hogy a virilizmuson felépült képviselőtestületet egy percig sem ismeri el illetékesnek arra, hogy a város bármely ügyében intézkedjék, hanem annak hatáskörét maga a nemzeti tanács veszi át a városi tanáccsal közösen, és minden, a képviselőtestület elé tartozó ügyekben közösen⁴¹ határoz.” A javaslatot a nemzeti tanács december 8-án megvitatta. A tanácsülés jegyzőkönyve szerint a következőképpen:⁴² „Rundik János a beadott indítvány indokolásával előadja: Tudjuk mindannyian, hogy az állam átalakult, koronák a porba hulltak, a főrendiház megszűnt, a régi rend letűnt, tehát a virilizmuson alapult képviselőtestület sem határozhat közügyekben, s ha egyszer a nemzeti tanács meg van alakítva, mint az új rend szerveként, ennek kell átvennie a közügyekben való intézkedés jogát, mert ellenkező esetben fent marad a régi rend, s nem értünk el semmit, emélfogva a beadott indítványt fenntartja és megtoldja azzal, hogy a városi tanáccsal kiegészített nemzeti tanács, mint népjóléti bizottság is működjék, és hogy a hozandó határozat birtokon kívül fellebbezhető.

Pozsonyi Károly előadja, hogy a nemzeti tanácsot a nép választotta, tehát kell, hogy a nép közügyeiben ez a szerv intézkedjék, ne pedig a virilizmuson alapuló képviselőtestület.

Elnök előadja, hogy a néphatározat rendelkezései szerint az 1886. évi XXII. t. c. még érvényben van, így a képviselőtestület is fenntartott, a nemzeti tanács csak az ellenőrzést gyakorolja. Kéri, hogy ne előzzük meg a kormány rendelkezéseit. Felolvastatja a néphatározatot és több miniszteri leiratot.

Madarász István szerint, az, ki az új Magyarországnak híve, az nem pártolhatja a virilizmuson alapult képviselőtestületet, ne hagyjuk fent a dolgozó népek ellenére ezt a kárbozatos intézményt, mely csak inséget és nyomort hozott a népre. Már több város is felszolta a képviselőtestületet. Városi munkásság nem akarja, hogy bárki is el legyen nyomva, egyenlő jogok és egyenlő kötelezettségek legyenek.

S. Nagy István nem pártolja a virilizmust, és van benne jó akarat a munkásság iránt, mindannyiónkban meg kell lenni az egymás iránti jó akaratnak, csak így tudunk eredményesen munkálkodni. Indítványt nem fogadja el.

Cs. Kovács Imre bejelenti, miszerint biztos tudása van arról, hogy már Szolnokon is a nemzeti tanács gyakorolja a képviselőtestület jogait.

Ezek után az elnök a névszerinti szavazást elrendeli, feltevén kérdésül, hogy azok, akik a beadott indítványt, a Rundik János által pótlólag tett javaslattal együtt elfogadják, azok igennel, akik nem fogadják el, nemmel szavazzanak.

Igennel szavaztak: Balogh Sándor, Csontos Jenő, Fábrián Ferenc, Dina Sándorné, Gyarmati Lukács, Fóris Sándor, Fadgyas Sándor, Tubel Terézia, Cicatricis Kálmán, Madarász István, Végh Imre, Kalmár Péter, Cs. Kovács Imre, Csik Sándor, Hagymási Sándor, Varga Bálint, Mibályfalvi József, Kelemen Károly, Debreczeni Sándor, Tiba Lajos, ifj. Bugyik Mibály, Kohári István, Seres János, Ábrám István, Rundik János, Szalai András, Ábrám Lajos, Balogh Ferenc, Finta Sándor, Duca Illés, Hadas

Zsigmond, Horváth Sándor, Józsa Sándor, Kovács Sándor, Mikulás János, L. Nagy Lebel, Pozsonyi Károly, Révész Lajos, Rundik József, Szántó Sándor.

Nemmel nem szavazott senki.

Nemzeti tanács a beadott indítványt egyhangúlag elfogadja, és kimondja, hogy a virilizmuson felépült képviselőtestületet egy percig sem ismeri el illetékesnek arra, hogy a város bármely ügyében intézkedjék, hanem annak hatáskörét maga a nemzeti tanács veszi át, és minden képviselőtestület elé tartozó ügyekben közösen határoz, úgy is mint népjóléti bizottság. Kimondja végül, hogy ezen határozata birtokon kívül jellelbezhető.⁴³

Túrkeve, 1918. december hó 15.

Tóth Imre elnök'

A december 9-én tartott tanácsülésen a nemzeti tanács de iure is eltávolította Gazdag Lajos rendőrkapitányt, csatlakozott Darvas Ferenc⁴⁴ kormánybiztosi kinevezését követelő mozgalomhoz és intézkedéseket tett a város élelmszer- és tűzifaelátásának biztosítására, valamint a hazatérő katonáknak munkaalkalmat teremtett. Erről a tanácsülés jegyzőkönyve a következőképpen tudósít:⁴⁵

„Jegyzőkönyv.

Felvétellett Túrkevéen a városi tanáccsal kiegészített nemzeti tanácsnak 1918. évi december hó 9-én tartott ülésén.

Jelen voltak: Tóth Imre polgármester elnök, Dr. Nánássy Endre, Balogh Sándor, Fábian Ferenc, Dina Sándorné, Fóris Sándor, Tubel Terézia, Madarász István, Cs. Kovács Imre, Drabos Ferenc, Csik Sándor, Hagymási Sándor, Varga Bálint, Mihályfalvi József, Stefanovics Lajos, Kenéz János, Tiba Lajos, Erdei Károly, Kohári István, Kovács Imre, Drabos Ferenc, Csik Sándor, Hagymási Sándor, Varga Bálint, Mihály-Abrabám István, Szalai András, Ábrabám Lajos, Balogh Ferenc, Finta Sándor, Ducza Illés, Györffy Lajos, Hadas Zsigmond, Józsa Sándor, Kovács Sándor, Mikulás János, L. Nagy Lebel, Pozsonyi Károly, Révész Lajos, Rundik János, Szántó Sándor, Dr. Szilágyi Dávid nemzeti tanácsstagok, Kovács László, Nagy István és Dr. Simon László városi tanácsstagok. Jegyzett Nagy István.

Elnök szívélyesen üdvözlölvén a megjelenteket, a tanácskozást megnyitja, s a jegyzőkönyv bitelesítésére Györffy Lajos és Mihályfalvi József tagokat felkéri.

Tárgyaltattott Ábrabám István és társai nemzeti tanácsi tagoknak következő indítványa:

Mondja ki a városi tanáccsal kiegészített nemzeti tanács, mint a képviselőtestület helyettesítő faktor határozatilag, hogy Dr. Gazdag Lajos rendőrkapitány az általa elkövetett egész sor hivatalos batalommal való visszaélést az 1886. évi XXII. t. c. 96. §-a alapján hivatalos állásától és az azzal járó minden tisztségtől és karhatalmi parancsnokságtól felfüggeszti s ellene a feljelentést illetékes helyen megteszi. Egyben elhatározza a nemzeti tanács, hogy ezen határozata az 1886. évi XII. t. c. 97. §-a utolsó bekezdése alapján fellelbezhető meg, birtokon kívül. S továbbá ezen határozatot a rendőrkapitánnyal 3 tagú bizottság útján nyomban közli, s tőle a hivatal kulcsát nyomban átveszi, javadalmazását pedig a felfüggesztés tartamára fizetésének egyharmadára korlátozza. Nagyobb nyomaték kedvéért, a nemzeti tanács a rendőrkapitány által elkövetett visszaélések közül nébányat felsorol. Tettleg bántalmazta a rendőrkapitány 1918. év november hó folyamán Simon Sándor, Szabó Krisztina, Csik Sándor, Csik István stb. túrkevei lakosokat. Egyben elhatározza a nemzeti tanács: felhívja a város közönségét, hogy mindazok, akiket a rendőrkapitány mióta városunkban van, bántalmazott, vagy bántalmaztatott, jelentkezzenek a nemzeti tanács bármely tagjánál, vagy a munkáskör vezetésénél.

Abrahám István a közrend és béke érdekében kéri a felolvasott indítvány elfogadását. ...

*Rundik János kifejti, hogy a város közönségének megnyugtatása végett szükséges ez intézkedés megtétele, mert a legnagyobb bűn valakinek a testi épségére törni, de különösen nagy akkor, ha éppen olyan egyén teszi, akinek a testi sértést megvédeni kellene, éppen ezért kéri a beadott indítvány elfogadását, hogy így hivatalosan le-
tárgyalva szólíttassék fel a rendőrkapitány, hogy nyugodtan távozzék, s hagyja ott a helyét.* ...

Dr. Nánássy Endre szerint nem jogosult a nemzeti tanács a tett indítványban foglaltak kimondására, miért is indítványozza, hogy a beadvány terjesztések a képviselőtestületi közgyűlés elé, mert az jogosult benne eljárni.

Pozsonyi Károly az indítvány elfogadását javasolja, mert Dr. Gazdag Lajos rendőrkapitány szálka a nép szemében, így elmozdítása esetén csak a közrend és béke helyreállítását biztosítjuk.

Kenéz János szerint bizonytalanság áll fent arra nézve, hogy vajon jogában és hatalmában állott-e a nemzeti tanácsnak a képviselőtestületet megszüntetni, tehát meg kell tudnunk a belügyminiszter úrtól, ne hogy törvénytelenséget cselekedjünk.

Madarász István szerint teljesen törvényes úton jár a nemzeti tanács akkor, midőn a rendőrkapitányt nem tettelegességgel, hanem a törvényben meghatározott módon távolítja el. Az, ki minden viselkedésével a régi rendet szolgálja, csak az vetemedhetik tettelegességre, az ilyen egyént nem tudjuk az új rendhez alkalmazkodónak tekinteni, nem tudjuk, mikor rendez egy vérfürdőt, mikor bontja fel a rendet. A munkásság kezébe veszi a rend fenntartását, de nem Gazdag Lajossal az élén; a bűz- és balasztás ideje lejárt, egyet kell érteni. A népgyűlés is kimondta az eltávolítását. Többek hozzászólása után, a városi tanáccsal kiegészített nemzeti tanács többsége, névszerű szavazással, 30 szavazattal egy szavazat ellenében a tett indítványt elfogadja és kimondja, hogy Dr. Gazdag Lajos rendőrkapitányt az általa elkövetett egész sor hivatalos hatalommal való visszaéléseért, az 1886. évi XXII. t. c. 96. §-a alapján hivatalos állásától és azzal járó minden tisztségétől és a karbatalmi parancsnokságtól felfüggeszti, s ellene a feljelentést illetékes helyen megteszi...

Balogh Sándor nemzeti tanács tag bemutatja a Cukorközpont értesítését, mely szerint a törökszentmiklósi szövetkezetekhez szétosztás végett július hóban 3 vagon és szeptember hóban ismét 3 vagon cukor érkezett, melyből az itteni szövetkezetek nem kapták meg a nekik járó részt.

Megbízatik az előljárásság, hogy az ügynek sürgősen nézzen utána, s állapítsa meg, hogy miért nem kaptak az itteni szövetkezetek cukrot, s az hova lett...

Madarász István bejelenti, hogy az egész vármegyében mozgalom indult meg az iránt, hogy vármegyénkben a főispáni teendőkkal megbízott kormánybiztossá, a szolnoki nemzeti tanács elnöke, Darvas Ferenc neveztesse ki; javasolja azért, hogy a nemzeti tanács forduljon táviratilag a népkormányhoz e kinevezés mielőbbi keresztül vitele végett, s hasonló felterjesztés beadása végett keresse meg az összes vármegyei nemzeti tanácsokat.

Nemzeti tanács ezen javaslatot egyhangúan elfogadja, s a táviratnak még a mai nap folyamán leendő felküldésére az elnökséget utasítja, de utasítja egyben arra is, hogy a vármegyebeli összes nemzeti tanácsokat keresse meg a mozgalomhoz való csatlakozás végett.

Finta Sándor jelenti, hogy még mindig vannak hazatérő katonák, akik fa ásást vállalnának munkára. Indítványozza azért, hogy kerestessék meg alispán úr, hogy a mezőúri országúton levő fák kivágását engedélyezze.

Bejelenti egyben, hogy a korábbi határozat meghozatalakor nem lett kimondva, hogy az egy mázsa fa mennyi időre jár, kéri ennek megállapítását is.

Abrahám István és Madarász István a tűzija rékivirálást tartja helyesnek, ha a szükséglet másként nem biztosítható. Pozsonyi Károly a malomzugi gát melletti összes fák kiásását javasolja, mert most nem dísznek, hanem tüzelőnek kell a fa, mivel nincs szalma. Tavasszal aztán ültetni kell helyette másikat.

Rundik János kéri, hogy újból kerestessék meg a Hortobágy-Berettyó Társulat, a hullámtérben levő fák kiásásának vállalatban adása iránt, a földtulajdonosok újból szólíttassanak fel, a földjükön levő fák kivágására.

*Elnök bejelenti, hogy mintegy 40-50 vagon fa került ki a temetőkből, ami ki-
osztható, csupán azt kéri, hogy abból a 11 állami elemi iskolának is juttassék 15-15
mázsá.*

*Kimondja a nemzeti tanács, hogy a temetőben levő 40-50 vagon fa kiosztára
kerüljön, s abból a 11 állami elemi iskolának 15-15 mázsá adassék.*

*A fa mennyiség egy családra egy hónapra 5 mázsá, mely egyszerre is kiadható.
Felirat intézendő alispán úrhoz, hogy a mezőúri országúton levő akác-fák kivágását
engedélyezze úgy, miként a város. Újból megkeresendő a Hortobágy-Berettyó Társulat
a hullámtérben levő fák kivágásának vállalatban adása iránt. Újból felszólítandók
a földtulajdonosok, kiknek földjén fák vannak, hogy azok kivágását adják vállalatba,
úgy, miként a város. A malomzugi gát melletti nagy fák mind kivágathatók és az eddigi
feltételek mellett vállalatban adandók.*

*Madarász István felkérdezi elnököt, hogy milyen garanciát tud nyújtani arra
nézve, hogy a nemzeti tanács háta mögött nem történik-e valamilyen meglepetés.*

*Elnök kijelenti, hogy a maga részéről ilyen irányban semmit nem tesz, s örködik,
hogy mások se tegyenek.*

*Pozsonyi Károly indítványára kimondja a nemzeti tanács, hogy a bús, szalonna
és zsír szükséglet biztosítása végett semmiféle állat vagy jószág kivétel nem enged
meg, meg apró jószágot sem további intézkedésig.*

*Ezen rendelkezés betartása felett a csendőrség, rendőrség és Munkás Kör ör-
ködjék.*

*Stefanovics Lajos indítványára kimondja a nemzeti tanács, hogy a petróleum és
cukor, illetve összes jegyrendszer megvizsgálására egy háromtagú bizottságot küld ki,
melynek tagjaiul Finta Sándort, Pozsonyi Károlyt és Stefanovics Lajost választja meg.*

Tóth Imre elnök."

A legforradalmibb javaslatokat a nemzeti tanács december 11-i ülésén tárgyalták és fogadták el. Sajnos a tanácsülés jegyzőkönyve máig sem került elő, de egyéb forrásaink alapján rekonstruálni tudjuk tartalmát. Az elfogadott határozat követelte, hogy a jobboldal hangadóit a városból távolítsák el, s a határozat jóváhagyására bizottságot jelölt ki.⁴⁶ Szorgalmazta a képviselőtestület feloszlításáról szóló korábbi határozat jóváhagyásának kieszközölését, valamint a tisztviselők elbocsátásának, a a rendőrség és polgárőrség helyett népőrség felállításának, valamint a rendőrkapitány felfüggesztésének jóváhagyását is.⁴⁷

A nemzeti tanács ezen az ülésen határozatot hozott arról is, hogy a főbb tisztviselők mellé, akik nagyobbrészt maguk is a nemzeti tanács tagjai voltak, ellenőrzés gyakorlása végett egy-egy tagot delegál. Tóth Imre polgármester mellé Madarász Istvánt, helyettesül Varga Bálint napszámost; dr. Simon László I. tanácsos mellé Rundik János napszámost, helyettesül Kohári István napszámost; a rendőrkapitány mellé Stefanovics Lajost, helyettesül Bugyi Mihály napszámost; Tóth Kálmán városgazda mellé Révész Lajos napszámost, helyettesül L. Nagy Lehel napszámost; segélyügyi előadó mellé Csirikló Kovács Imre napszámost, helyettesül Tubel Teréziát nevezte ki. Kimondta, hogy a városi tanácsot ugyanannyi taggal, mint a városi tanács,

vagyis 7 taggal kibővíti s ezzel saját kebeléből a 7 tagot, a fentiekhez még Finta Sándort és Pozsonyi Károlyt nevezte ki.⁴⁸

A türkevei nemzeti tanács a december 11-i ülésén hozott határozatokat jogérvényesnek tekintette és betartatta, amint erről Tóth Imre leveléből értesülünk.⁴⁹

„Tekintetes Törvényhatósági Bizottság,

Szolnok

A Túrkeve r. t. város képviselő testületét helyettesítő s a városi tanáccsal ki-egészített nemzeti tanácsnak 1918. dec. hó 11-én tartott ülésében hozott azon határozata ellen, amellyel kimondotta, hogy a főbb tisztviselők mellé ellenőrzés gyakorlása végett egy-egy tagot delegál és pedig Tóth Imre polgármester mellé Madarász Istvánt, helyettesül Varga Bálintot; tisztelettel fellebbezést jelentek be és kérem a tek. törvényhatósági bizottságot, hogy ezt a határozatot, mint a törvénnyel ellenkezőt és az új népkormány f. év dec. 1-én kelt vidéki nemzeti tanácsok hatáskörét megszábó rendelkezésbe ütközőt megsemmisíteni méltóztassék, – mert

- 1. Nagyon lealázónak tartom és bizalmatlanságnak veszem;*
- 2. Mert azt a végrehajtó hatalommal fel nem ruházott és arra joggal nem bíró testület hozta;*
- 3. Mert annak fogatosítása esetén nem tarthatnám be a törvény szerint és eskümmel fogadott hivatalos titoktartást;*
- 4. Mert Madarász István előttem kijelentette, hogy se egy telefon, se egy hivatalos irat az ő tudta nélkül a városházáról el ne menjen, sőt pedzette azt is, hogy mindezt talán az ellenőröknek ellenjegyezni is kellene, végül*
- 5. Mert az jogerőre emelkedés előtt végrehajtatott.*

Túrkeve, 1918. XII. 13.

Tisztelettel Tóth Imre polgármester, a helyi nemzeti tanács elnöke.”

A megyei szociáldemokrata vezetők, akik szem előtt tartották a szociáldemokrata pártvezetés osztályharcot felfüggesztő határozatát, jobboldalról léptek fel a türkevei szervezett munkásság ellen. Darvas Ferenc, kit közben kormánybiztossá neveztek ki,⁵⁰ Túrkevére küldte Dr. Szabó Béla szolnoki szociáldemokrata ügyvédet azzal az utasítással, hogy az országos pártvezetés határozatának szerezen érvényt.⁵¹ Dr. Szabó Béla a türkevei agrárproletariátus vezetőit visszavonulásra kényszerítette. Ez az általuk fogalmazott nyilatkozatból is kiviláglik.⁵²

„Tóth Imre polgármester úrnak, mint a nemzeti tanács elnökének,

Helyben

Ismételt kísérletezés során nagy sajnálattal arról győződünk meg, hogy – nem a mi hibánkból – úgy a vagyonos osztály, mint az előljáróság exponált tagjaival részünkről az együttműködés lehetetlen, miért is úgy a nemzeti tanácsból, mint a városi tanácsból, valamint az összes bizottságokból kilépünk és a passzivitás állaspontjára helyezkedünk.

Amikor ezt tesszük, arról biztosítjuk polgármester urat, a nemzeti tanácsot és a város minden rendű lakosát, hogy senki ellen bosszút nem táplálunk s elfoglalt álláspontunk nem egyéb, mint jóindulatú passzivitás s ezzel megkönnyíteni óhajtjuk az előljáróság amúgy is nehéz helyzetét és mozgási szabadságát.

Ezek után vagyunk igaz tisztelettel a Népkormány, a népuralom és a köztársaság oltalmára mindig készen.

Túrkeve, 1918. december 15.

Madarász István, Ábrahám István, Cs. Kovács Imre, Kobári István, Pozsonyi Károly, Varga Bálint, Seres János, Fóris Sándor, Dina Sándorné, Rundik János, Szántó Sándor, Tubel Teréz, Stefanovics Lajos, Csik Sándor, L. Nagy Iebel."

A szolnoki szociáldemokrata vezetés ezzel a tettevel nem érte el az általa kívánt eredményt, az osztálybékét. Nem is érthette el. Hiába rendeztetett a szolnoki kiküldött békevacsorákat, azok nem az osztálybékére, hanem a jobboldal dühödttámadására szolgáltattak alkalmat.⁵³ Ezért a szolnoki kiküldött december 22-én népgyűlést hívott össze, hogy a nemzeti tanácsot újraválasszák. A gyűlésen Madarász István elnökölt. A jegyzőkönyv a következőképpen számol be a történetekről:⁵⁴

*Dr. Szabó Béla szolnoki kiküldött, kormánybiztosi megbízott ismerteti a forradalom vívmányait, a szociáldemokrácia eszméjét és munkáját. Összetartásra, a béke ápolására hívja fel a munkásságot és a polgárságot. Hangoztatja, hogy a kormányon levő pártok megegyeztek a 12 pontban és ennek keresztülvételére mindent el is követnek. Tartsák ezt szem előtt a vidéken is.*⁵⁵

Lefkovic budapesti szervezett munkás, az Országos Propaganda Bizottság kiküldötte a nemzeti tanács rendeltetését ismerteti, a munka felvételére hívja fel a munkásságot.

Rundik János előterjeszti, hogy a városi nemzeti tanács f. hó 18-án felszolgált, kimondta feloszlását és a mai népgyűlés feladata az, hogy újabb nemzeti tanács választassék. A jelöltek neveit felolvassa és felhívja a közönséget a szavazásra.

Ábrahám István javasolja, hogy mondja ki a népgyűlés, hogy Dr. Gazdag Lajos rendőrkapitány eltávolítását a közbéke és nyugalom érdekében kívánatosnak tartja és ehhez feltétlenül ragaszkodik. Ábrahám István indítványa nagy szótöbbséggel elfogadjatik."

A türkevei agrárproletariátus újabb győzelme megszilárdította a szervezett munkások és az általuk vezetett szervezetlen agrárproletárok egységét. A vezetést ettől kezdve szilárdan kezükben tartották a néptanács megválasztásáig, majd a néptanácsban is.⁵⁶

* * *

1919 januárjától kezdve a türkevei szociáldemokrata szervezet tevékenységét a Kommunisták Magyarországi Pártja elvei és programja határozták meg. Januárban már folyt a KMP szervezése.⁵⁷ Februárban ugyanaz a Lefkovic, aki a december 22-én tartott népgyűlésen szólalt fel, tartott pártszervező gyűlést a Munkás Körben.⁵⁸ Ezzel egyidőben a türkevei szociáldemokrata szervezet vezetője, Madarász István Stefanovics Lajossal öt héten át a KMP propaganda iskoláját látogatta, a Budapestről immár a győztes proletárforradalom hírével tért vissza.⁵⁹

A türkevei agrárproletariátus az októberi polgári demokratikus forradalom idején nem ismert osztálybékét. Következetes osztályharcával jól felkészült a hatalom átvételére és gyakorlására,⁶⁰ és eljuttatta vezetőit az egyetlen következetes forradalmi proletárpárthoz, a Kommunisták Magyarországi Pártjához.

Selmeczi László

J E G Y Z E T E K

1. A kérdés összefoglaló elemzését adja Merényi László: Háborúellenes mozgalom Szolnok megyében 1918. január-október között című cikkében. Jászkunság XIV. (1966) 3. szám. 105–113. p.
2. Györfly Lajos—Veress Éva: Túrkeve története. Bp. é. n. 44. p.
3. A turkevei szocialdemokrata szervezet 1891-ben alakult. Alapító tagja Rácz Imre és Bálint famunkások és Tóth Károly abroncsolók voltak. Hosszú időn át Rácz Imre 1542. sz. lakásán tartották az összejöveteleket. Az első körhelyiség 1901-ben alakult. (SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Péter Kálmán ref. rk. parancsnok jelentése.) A Munkás Kört 1905-ben építették fel közadakozásból. (Értünk éitek. Debrecen 1963. 74. p.) A helyi szervezet vezetője 1905 után Madarász István volt. (SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. összefoglaló jelentés 1. p.) Turkeven polgári liberális párt nem volt.
4. A világháború alatt 1718 asszony részvételével hadisegélyben. (SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Dr. Gazdag Lajos jelentése 1921. VI. 10.) Tóth Imre polgármester és dr. Simon László I. tanácsos ellen fordult ekkor elsősorban a népharag, főleg azért, mert a háború alatt kérelemmel hozzájuk forduló hadiözvegyeket azzal utasították el, hogyha nincs ekező gyerekeknek mit adniok: „aprítsák fel az egyik gyereküket és egyik meg azt.” (SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 7. p.)
5. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 2. p.
6. u. o.
7. u. o.
8. u. o.
9. u. o.
10. u. o.
11. u. o.
12. Baja Mihály—Gazdag Lajos—Szabolcs Árpád: Mezőtúr és Túrkeve a forradalmak alatt. Mezőtúr 1921. (Gépelte másolat az MSZMP Szolnok megyei bizottsága Archivumában) Túrkeve 1. p.
13. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 1. p.
14. Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 1. p.
15. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 2–3. p. u. o. Dr. Gazdag jelentése 1–3. p.
16. A polgármester a városház erkélyéről akarta „csendre és rendre” kérni a népgyűlés résztvevőit akik a piactér közepére invitálták, hogy ott beszéljen. (SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 3. p.)
17. u. o.
18. u. o.
19. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Dr. Gazdag jelentése 2. p.
20. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 3. p. A november 2-án megalakult nemzeti tanács tagjai voltak: Tóth Imre polgármester, Hoffmann András, Dr. Kenéz Béla, Cs. Kovács Imre, S. Nagy István, Györfly Lajos, Györfly Elek, Debreczeni Sándor, Finta Sándor, Pozsonyi Károly, Rundik János, L. Nagy Lehel, Horváth Sándor, Tubel Teréz, Seress János, Koháry István, Osváth Sándor, Dr. Szilágyi Dávid, Dina Sándorné, Bugyik Mihályi, Simon Sándor, Fadgyas Sándor, Hadas Zsigmond és Abraham István. (Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 3. p.)
21. u. o. 2–3. p.
22. u. o. 4. p.
23. u. o. 4. p.
24. u. o. 4. p.
25. „A városi hivatalnokok elcsapatását mind a népgyűléseken, mind a munkásköri értekezleten támogatta.. a rendőrök elbocsajjtás is követelte, azt mondván, hogy a rendőrök helyett a proletárok legyenek alkalmazva örökül. Azt követelte, hogy egy-egy helyett pálcát hordjon a rendor.” SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Dr. Gazdag jelentése 11–12. p.
26. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 4–5. p.
27. Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 4–5. p.
28. u. o. és SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 5. p.
29. u. o.
30. u. o. 6. p. 11 nevet felsorol Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 1. p.
31. u. o. 7. p.
32. Gyalog János, mezőtúri szocialdemokrata vezető volt. Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 6. p.
33. Laskai Mihály, újságíró. 1903–1909-ben szerkesztette a Munkás c. rövidéletű szocialdemokrata lapot, mely az SZDP turkevei szervezet kiadásában jelent meg. Később a Vörös Újság munkatársa volt.
34. Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 7. p.
35. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 6. p.
36. A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 5. kötet. Bp. 1956. 372–373. p.
37. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 11770/1918.
38. u. o. Nemzeti tanács ülésén bejelentett, hol is tudomásul vétetett.
39. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló
40. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 12166/1918. jelentés.
41. Az első fogalmazványban a közösen helyett jogérvényesen.
42. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 12568/1918.
43. A határozatot a városi ügyész december 20-án megfellebbezte.
44. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 12568/1918.
45. Darvas Ferenc jobboldali szocialdemokrata vezér. Kormánybiztossá történő kinevezéséig a Szolnok megyei nemzeti tanács elnöke és a szolnoki munkástanács elnöke.
46. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 12567/1918.
47. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 6–7. p. U. o. Dr. Gazdag jelentése 1921. VI. 10.
48. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 8. p.
49. u. o.
50. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 12362/1913. Kinevezését közölte a Budapesti Közlöny 1913. dec. 15-i száma.
51. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 9. p.
52. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 12461/1918.
53. Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 8. p.
54. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. 12701/1913.
55. Baja—Gazdag—Szabolcs: Mezőtúr és Túrkeve 9. p. „... világossá vált... hogy a munkásság nem akar bekülni.”
56. u. o. 10–11 p.
57. Szolnok megye 1918–19-ben. Szolnok, 1961. 22. p.
58. SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 9. p.
60. Ezt jól látták a város jobboldali erői is, mert a proletárdiktatúra leverése után ezt írták: „De hogy hű képét tudjam adni a proletárdiktatúrának, kénytelen vagyok... kiterjeszkedni az 1918. évi nov. 1-e és 1919. március 21-e között lefolyt esetek taglalására is mint amik legszorosabb kapcsolatban állnak a később bekövetkezett eseményekkel s azok előidézésének előre vetett képét mutatják.” SZÁL. Túrkeve r. t. v. p. i. Dr. Duzdág jelentése 1. p.

A Kommunisták Magyarországi pártja Szolnok megyei szervezeteinek megalakulása és tevékenysége 1918. december 12.–1919. márc. 21.

Az októberi polgári demokratikus forradalom győzelme után a magyar munkásosztály a szocialista forradalom megvívásának történelmi feladata elé került.¹ Ebben a helyzetben pártjának, a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak vezetése alapvető stratégiai célnak a polgári átalakulást tartotta,² így nem is volt képes a munkásosztály előtt álló, megoldásra váró feladatokat felmérni. A megoldatlan polgári demokratikus feladatoknak és a szocialista forradalom feladatainak összefonódása szükségessé tette a munkásosztály forradalmi pártjának létrehozását.³ A magyar munkásosztály egyedül következő forradalmi pártja, a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulását az tette lehetővé, hogy a szociáldemokrata munkástömegek jó része megértette a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tapasztalatai megismerésének szükségességét, s a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tapasztalatai ismeretének birtokában kezdte felismerni a munkásosztály előtt álló feladatokat, s megpróbálta megfogalmazni az e feladatokból fakadó követeléseket is.⁴ A magyar szociáldemokrácia forradalmi erői sokféle irányzatot képviseltek.⁵ A különféle irányzatokat képviselő forradalmi csoportok a Szovjet-Oroszországból hazatért kommunista bolsevik párttagok szervezőmunkájának hatására alakultak kommunista párttá.⁶

A Kommunisták Magyarországi Pártja jelszavaiban, a Tanácsköztársaság, gyárak, bányák, bankok köztulajdonba vétele, a termelés munkásellenőrzése, a munkanélküliek és a leszerelt katonák megfelelő segélyezése, a nagybirtokok és a papi birtokok kártalanítás nélküli elkobzása, a nemzetiségek elszakadási joga elismerése, a Szovjet-Oroszországgal való szövetség jelszavában, a magyar társadalom előtt álló feladatok fogalmazódtak meg.⁷ Ezért a KMP jelszavai alkalmasak voltak arra, hogy a tömegeket a párt forradalmi politikájának megnyerjék.⁸

A KMP ideiglenes szervezeti szabályzatát, mely a szakszervezetek egységét megtartva, a területi szervek kiépítésére helyezte a fő hangsúlyt, a Vörös Újság 1918. december 28-i száma közölte. A szervezeti szabályzat kötelezte az üzemekben, a munkás- és katonatanácsokban, a földmunkás és szakmai szervezetekben, a munkanélküliek, rokkantak, leszerelt katonák körében és minden más testületben dolgozó kommunistákat, hogy csoportot alkossanak és működésüket a helyi pártszervezet ellenőrzése alatt folytassák. Így biztosította a párt a centrális irányítást. A helyi pártszervezetek közvetlen kapcsolatban állottak a Központi Bizottsággal. A pártszervezés gyakorlata a hálóba elv szerint folyt.⁹

A KMP megalakulása után, Szolnok az első vidéki városok egyike volt, melyben létrejött a helyi pártszervezet. A KMP szolnoki szervezetének létrejöttét ugyanazon feltételek tették lehetővé, mint magának a pártnak a megalakulását. A szolnoki szociáldemokrata munkásság korántsem volt egységes. Ezt a tényt a szolnoki szociál-

demokrata pártszervezet egyik jobboldali vezetője, Darvas Ferenc is elismerte, amikor közvetlenül a Tanácsköztársaság leverése után Szolnokon tartott nagygyűlésen a szolnoki szociáldemokráciát két csoportra osztotta: jobboldalra (megtévedt szociáldemokraták) és baloldalra (szociáldemokrata szerencsenek).¹⁰ A Darvas által kategorizált szociáldemokrata munkástömegbe nem tartoztak bele azon forradalmi erők, melyek a KMP szolnoki szervezetét létrehozták.

A KMP szolnoki szervezete különféle forradalmi irányzatok egyesüléséből jött létre. Szervezője és megalakítója Dr. Guth Antal volt, aki a régi szociáldemokrata ellenzékhez tartozott (szoros kapcsolatban állott Vágó Bélával), s akit a KMP megalakulásakor a 2. Központi Bizottság tagjává választottak.¹¹ Dr. Guth Antal 1916-tól a szolnoki vásártéri katonai kórházban szolgált, s attól az időtől kezdve állandóan kapcsolatot tartott a helyi szociáldemokrata vezetőkkel.¹² Legsorosabb kapcsolata F. Bede László, vasesztergályos, MÁV-műhelyi munkással volt. F. Bede Lászlót 1918. március 25-én az SZDP szolnoki szervezetének vezetőségéé tagjává választották.¹³ Ő vezette a szolnoki szociáldemokrácia legkövetkezősebb forradalmi csoportját. E csoport nézetei a Munkásotthonban folyó viták során kristályosodtak ki.¹⁴ A csoport tagjai: Hoksári János¹⁵ és Pintér László,¹⁶ MÁV fűtőházi dolgozók, Molnár Anna,¹⁷ valamint Palla István,¹⁸ fűrésztelepi munkás és Dozwald Gáspár,¹⁹ szabász voltak. Hozzájuk csatlakozott Jászi Ferenc,²⁰ a fodrász szakszervezet szolnoki csoportjának megalakítója, az IOSZ szolnoki szervezetének titkára, akit az új szociáldemokrata ellenzékhez tartozó, nagyváradi Katz testvérek vittek a forradalmi útra.²¹ A KMP szolnoki szervezete alapítói közé Szovjet-Oroszországból hazatért hadifoglyok is tartoztak, név szerint Ecseky István és Löbenhoffer Ede.²² Alapító tag volt még Bohács István, MÁV vasesztergályos, a nemzetőrség bizalmi férőija.²³

1918. november 24. és december 12. közé rögzíthető időpontban, egy este F. Bede László Ecseky Istvánnal és Jászi Ferencel együtt a szolnoki vásártéri katonai kórházban találkozott Dr. Guth Antallal és Kun Bélával, hogy megbeszéljék a pártszervezet megalakításával kapcsolatos teendőket.²⁴ A további megbeszéléseket F. Bede László, Ecseky István és Palla István lakásán tartották.²⁵ Párthelyiségnek a Balaton kávéház épületének emeletén levő volt magánbank helyiségeit bérelték ki.²⁶ Miután ez megtörtént, a pártmegalakulást előkészítő bizottság 1918. december 12-re nagygyűlést hirdetett. A gyűlés előtt vad kommunistaellenes szociáldemokrata agitáció folyt,²⁷ annak ellenére, hogy a gyűlést a két munkáspárt közösen rendezte.²⁸ A gyűlés elnöke a szociáldemokrata Szabó Károly volt.²⁹ A KMP szósnoka, Vágó Béla és az SZDP szósnoka, Vincze Sándor egyaránt a városháza erkélyéről beszélt a mintegy 5-6000 főnyi tömegnek.³⁰ A gyűlésen elhangzottakat Bencze László visszaemlékezése őrizte meg számunkra.³¹

Az emlékezetes és izgalmas gyűlés szósnokai megállapították, hogy közös a céljuk, de harcban állnak mostanában éppúgy, mint a külföldön. Vágó az elragadtatás hevével szólt az orosz bolsevizmusról. Büszkén jelentette ki, hogy a kommunizmus teljesen azonos a bolsevizmussal. Heves szócsatá zajlott le, melynek során Vágó követelte a gyárak, az üzemek szocializálását, a földbirtokon nagyüzemek létesítését, a proletárdiktatúra kikiáltását. Vincze viszont arról beszélt, hogy a kommunisták a szociáldemokraták évtizedes küzdelmének gyümölcset akarják learatni. A gyökeres megoldás helyett reformista, opportunistá álláspontot hangoztatott.”

1918. december 12-én délután a szakszervezetek bizalmi testülete egyhangúlag kimondotta a KMP-hez való csatlakozást. Elhatározták tudományos előadások rendezését és a szakszervezetek előkészítését a végleges pártvezetőség megválasztására.³² Az ideiglenes vezetőség tagjai lettek: F. Bede László, a pártszervezet elnöke, Jászi Ferenc, titkár, Ecseky István, Dozwald Gáspár és Bohács István.³³ A végleges párt-

vezetőség annyiban különbözött az ideiglenes vezetőségtől, hogy Bohács István helyére Löbenhoffer Ede került.³⁴

A KMP szolnoki szervezetének megalakulását követően Szolnok megyében másutt is alakultak helyi szervezetek. Ezekről elsősorban visszaemlékezések szólnak. Mivel a visszaemlékezések történeti forrásértéke nem mérhető az írásos forrásokéhoz, csak azon KMP szervezetek megalakulásának körülményeivel foglalkozunk, melyek léte egyéb történeti forrásokkal is dokumentálható.

Jászberényben is Budapestről hazatért, pártszervező munkával megbízott KMP tagok alakították meg a helyi pártszervezetet. Az alapító tagok közül Tóth Mihály (tagkönyv száma 837), Strabák István, Paczauer Gábor és Lónyai Béla Szovjet-Oroszországban lettek kommunisták.³⁵ A helybeli szociáldemokrata munkások közül elsőként Farkas János, Gerendási János, Göbölly Sándor és Tóth György István csatlakoztak hozzájuk.³⁶ A pártszervezet összejövetelét helyül a mai Táncsics Mihály utcában levő, egykori Ósze-féle vendéglő szolgált.³⁷

Túrkevéen a helyi szociáldemokrata szervezet testületileg lépett át a KMP-be. Vezetőit, akik korábban is állandó kapcsolatot tartottak a fővárossal, Budapestre küldte. Madarász István és Stefanovics Lajos Budapesten a KMP propaganda iskoláját látogatták,³⁸ s Túrkevére már csak a Tanácsköztársaság kikiáltásakor tértek vissza.³⁹

Kunszentmártonban, Szolnoktól, Jászberénytől és Túrkevétől eltérően, ahol régi és erős szociáldemokrata szervezet volt, a KMP helyi szervezete előbb alakult meg, mint a szociáldemokrata pártszervezet. A kunszentmártoni kommunista szervezet léte már 1919 januárjától igazolható,⁴⁰ a szociáldemokrata pártszervezet viszont csak 1919. február 23-án alakult meg.⁴¹ A KMP kunszentmártoni szervezetének alapító tagjai a Szovjet-Oroszországból hazatért hadifoglyok közül és a város agrárproletariátusából kerültek ki. Közülük legjelentősebbek: Vince Lukács,⁴² Gyöllai Balázs,⁴³ Janicska György,⁴⁴ Tigyi Antal,⁴⁵ Molnár Mihály, Kasza Imre,⁴⁶ valamint Nagy Péter⁴⁷ voltak. Ezt a KMP szervezetet is Budapestről leküldött agitátorok hozták létre.⁴⁸

A KMP szervezetei legfontosabb feladatuknak a munkásosztály felkészítését tartották a szocialista forradalomra. Ennek érdekében munkájukat nemcsak a szervezetlen munkástömegek között végezték, hanem nagymértékben a szociáldemokrata szervezetekben is, hogy a szociáldemokrata munkástömegek azon baloldali csoportjaiban, amelyek szervezetileg nem szakítottak a szociáldemokráciával, megindítsák a forradalmi erjedést. Ennek a rövid idő alatt végzett emberfeletti munkának eredménye részben új kommunista szervezetek létrejöttében mutatkozott meg, részben a szociáldemokrata párton belül újabb polarizálódási folyamatot indított meg.

A KMP szolnoki szervezete a szociáldemokrata ifjúmunkás szövetséget, az Ifjúmunkások Országos Szövetségét teljesen maga mellé tudta állítani, irányítása alá tudta vonni. Olyannyira, hogy a KMP szolnoki titkára egyben az IOSZ szolnoki titkára is volt. Az IOSZ szolnoki szervezete gyűléseit 1918. december 12. után már nem a Munkásotthonban, hanem a KMP párhelyiségében, a Balaton kávéház épületében tartotta.⁴⁹ Vezetői: Jászi Ferenc, Sós Imre, Bendó János, Pichman Pál és Németh Ferenc voltak.⁵⁰

A szolnoki KMP szervezet munkáját maga Kun Béla is fontosnak tartotta, s 1919. januárjában, 19-én és 26-án, kétszer is előadást tartott a polgári fiúiskola tornatermében a kommunizmusról.⁵¹ Január 19-én katonaközönség előtt,⁵² 26-án pedig szűkebb körben, olyanoknak, akik névreszóló meghívót kaptak.⁵³

A katonák kommunista csoportjainak szervezése röviddel a szolnoki pártszervezet megalakulása után megindult. A KMP centralizmusát bizonyítja, hogy Szolnokon, bár a helyi szervezet megalakult és működött, pesti kiküldöttek szervezték a katonák kommunista csoportját. A szolnoki helyőrség (68. gyalogezred) katonáinak, 1919. január 7-én, még a kommunista csoport megalakulása előtt, Darvas Ferenc mondott

beszédet agitációs céllal. A KMP célkitűzéseit „lázító hazugságoknak” nevezte, hogy a helyőrséget a forradalmi útról eltérítse, de sikertelenül.⁵⁴ Január 8-án, két közelebről ismeretlen budapesti elvtárs a helyőrségi laktanyában járt,⁵⁵ mintegy előkészítendő a Kun Béla által január 19-én megtartott gyűlést.⁵⁶ A KMP befolyása annyira erős volt a Szolnokon tartózkodó ezredeknél,⁵⁷ hogy a kormányzat a két legfiatalabb korosztályt le akarta szerelni, azonban a katonaság és a vele szolidáris nemzetőrség határozott fellépésére elállt ettől a szándékától.⁵⁸

A KMP ideiglenes szervezeti szabályzata kimondta a párt megyei bizottságai létrehozásának szükségességét. Azonban a KMP megyei bizottságait 1919. március 21-ig nem sikerült létrehozni.⁵⁹ A megyebizottságok létrehozása szükségességének a szervezeti szabályzatban való rögzítése gyakorlatilag azt jelentette, hogy a megyeszékhelyen lévő KMP szervezet köteles szervezőmunkáját a megye területére is kiterjeszteni. A szolnoki KMP szervezet egy ilyen akciójáról tudunk. 1919. január 5-én a jászapáti Munkáskörben Muhary János, Orosz György szolnoki szociáldemokratákkal együtt Jászi Ferenc tartott pártszervező gyűlést.⁶⁰

A szolnoki KMP szervezet munkájának helyben jelentős részét tette ki a párt röplapjainak terjesztése,⁶¹ előadások és szemináriumok tartása.⁶²

A Conti utcai provokáció után Dr. Guth Antal Budapestre utazott. A KMP harcát ekkor a 2. Központi Bizottság irányította.⁶³ Azonban Guth Antal kapcsolata ekkor sem szakadt meg Szolnokkal.⁶⁴ Ettől az időtől kezdve a szolnoki KMP szervezet munkája is megnehezült. A szervezet illegálisba szorult. A megye jobboldali vezetése mindent megtehetett a párt akcióinak meggátolására s a párt tömegbefolyásának csökkentésére. A helyi KMP szervezet egyetlen legális akciója a Párizsi Kommün évfordulójának megünneplése lett volna. Ennek megtartását a rendőrség megakadályozta, s a Balaton kávéház emeletén levő párthelyiségből az ott összegyűlt, mintegy 50-60 embert eltávolította.⁶⁵

A megye vezetésének a megye területén működő többi KMP szervezetet nem sikerült illegálisba szorítani. Túrkevéen a Tanácsköztársaság kikiáltásáig érvényben volt a Madarász vezette forradalmi csoport javaslatára a nemzeti tanácsban 1918. december 11-én keresztülvitt határozat, mely szerint a városi tisztviselők mellé, akik maguk is a nemzeti tanács tagjai voltak, ellenőrzés gyakorlására a forradalmi csoport tagjai közül egy-egy tagot delegáltak. Tóth István polgármester mellé Madarász Istvánt, helyettesül Varga Bálint napszámost; a rendőrkapitány mellé Stefanovics Lajost, helyettesül Kohári István napszámost, dr. Simon László I. tanácsos mellé Rundik János napszámost, helyettesül Varga Bálint napszámost; Tóth Kálmán városgazda mellé Révész Lajos napszámost, helyettesül L. Nagy Lehel napszámost; segélyügyi előadó mellé Csirikló Kovács Imre napszámost, helyettesül Tubel Teréziát neveztek ki.⁶⁶ A Madarász vezette forradalmi csoport a nemzeti tanács ezen határozatát végrehajtotta és végrehajtatta.⁶⁷

Kunszentmártonban a KMP szervezet tagjainak egy része szintén tagja volt a nemzeti tanácsnak is.⁶⁸ Befolyásuk annyira erős volt, meg tudták akadályozni, hogy a helyi polgári párt – 48-as Munkapárt – képviselőjelöltje, aki korábban Kunszentmárton képviselője volt, a választásra jelöltetni tudja magát.⁶⁹ 1919. február 9-én népgyűlést szerveztek, melyen Szegedről Kunszentmártonba érkezett KMP-tagok, Pintér Imre, Szél Júlia és Andorka Károly voltak a szónokok.⁷⁰ A helyi szociáldemokrata szervezet gyűlésein is állandóan részt vettek. Ott leleplezték a szociáldemokrata vezetők politikáját. „A szociáldemokraták nem igaziak, mert az urakkal tartanak.” – mondta Gyóllai Balázs az egyik szociáldemokrata gyűlésen.⁷¹ Feltehetően a kunszentmártoni szervezet hatására mozdult meg Csépa népe, lemondatta a nemzeti tanácsot és ugyanakkor munkástanácsot választott a nemzeti tanács működésének ellenőrzé-

sére.⁷² Ezzel egyidőben Tiszaugon a községi kisbíró terjesztette a Budapestről hozott KMP röpiratokat.⁷³

A KMP szervezetek munkája meggyorsította a szociáldemokrata munkástömegek polarizálódását. A szociáldemokrata párton belül új balszárny alakult ki, bár ez a balszárny nem szakított szervezetileg a párttal. A szociáldemokrata párt jobboldali vezetése mindent megtett a szociáldemokrata balszárny elszigetelésére. Szolnokon az 1919. január 1-én tartott pártgyűlésen Darvas Ferenc „...arra kérte párhíveit, hogy mérsékletesek legyenek, túlságba ne vigyék a dolgokat... Ostorozta a szocialista tábor egy kis töredékének túlkapasait és elítélőleg nyilatkozott róluk.⁷⁴ A szolnoki szociáldemokrácia balszárnyának jelentősebb befolyása a munkástanácsban volt. Ez a balszárny ellentétben állt ugyanezen szervezet jobbszárnyával, melynek legjelentősebb alakja Darvas Ferenc, egyben a megye kormánybiztosa is volt. 1919. márciusában Szolnokon olyan abszurd helyzet állt elő, hogy egyazon pártszervezet két szárnya egymással merőben ellentétes politikát követett. A szolnoki munkástanács küldötteként Pálffy János⁷⁵ vett részt az alföldi munkástanácsok szegedi kongresszusán, amelyet 1919. március 2-án tartottak, hogy megvitassák az ország gazdasági és politikai helyzetét. A kongresszus két határozatot fogadott el.⁷⁶ A politikai határozati javaslat, mely A társadalom szocializálásának gyorsítása címet viseli, a következőképpen hangzott:

„Tekintettel arra, hogy a forradalom vívmányai ellen nyíltan vagy burkoltan, ha be nem vallott céllal is, de látható tendenciával, mindig több és több új alakulat, párt és liga stb. keletkezik, kimondja a kongresszus az alföldi munkástanácsok együttműködésének szükségességét. ... A fejét felütő ellenforradalommal szemben való eljárásra, és ilyen irányú agitációk élének tompítására a következő módszerek alkalmazásának szükségességét állapítja meg és teszi kötelességévé a munkástanácsoknak a kongresszus:

1. A Budapesti Munkástanács február 24-én hozott ama határozatát, amelyben a társadalom szocializálásának gyorsítását mondja ki, magáévá teszi és oda fog hatni, hogy ezt a határozatot minél előbb végre is hajtsák.

2. Felszólítja a Budapesti Munkástanácsot és az országos pártvezetőséget, hogy a pártközi békét a legrövidebb időn belül függeszse fel.

3. Egy olyan néptörvény megalkotására hívja fel a kormányt, mely szerint azoknak minden ingó és ingatlan vagyona, akik az ország jól felfogott érdekében elrendelt munkákat bármely módon akadályozni, vagy hátráltatni igyekeznek, minden kártérítés nélkül elkoboztatnék.

4. Az értekezlet felhívja a népkormányt, hogy a felosztásra kerülő földekért ne fizessen semmi megváltási díjat, sem a mostani, sem a háború előtti árat, hanem mondja ki, hogy azokat a köz érdekében kisajátítja: ...⁷⁷

A kongresszuson elfogadott határozati javaslatról Pálffy János 1919. március 10-én referált a szolnoki munkástanácsnak, a következőképpen. A kongresszus „elhatározta, hogy felterjesztést intéz a központi munkástanácshoz, valamint a párthoz, melyben kéri, hogy a szociáldemokrata párt egészen vegye át a kormányhatalmat, és a polgári pártokkal szakítson meg minden összeköttetést. Ezáltal a kormány teljes aktívszabadságot nyerhetne és erős irányú radikális politikát fejthetne ki.⁷⁸ A szolnoki munkástanács elfogadta a Szegeden megtárgyalt határozati javaslatokat.⁷⁹ Sőt nemcsak, hogy tudomásul vette ezen javaslatokat, hanem a proletárdiktatúrát, mint eszközt a szocialista társadalmi rend biztosítása érdekében elfogadta és kész volt annak kíméletlenül érvényt szerezni.⁸⁰ Ez az új szociáldemokrata ellenzék volt az, amely szívből akarta és létrehozta a két párt egyesülését a KMP által 1919. március 11-én írásba foglalt forradalmi program alapján.⁸¹

A KMP forradalmi programja és céltudatos munkája rövid idő alatt egységbe fogta a magyar munkásosztály forradalmi erőit, s felkészítette a szocialista forradalom véghezvitelére. A Tanácsköztársaság idején biztosította a párt irányító szerepét. Volt ereje súlyt fektetni a káderpolitikára is. Szolnok megye területén a párt irányító szerepének helyi kezdeményezésre körrendelettel is érvényt szerzett. A Wittreich Jenő által aláírt körrendelet a következőképpen hangzott.⁸²

„A jáászberényi szocialista-kommunista pártszervezet határozatba foglalt azon előterjesztéssel fordult hozzám, hogy úgy a vármegyei birtokrendező, mint egyéb hivatalokban elsősorban szakszervezeti tagok és politikailag megbízható elvtársak nyercenek alkalmazást s a bent levők revízió alá vétessenek.

Ezen előterjesztést a Tanácsköztársaság proletárigazgatásának biztosítása s a munkásság érdekeinek legteljesebb védelme szempontjából magamévá teszem s a következőket rendelem:

Minden a vármegye területén a kormányzótanácsi biztos hatósága, felügyelete, ellenőrzése alá tartozó hivatal, közhivatal, intézmény és szervezet köteles meggyőződést szerezni arról, hogy alkalmazottja tagja-e a Tanácsköztársaság által elismert, vagy jóváhagyott alapszabályokon működő valamely szakszervezetnek, s politikailag megbízható-e?

Aki nem szakszervezeti, vagy annak hiányában nem szocialista pártszervezeti tag, annak alkalmazás nem adható.

Politikailag megbízhatóság a leggondosabb és körültekintő elbírálást igényelvén, különösen nagy súlyt helyezek arra, hogy az alkalmazott akár eddigi, akár jelenlegi viselkedése a ma fennálló tanácsköztársasági rend ellen irányuló ne legyen a magatartásával hivatalos érintkezés közben az öntudatos munkásság tiszteletét érdemlő nyugodt méltóságát kihívó módon meg ne sértse.

Felhívom a közhatalások és hivatalok vezetőit, illetve vezető testületeit, hogy hivatali munkaerők alkalmazásánál, valamint a már működést teljesítő alkalmazottak revíziójánál a fenti rendeletemet szoros figyelembe vegyék.”

Az egyesült párt a Tanácsköztársaság idején lényegében Szolnok megyében is be tudta tölteni az élcsapat szerepét, s határozott és céltudatos vezetője volt a szocializmusért folyó küzdelemnek.⁸³

Selmezi László

JEGYZETEK

- 1 A magyar forradalmi munkásmozgalom története. Bp. 1966. 176.
- 2 Milei György: A kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulásáról. Történelem 8. Kiadja a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Titkársága. Bp. 1968. 51. 3 u. o. 50. 4 u. o. 54.
- 5 u. o. 55–63. Legfontosabb csoportok: régi szociáldemokrata ellenzék, baloldali ellenzék, Forradalmi Szocialisták, Gyárközi Bizottság, szocialista művészek írók.
- 6 A magyar forradalmi munkásmozgalom története I. 177–178.
- 7 u. o. 178–179.
- 8 Gábor Sándorné: a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása. Az egyesült munkáspárt; Legyőzhetetlen erő. A magyar kommunista mozgalom szervezeti

- fejlődésének 50 éve. Bp. 1968. 13.
- 9 u. o. 16.
 - 10 Haladás 1919. október 19. A prolik nagygyűlése.
 - 11 Legyőzhetetlen erő. 24. 31. sz. jegyzetben Lukács György visszaemlékezésében.
 - 12 Haladás 1919. október 26. Letartóztattak egy volt népbiztost.
 - 13 Népszava 1918. április 10.
 - 14 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi Adattár: Játszi Ferenc visszamelékezése.
 - 15 Ertünk éltek. A munkásmozgalom kiemelkedő, elhunyt Szolnok megyei harcosainak életrajzkötete. Szolnok. 1969. 47.
 - 16 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Pintér László életrajzi adatai. Szolnoki Munkás 1919. március 30. Véletlen baleset. Pintér László a cikkiró fogalmazásában a „bizottság egy tagja”-ként szerepel, míg a szociáldemokrata Horváth Jánost az „elvtársunk” szó illeti meg. Ezt az esetet el-

- mondta Jászi Ferenc, de Pintér László helyett Ecseky Istvánnal.
- 17 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc visszaemlékezése. Szolnoki Munkás 1919. április 11. A város parlamentjének megalakulása. Molnár Annát az intézőbizottság tagjává választották. Ő volt az intézőbizottság egyedüli nőtagja.
- 18 Értünk éltek. 65—66. és az ott közölt forrás
- 19 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc és Bencze László visszaemlékezése. Szolnoki Munkás 1919. április 11. A város parlamentjének megalakulása. Dozwald Gáspárt az intézőbizottság tagjává választották.
- 20 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma; Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc önéletrajza, u. o. Bencze László visszaemlékezése, u. o. Barta István, Dikó László és Lambert Ernő visszaemlékezése.
21. Milei I. m. 58.
- 22 Haladás 1919. október 19. Ecseky István öngyilkossága. Ecseky 1918. szeptemberében tért haza Szovjet-Oroszországból. A cikk pártszervező tevékenységére a következőképpen utal: „Magába szívta ott a bolsevik eszméket és felcsapott idehaza kommunista agitátornak.
Löbnehoffer Ede tevékenységére 1918 novemberére előtte semmiféle adatunk nincs. Nem szerepel Szolnok munkásmozgalmában, tehát feltehetően korábban nem is volt Szolnokon.
- 23 Bohács István tevékenysége is felkutatatlan. A proletárdiktatúra idején feltehetően nincs Szolnokon. Jászi Ferenc visszaemlékezésében arra utal, hogy a proletárhatalom detektívtestületében dolgozott a Tanácsköztársaság idején: Damjanich János Múzeum Adattára. Dr. Katona Endre; Egy forradalom hétköznapjai c. visszaemlékezésében a következő összefüggésben említi Bohács Istvánt.
— Újabb rémhír! Hallotta? Vörös gárda alakul! Igaz?
— Igen. Szedlacek Gusztí lesz a parancsnoka...
— A nemzetőrségben ugyanis volt számtalan egyén, akik erkölcsileg teljesen megbízhatatlanok voltak. (Természetesen a burzsoá erkölcsök szerint voltak megbízhatatlanok — S. L.) ...Nehogy ezek a többi nemzetőröket is megfertőzzék, célszerűnek látszott ezeket külön alosztályba csoportosítani. E csapat vörös karszalagot hordott „szociálgárda” felirattal.
Jász — Nagykun — Szolnokmegyei Lapok 1918. november 17. Megszűnt a szociális gárda. A múlt héten a szociális gárda, amely eddig a nemzetőrségtől külön, önállóan működött, megszűnt aképpen, hogy testületileg csatlakozott a nemzetőrséghez, melynek ötödik századát képezi.
Dr. Katona Endre: Egy forradalom hétköznapjai. 13. — A „szociálgárda” is egyre jobban fontoskodik. Erősen hangsúlyozták, hogy ők szocialisták, és részt akarnak venni a nemzeti tanács munkájában. A szervezett munkások ugyan nem nagyon büszkék erre az újabb hódításra (tehát a „szociálgárdának” szervezetlen nem volt kapcsolata az SZDP-vel — S. L.). A nemzeti tanács... belenyugszik, hogy a szociálgárda három taggal képviseltesse magát. Ők be is küldik Bohács „elvtársát”.
- 24 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc visszaemlékezése.
- 25 u. o. és Palla István életrajzi adataiban.
- 26 u. o. Jászi Ferenc visszaemlékezése.
- 27 Vörös Újság 1919. január 15.
- 28 Dr. Katona Endre: Egy forradalom hétköznapjai. A két szónok a gyűlés előtt való éjszakát a szolnoki Nemzeti Szállóban közös szobában töltötte.
MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc visszaemlékezése.
- 29 Vörös Újság 1919. január 15.
- 30 u. o.
- 31 Bencze László: Forradalmi emlékek Szolnokról. Kézirat. Damjanich János Múzeum Adattára: 16.
- 32 Vörös Újság 1919. január 15.
- 33 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc visszaemlékezése.
34. u. o. Bencze László visszaemlékezése.
- 35 Császtvay István: Jászberény az 1918-as polgári forradalom idején. Jászkunsgaz IV/1958/7.
- 36 Tóth János: Adatok a Jászság munkásmozgalmi hagyományaiából. Jászsági Honismereti Adattár 1. Jászberény, 1968. 22—23.
- 37 u. o. 23.
- 38 SZÁL Túrkeve r. t. v. p. i. Dr. Gazdag jelentése 6195/1920 2.
- 39 SZÁL Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 9.
- 40 Kunszentmártoni Híradó. 1919. február 2. Nemzeti tanács. ...Arvai János egy nagyon kényes kérdést hozott felszínre, amikor kérdőre vonta a kommunistákat titokzatos magatartásuk miatt, ami a közönséget állandóan nyugtalanítja. A kommunisták — elég szamosan — a nekik tulajdonított ...vádak ellen...”
- 41 Kunszentmártoni Híradó 1919. március 2. Szocialisták gyűlése. „Február 23-án, vasárnap délután a helyi szervezett munkásság népgyűlést rendezett a szociáldemokrata párt helyi szervezetének megalakulása céljából. A gyűlés első szónoka Rényi Albert volt, ki beszédjében vázolta a szociáldemokrata párt programját és felszólította az elvtársakat a pártba való belépésre és a helyi szervezet megalakítására. Utána Hegyi M. kiküldött elvtárs szólt fel, aki kijelentette, hogy a helyi szervezet már meg is alakult, amennyiben a földmunkások köre belépett a szociáldemokrata pártba. Majd pedig Gyóllai Balázs szólt fel a kommunista párt érdekében. A népgyűlés Vince Lukács költői zárószavával véget ért.”
- 42 Kunszentmártoni Híradó 1919. február 9. Népgyűlés... „Vince Lukács, a helyi kommunisták feje...”
- 43 Kunszentmártoni Híradó 1919. március 2. Szocialisták gyűlése. ...„Gyóllai Balázs szólt fel a kommunista párt érdekében.” „Gyóllai Balázs, Kunszentmárton forradalmi törvénytörvény elnökét, aug. 19-án szálították be a helybeli járásbírósi fogházba. Gyóllai egyike volt (s bizonyára ma is az) a kommun eszmék legáhitottabb híveinek.”
- 44 Kunszentmártoni Híradó 1919. február 19. Népgyűlés... „Janicska Győreay szakaszvezető, a kommunisták oszlopos tagja...”
- 45 Értünk éltek. 94—95.
- 46 Kunszentmártoni Híradó 1919. február 2. Katona Endre rendcsinálás. ...összefogdoszták a gyanús elemeket... „Elfogták s mauskal vitték Kasza Imrét...” U. o. 1920. december 5. Kommunista nők a szolnoki kir. törvényeszk előtt. Kasza Imrét 2 havi börtönrre ítélték.
- 47 u. o. 1919. február 2. Katona Endre rendcsinálás. A Tanácsköztársaság idején Nagy Péter a direktórium tagja volt.
- 48 Kunszentmártoni Híradó. 1919. február 9. A kommunista agitátorokról írja: „A héten

- ismét volt Kunszentmártonban három apostol. Tanításaikból ennyit jegyeztem fel: „Minden a népe. Nekünk csak olyan hívek van szükségünk, akiknek semmijük sincs. Minden a népe. Elvesszük mire szükségünk van. A magunkét vesszük el, elvesszük a gróftól, a gyárostól, el mindenkítől. A proletárdiktatúráért küzdünk. Válasszatok paraszttanácsot, az határozzon.”
- 49 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc és Lambert Ernő visszaemlékezése. u. o. Lambert Ernő visszaemlékezése. Dikó László visszaemlékezésében említi Jászi Ferenc nevét. Barta István pedig Jászi Ferencen kívül megnevezi Soós Imrét és Bendó Jánost is.
- 51 Haladás 1919. január 26.
- 52 u. o.
- 53 u. o. és MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Benze László visszaemlékezése. Leírja, hogy őt Samu István MÁV raktárnál hívta meg erre a gyűlésre. Ugyanezt leírja Forradalmi emlékek Szolnokról című kéziratos helytörténeti dolgozatában is.
- 54 Jász—Nagykun—Szolnokmegyei Lapok 1919. január 11. A kormánybiztos előadása a katonák előtt.
- 55 u. o. Kommunisták Szolnokon.
- 56 Haladás 1919. január 26.
- 57 Vörös Újság 1919. február 18.a szolnoki helyőrség katonáinak jórésze kommunista érzelmű, az ezredek bizalmi férfiai szintén.”
- 58 u. o.
- 59 Legyőzhetetlen erő. 15.
- 60 Jászsági Néplap 1919. január 12.
- 61 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc visszaemlékezése. Szolnoki Munkás 1919. március 19. Kommunista elvtársainkhoz. „Egy ...plakát tette aktuálissá, hogy mindjárt első számaink egyikében foglalkoznunk kelljen a kommunistákkal.”
- 62 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Mészáros István visszaemlékezése. Mészáros, mint katona látogatta a KMP szolnoki szervezete által szervezett előadásokat a Batalon kávéházban.
- 63 Népszava 1969. február 26. Harcban a munkáshatalomért. Németi Lajos: Látogatás a gyűjtőben. A Conti utcai provokáció utána legközelebb induló vonattal Budapestre utaztam, s az illegálisba vonult párt egyik vezetőjével, Guth elvtárral — akit a mozgalomból jól ismertem — vettem fel az érintkezést.”
- 64 MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának Archivuma. Munkásmozgalmi adattár: Jászi Ferenc visszaemlékezése.
- 65 Haladás 1919. március 23. „A kommunisták tervezett ülését a rendőrség szétzavarta. Kérjük a szociáldemokrata párt ötáni bizalmi emberét Muhary elvtársat; összeegyeztethetőnek tartja ezt az általa vallott elvekkel.”
- Szolnoki Munkás 1919. március 22. Kommunista gyűlés. „Szükségesnek tartjuk kijelenteni, hogy ezen eljárását a rendőrségnek ...mi helytelenítjük...”
- 66 SZÁL Túrkeve r. t. v. p. i. Összefoglaló jelentés 8.
- 67 SZÁL Túrkeve r. t. v. p. i. 12 362/1918.
- 68 Kunszentmártoni Híradó 1919. január 5. Nemzeti tanács újjáalakítása.
- 69 u. o. 1919. január 12. Képviselő jelölés Kunszentmártonban. „...Mikor végül Bozóky (a képviselőjelölt — S. L.) a magyar haza területi épségéről, az ezt védő néphadsereg szükségességéről, a hazaszeretetről, az igazi vallásosságról, az alkotmányos és törvényes rendről beszélt: szenvedélyes közbekiáltások, párhuzamos szónoklatok voltak hallhatók, hogy nem kell haza, nem kell katona, nem kell függetlenség, nem kell vallás, a földet elvesszük az addigi birtokostól, nem fizetünk érte semmit stb. Követelték Bozóky Árpádtól, hogy ezeket vegye föl programjába, akkor támogatják jelöltségét.”
- 70 u. o. 1919. február 9. Népgyűlés. A magyar munkásmozgalmal történetének válogatott dokumentumai 5. Bp. 1956. 360.
- 71 Kunszentmártoni Híradó 1919. március 2. Urak a népért.
- 72 u. o. Leköszönt nemzeti tanács.
- 73 u. o. 1919. március 9.
- 74 Haladás 1919. január 5. A szocialisták nagygyűlése.
- 75 Pálffy János az SZDP Szolnok megyei titkára volt. Életrajzát lásd. Értünk éltek. 66—67.
- 76 Vörös Újság 1919. március 6. Amiről nem ír a Népszava.
- 77 A magyar munkásmozgalmal történetének válogatott dokumentumai 5. Bp. 1956. 620. dok. 613—615.
- 78 Haladás 1919. március 16. Munkástanácsi ülés.
- 79 u. o.
- 80 Szolnoki Munkás 1919. március 16. Mit akarunk?
- 81 Legyőzhetetlen erő. 26. Damjanich János Múzeum Adattára. A körrendelet kelte 1919. július 22.
- 83 Legyőzhetetlen erő. 39.

Krónika – helytörténet

A levéltárakban őrzött értékes iratanyag, a könyvek, folyóiratok és a sajtó forrásértékű cikkei alapvető segítséget nyújtanak a legújabbkori történeti kutatás számára is. Nagyszerűen egészíthetők ki ezeket a történeti forrásokat a visszaemlékezések élményszerű adatokkal, az élet sokrétűbb, színesebb ábrázolásával. A helytörténeti kutatásnál fontos szerep jut ezeknek a visszaemlékezéseknek is. Akik a veteránok élménydús elbeszéléseit gyűjtik, vagy felhasználják helytörténeti munkájukban, megfelelő kritikával teszik, hiszen az emberi emlékezet az évtizedek messzeségéből sokszor összevontan, szubjektív módon idézi fel a történeti eseményeket.

A helytörténeti forrásanyagok közt különleges jelentősége van a krónikáknak, a tárgyilagos, naponként vagy hetenként vezetett naplószerű rövid, tényeken alapuló feljegyzéseknek, vagy egyes események lezajlása után írásba foglalt memoár-szerű írott anyagoknak. Mindkét esetben az kerül írásban történő rögzítésre, amit akkor általában csaknem mindenki tud, vagy legalább is azok, akik a történeti események forrásához közel állnak. A tárgyilagos, sokszor száraz, krónikaszerű feljegyzés azonban évtizedek múltán nemcsak helytörténeti szempontból lehet jelentős, hanem országos összefüggések megvilágításához is adatokat szolgáltatathat.

Két szemléltető példát mutatunk be a szolnoki Damjanich János Múzeum adattári anyagából:

1. *A forradalom hétköznapjai* – címen Szolnok 1918/19-es eseményeit jegyezze fel *Dr. Katona Endre ügyvéd*, a Nemzeti Tanács és a Munkástanács tagja 1919-ben, a Magyar Tanácsköztársaság bukása után, amikor Szolnokról el kellett menekülnie. A tintaceruzával hosszú papírcsíkokra írt anyag reflektorszerűen világítja meg a polgári demokratikus forradalom kezdetét és lefolyását Szolnokon, egészen a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásáig.

Az események mellett nagy figyelmet fordít az egyes vezetők bemutatására is, de nem feledkezik meg a hétköznapok emberéről sem. Nemrégiben kaptuk meg ezt a rendkívül értékes kéziratot a szerzőtől, s engedélyével – lényegtelenebb részletek elhagyásával – közreadjuk folyóiratunk hasábjain. Az egyes helyi adatokat – amennyiben a megértéshez ez szükséges – jegyzetekkel látjuk el.

2. *Az 1919-es szolnoki harcok krónikája* címet adhatjuk *Dr. Urbán Lajos orvos* krónikaszerű feljegyzéseinek, amelyben 1919. április 23-tól augusztus 3-ig a frontváros szerepét játszó Szolnok küzdelmes hónapjait mutatja be az intervenció csapatokkal, amelyet még elviselhetetlenebbé tett a hetekig tartó küzdelem a tiszai árvízzel.

Szolnok, mint a tiszai átkelőhelyek egyik kulcsa, nagy szerepet játszott 1919-ben a Magyar Vöröshadsereg tiszai harcaiban, a Tanácsköztársaság elleni román offenzíva feltartóztatásában. Ehhez ad igen értékes adatokat *Dr. Urbán Lajos* korabeli naplója és számos – sajtókészítésű – fotója. A naplót szöveghűen adjuk, de a hiányzó írásjeleket pótoltuk és a mondatkezdő kisbetűket nagybetűkkel írtuk.

A napló 19×24 cm nagyságú vonalas füzet. Dr. Urbán Lajos szolnoki orvos aján-dékként került a szolnoki múzeum adattárába, számos korabeli – saját készítésű – fotóval együtt. A napló mellett megkaptuk tőle a Szolnoki Munkás című 1919-es napilap egyedülállóan ritka – csaknem teljes – évfolyamát, a Vörös Újságnak ugyancsak csak-nem teljes évfolyamát. De található a sajtóanyagban Vörös Katona, Proletárhadsereg, Fáklya című lapok nem egy száma, stb.

Dr. Urbán Lajos a polgár szemével nézi az eseményeket, objektív száraz feljegy-zéseit hiteles forrásnak tekinthetjük két okból is:

1. Hosszú ideig frontszolgálatot teljesítő orvosként kerül a szolnoki katonai kór-házba (ma Beloiannisz u. 57. szám), ahová sok sebesültet vittek, így a legfrissebb értesüléseket szerezhette a front eseményeiről, de hasonlóan értékesek saját megfigye-lései az ágyúzásokról, a repülők megjelenéséről vagy a géppuskatűz okozta vesztesé-gekről és károkról. Lakásuk a Mária utcában volt (ma Május 1 u.), így a napló egyes adatait általában a két, említett helyről figyeltnek vehetjük.

2. A május 1-i főtéri ünnepség leírásánál részletezi a városháza épületének deko-rálását. A Munkásmozgalmi Múzeum Fotóarchívumának két felvétele hitelesíti a szerző leírásának precizitását.

S az Urbán-féle krónika a bizonyítéka annak, hogy egy helytörténeti célra ké-szült napló, éppen a száraz, objektív adataival országos összefüggéseket is megvilágít-hat. Jelen esetben a Magyar Tanácsköztársaság és a párizsi békekonferenciák egyes kérdéseit. Amikor Kun Béla külügyi népbiztos tiltakozik az ellen, hogy a román csa-patok a fegyverszünetet nem tartják be, a napló tételszerűen igazolja, hogy Szolnoknál az intervenció csapatok rendre megszegik a fegyvernagyvást.

Helytörténeti, történeti szempontból pedig nagy értéke az Urbán-féle naplónak, hogy kegyetlen monotonossággal örökíti meg Szolnok városnak – a megyeszékhelyen túlmutató – harcait, szenvedésekkel, pusztulással teli hétköznapjait. Egy olyan front-városról ír, ahol 600 polgári halott veszteség mellett minden középület ágyúlövésektől megrongálódott (Urbán Lajos fotói ezt jól dokumentálják), s a lakosság három hóna-pon keresztül hol az árvízzel küszködött, hol a pincék oltalmát kereste az ágyúzás elől.

A FORRADALOM HÉTKÖZNAJAI

... Szolnokon október végső napjai-ban Dr. Szabó Béla és Dr. Tolnai Ernő kérdezzetik az ellenzéki embereket, hal-landók-e belépni. Majd mikor elegendő ember együtt van, egy szép napon egy kis csoport jelenik meg a Fodor Szálló kis-termében (ma Nemzeti Szálloda) Dr. Sza-bó Béla vezetése alatt, aki előadja, hogy Budapesten az akció küszöbön áll s itt is meg kell alakítani a NEMZETI TA-NÁCSOT. A társaság átvonul a Munkás-otthonba (az Óvoda utcában), újabbak csatlakoznak hozzájuk, a jelenlévők neveit felírják egy papírra s Darvas kijelenti, hogy a Nemzeti Tanács szolnoki végre-hajtó bizottsága a jelenlévőkből megal-

kult s ki fog egészíttetni a társadalom kü-lönböző rétegeiből.

Ekkor ismerte meg először a szolnoki polgárság a szervezett munkásokat és azok vezetőit, akik közül eddig csupán *Darvas Ferencet* ismerte. Ekkor ismerte meg *Szabó Károlyt*, a magyar fajta józanságá-nak, higgadt ítélőképeségének megteste-sítőjét (később renegát), *Virág Jánost*, a mindennapi élet igényei iránt annyi ér-zéket tanúsító, értelmes munkást, a kissé száraz beszédű párttitkárt: Pálffy Jánost, a puritán és igen intelligens *F. Bede Lászlót*, majd néhány nap múlva az ak-kor haza érkezett tüzes szavú, művelt *Stern Dezsőt*. Legalább akkor ezek a jel-zők hallatszottak, s a polgárság ki nem fogyott a munkásság dicséretéből.

Az így megalakult Nemzeti Tanács megválasztotta elnökéül Darvas Ferencet és Dr. Pap Illés kereskedelmi iskolai igazgatót és a városházára vonult, hogy a tisztviselői kart csatlakozásra szólítsa fel. Ott már egybegyűlt az egész tisztikar Harsányi polgármesterrel az élén, kinek a látogatás be volt jelentve. Darvas röviden változta a helyzetet s kérdést intézett a tisztviselőkhöz, hogy hajlandók-e a Nemzeti Tanácshoz csatlakozni. A tisztviselők nevében Dr. Bubla István tanácsos jelentette ki csatlakozási készségüket. Harsányi polgármester, kit szemmel láthatólag feszélyezett ez a helyzet, kijelentette, hogy neki a legfontosabb a közbiztonság fenntartása, s ha erre ígéretet tesz a Nemzeti Tanács, akkor csatlakozik ő is. Majd Riedt rendőrkapitányhoz fordult, s mikor az kijelentette, hogy csak a Nemzeti Tanáccsal karöltve óvhatja meg a rendet, bejelentette csatlakozását.

Innen visszasiettek a Munkásotthonba, ahol már nagy tömeg munkás és polgár várakozott. Ezeknek Darvas Ferenc, Dr. Pap Illés, Pálffy János, Dr. Schwartz Sándor, Dr. Bozóki Árpád, Dr. Szabó Béla és Szabó Károly tartottak beszédeket, kifejtvén a helyzetet, s felhíva mindenkit, hogy ne csak maga tartsa fenn a rendet, de másokat is arra rábírjon. És dicsőítik, különösen Dr. Bozóki és Dr. Katona Kossuth Lajos providenciális nagyságát, akinek politikáját ha követik, minden bajok, melyek most a házára szakadnak, elmaradtak volna. Közben híre érkezett Károlyi miniszterelnöki kinevezésének, ami roppant lelkesedést keltett. De alig jutott ez köztudomásra, fölindultan állított be a Munkásotthonba Dr. Pető, aki hírül hozta Tisza meggyilkolásának a postára most érkező hírét. Az egész gyülekezet ezután felvonult a megyeház elé, ahol Küry alispánt kívánta hallani. Az alispánt Darvas Ferenc rövid beszédben hívta föl a csatlakozásra, de a válasz nem elégítette ki a tömeget, mert bár csatlakozását nem tagadta meg, de igen sok rezervátát fűzött hozzá.

„... A 36. gyalogezred legénysége, mely Szolnokon át igyekezett pótzászlóaljának állomáshelye, Nagyvárad felé, föltörte a szolnoki vasútállomáson levő teherkocsikat, nyilván élelmiszer reményében. Erre a Cigányváros és Csiszlikó közel lakó népsége, majd a távolabb lakók is követték a példát, s reggel az ébredő lakosság kitekintve az ablakon azt hihette, hogy vásár van. Az utcán ökröket, birkákat, teheneket vezettek, egy néni taligán vitte a lisztet, nem nagyon bánva, ha elhull is valami belőle, a másik cukrot vitt. Általános megbotránkoztatást keltett, hogy jó módú gazdák sem állottak beállni a sorba.

Mínt hogy attól kellett tartani, hogy a rablás a városra is átharapódzik, a Nemzeti Tanács elhatározta hogy a vasúti műhelyben egyelőre beszünteti a munkát, s a szervezett munkások a rendre és közbiztonságra fognak ügyelni addig is, míg polgárőrség lesz szervezhető. A városban ugyanis csak a cseh 88-ik gyalogezred pótzászlóalja állomásozott. Ez pedig arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Cseh Nemzeti Tanács kimondta Csehország Nemzeti Függetlenségét és így ők az itteni dolgokba nem avatkozhatnak.

A Nemzeti Tanács időközben áthelyezte székhelyét a városházára, a hivatalos helyiségekre kitzűzte a nemzeti lobogót. Mindenki feltűzte a nemzeti színeket, a Nemzeti Tanács tagjai karszalagot tettek fel, s még az öreg mamelukok kalapjáról sem hiányzik a nemzeti színű szalag. Az egész város tódul a városháza elé. Goldberger Mór tartalékos százados áll a kapuban puskával őrséget. A nagyteremben serényen folyik a polgárőrségbe jelentkezők összeírása. A polgármesteri szobában a Nemzeti Tanács tanácskozik és intézkedik.

„... A telefon minden percben cseng, ki kell menni az előszobába, ahol a telefonkészülék lóg. Mindenfelől segílyt kérnek. Mert már a szolnoki katonák is szállingóznak haza, ... ezek pedig nem állnak tétlenül. A csendőrség felmondja a szolgálatot. A háború alatt ők voltak a szökött katonák felhajtói, most félnek a

bosszútól. Goreczky alezredest, a csendőrség parancsnokát az egész idő alatt nem lehet látni. Pedig sürgős szükség van rá, hogy mindenüvé őrségeket állítsunk. Fekete Pista igyekezett ezeket összeállítani, de kevés az ember, különösen kevés a megbízható. A gazdafiak sehol sem láthatók. A gazdák köpködnek a sarkon, mint eddig.

Bent a Nemzeti Tanács tanakodik, hogy a folyton nagyobb hullámokat verő ár közepette, hogyan tartsa fenn a közbiztonságot. Mindenkinek van valami mondanivalója. Az egész város ideáramlik, mindenki kér, mindenki szerepelni akar, mindenki panaszkodik és mindenki tanácsol. A telefon folyton cseng, hol innen, hol onnan jelentenek rendzavarásokat. A Nemzeti Tanács tagjainak szemmel láthatóan új ez a feladat, mellyel szembe kell nézniök, a régi hatóságoknak pedig nincsen tekintélye és nincsen karhatalma. Mint a csendőrség, úgy a rendőrség sem mer cselekedni. Andrássy alezredes segédkezik a Nemzeti Tanácsnak. Jóakarátú tanácsai és intézkedései sok kellemetlenségtől mentesítették a várost. Az eső folyton zuhog, a kiállított őrszemeket nincs aki fölváltsa, azok elszélednek, hazatérnek. Mind több hazatért katoná látható. Néha úgy látszik mintha minden felborulna. Hasztalan a Nemzeti Tanács számtalan falragasza, hasztalan a sok szócnoklat, a rend nem áll helyre. A puskadörrenések egymást követik, a katonák levegőbe sütik fegyvereiket.

Megjő a kormány rendelete a nemzetőrség alakításáról. De kiből alakítsuk? A jobbmódúak, a foglalkozással bírók nem jelentkeznek, bár nagy zsold van kilátásba helyezve. Végre Scheidl Ferenc százados, a Nemzeti Tanács felhívása folytán, a hazajött katonákból próbálja megalakítani. Azok hajlandók is nemzetőrségbe belépni, de két feltételük van:

„1. Csak tartalékos tisztet fogadnak el parancsnokul; í

2. Nemák kapitány pusztuljon Szolnokról.”

Nincs mit tenni, a föltételeket kénytelen a Nemzeti Tanács elfogadni. Nemák-

nak értésére adják, hogy utazzon el (pár hét múlva minden bántódás nélkül visszatérhet). . . . Nagy nehezen, nagy fáradtsággal és költséggel sikerül a nemzetőrséget megszervezni, de az abban a szervező hibában szenved, hogy nem megbízható. . . . s egy másik őrség kellene, amelyik a nemzetőrségtől megvédelmez minket.

De szólt a telefon. Geiger Jenő Szandáról kér segítséget, betörték a birtokára a rákóczipfalvaiak és fosztogatnak, a marhákat elhajtják. Szászberekről Blanz Jenő jószágigazgató telefonál. Ott a zagyvaréksziak jártak és raboltak, össze is verkedtek, három halott az áldozat. Szűcs Sándor vezető ügyész a temetési engedély megadását áthárítja a Nemzeti Tanácsra. Arról szó sem lehet, hogy a törvényszék oda kiszálljon a vizsgálat megejtése végett. Nagy buzgalmat tanúsító fiatal tisztek vezetnek egy-egy szakasz nemzetőrt a veszélyeztetett pontokra, de legtöbbször a nemzetőrök is megsarcolják a védett birtok tulajdonosát. Nem használ itt semmit a tisztek vezetése. A legénység emancipálja magát. Dr. Kiss Ernő orsz. képviselő is kivezet egy őrséget a Baghy-ak birtokára, s attól kezdve nem látható Szolnokon.

A Nemzeti Tanács ügykezelése még egészen primitív. A polgármester asztalán fekszik egy füzet. Ebbe vezeti a telefonjelentéseket, kérelmeket, panaszokat, aki éppen felveszi azokat. Ha el van intézve, egyszerűen áthúzzák. Minthogy nem lehet folyton az előszobába szaladgálni a telefonhoz, több állomást szerelhetnek föl, különböző igazolványokat állítanak ki a tanács tagjai, a nemzetőrség tagjai számára. A tanács tagjainak száma egyre szaporodik, ezek ott járnak-kelnek, akár kell, akár nem. A közönség is jön újabb áradatban. A Nemzeti Tanács egyes teendőket föloszt tagjai közt. Panaszbizottságot szervez Dr. Szabó Bélával az élén, a rendőrség mellé küldi Dr. Tolnai Ernőt és egy szervezett munkást, a közlélményi kormánybiztos mellé küldi Szűcs Gézát, Dr. Kovács Dezsőt és Virág Jánost, végül a tanács elnöksége mellé a titkári teendő végzésére Sebestyén Mórt. De ez

sem használ. Azért Dr. Pap Illés azt javasolja, hogy egy szűkebb intézőbizottság küldessék ki, s Dr. Szabó Béla indítványára ennek tagjai lettek: Darvas Ferenc és Dr. Pap Illés elnökök, Sebestyén Mór és Dr. Katona Endre titkárok, Schlaghammer Gyula, Orosz György, Virág János, Pálffy János, Bede László vasutas és F. Bede László.

Egyes kimaradt tagok nyugtalanoknak, hogy ők nem tudhatnak mindent, Bogyó Gellért békétlenkedik, de végül mégis keresztül ment az indítvány. Közben diplomáciai tárgyalások indultak meg a 88. gyalogezred parancsnokságával, ennek hazautazása és viszont a 68. háziezred visszajövele iránt. Tudomásul vesszük, hogy mindkét ezred kölcsönösen állomáshelyén hagyja minden anyagát és felszerelését, csak a rajta lévő egyenruhát viszi el. Ennek ellenőrzésével Andrásy alezredes megbizatik. Érkezik is már a hír, hogy a 68-asok elindultak. Csak már itt volnának, azok segítségével majd fenntartjuk a rendet. A 88-asok elutaznak. Parancsnokuk, Wirth alezredes szívélyes búcsút vesz a Nemzeti Tanácstól és Andrásy alezredestől. November 3-án este megérkeznek a 68-asok. Halljuk: imádják Poppel őrnagyot. Annak útján majd tudunk rájuk hatni. A pótzászlóaljat ünnepélyesen és meleg vacsorával fogadjuk. A N. T. nevében Darvas, a megye részéről az alispán üdvözlí. A megérkezőktől a N. T. tagjai elszedik a fegyvert, töltényeket, nehogy egyesek kihágásokra ragadtassák magukat. Itt is a legprimitívebb nehézségek vannak. Nincs, aki a fegyvereket biztos helyre szállítsa. Az élelmezési állomás fabódéiba kell azokat elhelyezni, ahonnan igen könnyű azokat kicsempészni. A legénység tényleg fiús bizalommal viseltetik Poppel őrnagy iránt és könyörögnek neki, adjon nekik 8 napi szabadságot, had nézzék meg rég nem látott családjukat, azután szívesen szolgálnak tovább. Poppel őrnagy jó családapa, nem tudja fiaitól megtagadni kérelmük teljesítését, s még az éjjel különvonalok viszik a katonákat otthonuk felé. A 8 nap letelt, de hová lett akkorára otthon e fiúknak katonás

szelleme. 8 nap múlva ezek közül senki sem tért vissza, később is csak leszerelési illetményük felvétele végett.

A hazatért katonák, négy év számüzöttei, visszatértek az elhagyott otthonba családjukhoz. Ott nem örömríadal várja őket, hanem kiapadhatatlan panaszok: „A jegyző így bánt velem, a bíró úgy. A polgármester nem adott hadisegélyt, aszonta, ha nincs mit enni, menjek a legelőre.” A férj felbőszült. Hogyan? Azért szenvedett ő négy évig, hogy itthon az urak így bánjanak az ő hites feleségével? Majd megmutatja ő annak a polgármesternek, nem viszi el szárazon az irháját! Nem úgy van már, mint régen.”

Ilyen és ehhez hasonló hírek futnak be a Nemzeti Tanácshoz. A moraj mind hangosabb. Vészhirek járnak be a várost; a katonáknak fegyverük van, legyilkolnak mindenkit. Saáry Zoltán és Kesik Ödön, a közéletmezés intézői már elszelleltek, példájukat követi Vass Oszkár katonai nyilvántartó, a felmentési ügyek kezelője.

Ilyen körülmények között a tömeg dühét nem lehetett Harsányi Gyula személyével ingerelni, aki még a városi tisztviselők körében is népszerűtlen volt, s akit minden tehetség nélkül pusztán választási elnöki érdemeiért választott erős főispáni nyomásra a város képviselő testülete. A Nemzeti Tanács nevében ezért felhívta Darvas Ferenc elnök, hogy a város éléről vonuljon vissza. Harsányi előbb vonakodott a felhívásnak eleget tenni, csak amikor Küry alispán kifejtette előtte, hogy e lépés feltétlenül szükséges, akkor engedett, de még akkor is ragaszkodott ahhoz, hogy az összehívott rendkívüli közgyűlést ő nyissa meg, és ő jelentse be lemondását. Nagynehezen lehetett eltéríteni e tervtől, mely katasztrófális lehetett volna. Így Horváth Albert h. polgármester nyitotta meg az ülést. Röviden bejelentette Harsányi lemondását, amit a közgyűlés tudomásul vett, majd vázolta a legutóbbi napok eseményeit.

Sípos Orbán üdvözölte a Nemzeti Tanácsot, s a város közönsége nevében annak támogatásáról biztosította. A Nemzeti Tanács nevében Darvas Ferenc és dr.

Szabó Béla fejtették ki a forradalom jelentőségét, s a legközelebbi teendőket. Zrumeczky főjegyző indítványára, pedig a közgyűlés 100 000 K-t szavazott meg a Nemzeti Tanács céljaira. Ekkor egy kivilről jött ember lépett oda dr. Pap Illéshez, aki dühösen ugrott fel, s kiestett a teremből. Egy pillanat alatt tudta az egész közgyűlés, hogy lenn a téren egy géppuskás csapat jelent meg. A közgyűlés nem bírta Charles Dupny hidegvérével, mert egy pillanat alatt az egész társaság a padlón guggolt, így gondolván a golyók elől menekülni, melyek különben úgysem tettek volna kárt nagy röpivük folytán.

Lent ezalatt egy csapat nyugodtan igazította be a magukkal hozott géppuska csövét a nagyterem ablakára. Dr. Katona Endre és dr. Elek István szaladtak hozzájuk, s mikor hallották, hogy Harsányi ellen akarnak eljárni, megnyugtatták őket, hogy már lemondott. De ők a polgármester kiszolgáltatását követelték. Csak mikor megtudták, hogy Harsányi nincs a városházán, vonultak el. A képviselő testület tagjai ezalatt a közgyűlés berekesztése nélkül elszéledtek.

Ez a jelenet, továbbá a folytonos fegyver dörrenések, a toprongyos vad kinézésű katonák látása, a helyenkénti betörések, a családok idegzetét a végsőkig feszítették.

Közben pedig sorra jelentek meg egyesek és testületek a Nemzeti Tanács előtt, meghallgatták dr. Pap Illés elnök hozzájuk intézett beszédét, és letették az esküt a Nemzeti Tanácsra, aláírva az ottlévő eskü formulát.

A Fodor kávéház (Nemzeti Étterem) legvirágzóbb napjait éli. Az itthon-voltak és a hazajöttek egyként itt vannak. A kávéház zsúfolva van. Élénk zsiibongás, melynek alaphangja, hogy minden embernek támogatnia kell a kormányt és a Nemzeti Tanácsot, és hogy ellenforradalomra senki sem gondol. Vörös Gárda alakul. Szedlacek Gusztáv lesz a parancsnoka. . . A Nemzetországban volt számtalan egyén, akik erkölcsileg teljesen megbízhatatlanok voltak. Ezeket elbocsátani nem látszott tanácsosnak, mert tartá-

ni lehetett, hogy ezek a nagy zsold elvesztése miatt csak annál veszélyesebbek lesznek a társadalomra.

Ezért, nehogy ezek a többi nemzetőröket is megfertőzzék, célszerűnek látszott ezeket külön alosztályba csoportosítani.

Ekkor jött haza Szedlacek Ágoston, a behízelgő modorú pénzügyi hivatalnok. Ő és Grünwald László, akik értettek az emberek nyelvén, vállalkoztak arra, hogy ezek élére állanak és hiúságuk felkeltésével megfékezik őket. E csapat vörös karszalagot hordott „Szociálgárda” felirattal. A parancsnokoknak utasításul adta a Nemzeti Tanács, hogy gárdisták előtt úgy tünthessék fel a dolgot, mintha őket elit csapatnak tartaná, azonban lehetőleg skartba teendő. Valójában kétségbeesett kapkodás volt ez, hogy a fogyatékos eszközök dacára a rend valahogy helyreállíttassék és fenntartassék. E célra rendelkezésre állott a visszaözlő, demoralizált katonaság selejtezett része és a vasúti műhely munkássága, amely a munkából kivonatott. Ez utóbbiaknak visszabocsájtása a produktív munkába azonban szintén igen fontos volt. Ennek érdekében Friedmann Andor vasúti mérnök öles filippikát vágott ki a Nemzeti Tanács ülésén. Végül is e munkásság felét be kellett vonultatni a műhelybe. A közbiztonság ezáltal megbízhatóbb támaszától esett el. A Fodor Kávéház azonban zsúfolva volt, a sarki és egyleti köpködők sem voltak kevésbé népecek, mint máskor.

A Nemzeti Tanács permanenciában van. Majd éjjeli ügyeletet, szolgálatot rendez be, de nem bír a hullámozó árral. Az egész megye, sőt a Pest megyei községek is ide fordulnak segítségért.

A háború szenvedései most veszik célba a bűnösöket, sokszor a bűnbakokat. Menekülnek a községi jegyzők, szolgabírák, s a valódi és vélt sérelmek és keserőségek forrásának, a háborús állammak egyéb expositurái. Egyéni és társadalmi bűnök robbanásai most csattannak el bűnös és ártatlan tisztviselők hátán. S a telefon érzékeny kagylója kétségbeesetten rikoltja a segélykérés hívó szavát. Most

Újkécske könyörög segélyért, majd Tápiószele hív. A postamester nő jelenti, hogy a községből minden intelligens ember elmenekült, ő maradt ott egyedül, az utcán most is lövöldöznek, számtalan a sebesült, orvost kér legalább, mert orvosuk is ott hagyta a falut. Az újszászi állomásfőnök az ott álló teherkocsikat félti. A zagyvarekasiak már be is törtek a szászbereki uradalomba. A földbirtokosok kétségbeesetten kiáltanak segélyért, Geiger és Erlich Adolf. Minden negyedórán telefonoznak, s midőn a Nemzeti Tanács nem tud elegendő erőt adni a nagy igénybevétel közepette, átkozzák a kormányt, a rendszert, a forradalmat. Hiába! Nekünk csak szolnoki embereink vannak. Ezekkel nem győzzük az egész megyét, sőt Pest megyét is ellátni. A nemzetőrök ugyan szívesen mennek az uradalmakba, mert ott zsoldjukon kívül a földbirtokosok még külön fizetéssel is rontják őket, aminek következtetéséppen máshova nem is akarnak menni, csak napi 100–200 koronáért. Sajnos a Nemzeti Tanács eszközei nagyon fogyatékosak. A Tanács falragasza ugyan adakozásra szólítja fel a város közönségét, de Ösztreicher Nándor 10 000 koronás adományán kívül csak kisebb adományok folynak be. Sebők Nándor divatáru kereskedő agitál a kereskedők között, ezek adakoznak is kisebb összeget, a laiteinerek egyrésze is, de a gazdákat sehol sem láthatni. Egyik közeli birtok tulajdonosát, aki nemrég költözött Szolnokra, miután a háború konjunktúráit alaposan kihasználta, felkéri a Nemzeti Tanács egyik tagja az adakozásra, vázolja a helyzetet előtte. Talán mondanom sem kell, hogy az adományt azóta sem küldte.

A pénz pedig itt nagyon fontos. A hadügyminiszter ugyan előírta, hogy napi 30 korona zsold fizetendő a nemzetőröknek, de ez a pénz még utalványozva nincs. Az adóhivatal nem ad pénzt, a nemzetőrök pedig kijelentik, hogy ők ugyan nem szolgálnak, ha azonnal meg nem kapják pénzüket. Az alispán jön előzékenyen a Nemzeti Tanács segítségére, előleget adván a vármegyei alapítványok pénzéből.

A „Szociálgárda” is egyre jobban fontosodik, erősen hangoztatják, hogy ők szocialisták, és részt akarnak venni a Nemzeti Tanács munkájában. A szervezett munkások ugyan nem nagyon büszkék erre. A Nemzeti Tanács azonban kénytelen jó arcot vagni, és beleegyezik, hogy a szociál gárda három taggal képviseltesse magát. Szedlacsek már ügyis résztvesz a Nemzeti Tanácsban, küldjenek még kettőt. Ők be is küldik Bohács elvtársat.

A polgármesteri teendőkkal megbízzák Horváth Albert helyettes polgármestert és melléje bizalmi férfiak gyanánt küldik Szabó Károly és Pálffy János munkásokat, a számvevői állást Jancsó Endrével töltik be. Végül felhívták a kissé amerikaihoz hivatalnokokat, hogy haladéktalanul fogjanak munkához. Ennek megkönnyítése végett a Nemzeti Tanács áttette székhelyét a vármegye házára, ahol az alispán a baloldali kistermet bocsájtotta rendelkezésre.

A köztársaság kikiáltása

A kormány programjába vette a köztársasági államforma megvalósítását, és felhívást intézett a vidéki nemzeti tanácsokhoz, nyilatkozzanak az államforma kérdésében.

Szolnokon a Nemzeti Tanács ekkorra már kibővült, minden testület és érdekképviselőt beküldte a maga képviselőjét. A függetlenségi kör, amely október utolsó vasárnapján dr. Bozóky Árpád indítványára kimondta, hogy gróf Apponyi Alberthez csatlakozik, november első vasárnapján kimondja, hogy az a 48-as zászló Károlyi kezében szebben lobog, minket csak az az ármányos Bozóky vezetett félre, beküldjük képviselőinket a Nemzeti Tanácshoz. Ugyanúgy ott látjuk már az ipartestület, a kereskedelmi társulat, a biztosítási tisztviselők, a magántisztviselők, a tantestületek stb. képviselőit.

Zsúfolva van a terem, midőn az elnök megnyitja az ülést, majd feláll dr. Katona Endre és hosszabb beszédében vázolja a bűnöket, amelyeket a királyok a nemzet

ellen elkövettek... Ajánlja, kérjük fel a kormányt a köztársaság megvalósítására. Bogyó Gellért a szocialista köztársaság megvalósítására tett javaslatot, de ezt maga Pálffy János szoc. dem. párttitkár utasítja vissza, mert „arra a mi népünk még nem eléggé érett”. Így azután dr. Katona indítványát egyhangúlag elfogadták.

Másnap népgyűlés volt, amelyen dr. Papp Illés, Pálffy János, Darvas Ferenc, Orosz György, Szedlacsek Ágoston beszéltek. A népgyűlés szintén elfogadta a Nemzeti Tanácsnak megelőző este hozott határozatát. S ennek megvalósítása végett Szolnokról, a táviratilag behívott dr. Pap Illés, Pálffy János, Darvas Ferenc utaztak Budapestre, a Nemzeti Tanács ülésére, hol november 16-án kikiáltották a köztársaságot. S az egész városban nem hallani senkiről, hogy királypárti volna, csak Bozóky Árpádról, aki ezidő óta feléje se néz a Nemzeti Tanácsnak.

(Dr. Katona Endre a továbbiakban részletesen leírja a Mackensen-hadsereg átvonulását Szolnokon, és azt, hogy hogyan kótya-vetyélték el a katonai felszerelést, fegyvereket, amelyből sok jutott a lakosok kezébe is.)

A kormánybiztos

A káosz mind nagyobb arányokat ölt. A közbiztonság nem javul, a közigazgatási szervek nélkülözik az egységes irányítást. A Nemzeti Tanács jogköre határozatlan, a régi szerveknek pedig nincs tekintélyük és így tehetetlenek. A Konstantin utca és a Széchenyi utca közötti kis tercen hetekig fekszik egy lóhulla, és Riedt főkapitány nem talál embert, aki elszállítsa onnan. Napokig hosszú tanácskozások tárgya a Nemzeti Tanácsok ülésén, hogy miként biztosítsák kellő számú sírhely átadását. Sírásó csak nagynehezen és igen magas bérért akad. A nemzetőrök követelik, hogy a laktanya tataroztassék, és lakható állapotba hozassék...

A nemzetőrök vállalkoznak rá, hogy ők maguk tatarozzák az épületet, de e munkákat Papp Ferenc technikus a had-

viselt iparosok részére igényli, s a kormány ily értelemben dönt.

Mindinkább érzi mindenki, hogy a közigazgatás élére oly erős kéz kell, aki a széles tömegek bizalmát is élvezi. A Nemzeti Tanács, a megyei tisztviselők az alispánnal az élükön, s az egész városi intelligencia úgyszólván kivétel nélkül Darvas Ferenc kormánybiztossá leendő kinevezését óhajtották. Egy szép napon azonban beállított Gosztonyi vármegyei főjegyzőhöz Józsa Gyula, az Alcsitenyői-kengyeli ármentesítő társulat volt főmérnöke, s előmutatta kormánybiztosi kinevezését, s át akarta venni hivatalát. Gosztonyi kevés várakozásra kérte Józst, kit az egész városban ellenszenv és bizalmatlanság fogadott, értesítette a Nemzeti Tanácsot, amellyel együtt telefonon érintkezésbe lépett a kormánnyal, és előadva nyomós indokaikat, a kinevezés visszavonását kieszközölték.

A visszatérő Józst azután értesítette Gosztonyi, hogy hivatala elfoglalásáról szó sem lehet. A kormány ezután Udvardy Miklóst, ki pár év előtt főispáni titkár volt, akarta kormánybiztossá kinevezni. Ekkor a Nemzeti Tanács elhatározta, hogy küldöttséget meneszt a kormányhoz Darvas kinevezése érdekében. E küldöttség tagjai voltak: Küry alispán, dr. Schwartz Sándor.

A küldöttség ígéretet kapott, de a kinevezés csak nem akart leérkezni. Már szinte komikus volt a dolog, minden ügygel Darvashoz mentek, s neki nem volt kinevezése. Úgy beszéltek akkor, hogy P. Ábrahám Dezső orsz. képvis. akadályozza a kinevezést. A kormány végül Tolnay Lajos volt Csik megyei főispánt akarta kinevezni, de ily kritikuss helyzetben a helyi viszonyokat nem ismerő, a megyében teljesen idegen kormánybiztos kinevezése nem látszott célszerűnek, s így a megye és a Nemzeti Tanács az alispán útján, majd többször telefonon is sürgette Darvas kinevezését.

Egyikben Kunfi Zsigmond miniszter olyan tervet közölt a Nemzeti Tanács ügyeletesével, dr. Katona Endrével, hogy a város élére Darvas, a megyei élére pe-

dig Tolnay Lajos neveztetik ki. Ez sem fogadtatott azonban tetszéssel, s így végül rászánta magát a kormány és kinevezte Darvast az egész megye területére kormánybiztosnak, de kikötötte, hogy a legközelebbi választásnál háromnál több szociáldemokrata képviselő a megyében nem jöhet be.

A városban nagy lelkesedést keltett a kinevezés. A Nemzeti Tanács ülésén is ünnepelték Darvast. Ez ülésen egyben bejelentette Küry alispán, hogy fáradtnak érzi magát és nyugdíjazását fogja kérni. A Nemzeti Tanács nevében dr. Pap Illés elnök kérte fel Küryöt a maradásra, az alispán azonban ragaszkodott kérelméhez.

Röviddel azután megvolt Darvas beiktatása a törvényhatóság közgyűlésén, ahol őt dr. Kele József üdvözölte. Azután Darvas elmondta programbeszédét, melyben főfeladatául a rend helyreállítását jelölte meg. Ezután az alispán ismét előterjesztette nyugdíjazás iránti kérelmét, de kérelemre hajlandónak mutatkozott állását megtartani. A törvényhatósági bizottság pedig 6 havi szabadságot engedélyezett a zavaros viszonyok közt kifáradt alispánnak.

Darvas nagy buzgalommal és jóakarattal látott működéséhez, de sajnos a mostoha viszonyokkal az ő energiája sem tudott megbirkózni. A nehézségek leküzdhetetlenek voltak. Iparkodott a közigazgatási szervek tekintélyét megerősíteni...

Előszobája állandóan tele volt. A megye legtávolabbi részéből is hozzásiettek, s mindenki a legkülönbözőbb ügyeinek elintézését tőle várta. Örökkön csilingelő telefonja mellett ülve majd az előtte állóval, majd a vidékkel beszélve intézkedett, egyeztetett, sürgetett. Az a várakozás, mellyel minden sérelem orvoslását tőle várták, olyan nagy volt, amelynek a régi, sokszor elavult törvénynek meglétében, a korszerű törvények hiányában elegendő tenni senki sem tudott volna tenni.

Én is mellette ültem, s jparkodtam segíteni neki, annál is inkább szükség volt rá, mert sokszor jogászai elintézés kellett, s abban Darvas járatlan volt.

Utólagos jegyzet: Idáig szólnak egykori feljegyzéseim. Nem törekedtem szépíteni rajta. A magam szereplését inkább halványabban írtam. „Egy forradalom hétköznapjai” – ez lehetne a címe. Minden esetre az eszmék küzdelme helyett a szolnokiak akkori életét akartam megörökíteni. Talán a helyörténet e jegyzetnek is hasznát veszi.

Dr. Katona Endre

a szolnoki 1918-as Nemzeti Tanács és 1919-es Munkástanács tagja, Szolnok megyének a Direktórium által kinevezett, s 32 507/1946. sz. alatt rehabilitált árvaszéki ügyésszel.

KRÓNIKÁJA

(Dr. Urbán Lajos naplója)

1919. április 20.

„Húsvétvasárnap. Az első – négy év óta – amit itthon töltök. Hol Luck mellett, a piavei erdőben (1916-ban), hol Prágában (1915-ben), hol pedig Besszarábia Mama-liga nevű falujában (1917-ben). 1915-ben igaz, hogy itthon voltam, de akkor meg mint a vasúthoz kirendelt járványorvos ott töltöttem el az egész időt úgyszólván az ünnepek alatt.

1919. április 21.

A román úgy látszik nem férbet – s most ismerve a Tanács-Magyarország lát-szólagos gyengeségét – offenzívát indított ellenünk. Ma reggelre a direktórium tí-szokat szedett össze a dzsentriből – arra az esetre, ha az ellenség bántaná a meg-szállott területen levő proletárság vezetőit. Így hírlik legalább, hogy 40 gazdag és volt előkelő polgárt és gróft tartóztattak le.

1919. április 22.

Szolnokra jött a hadseregpáncsnok-ság – Bóhm hadügyi népbiztos a had-se-regfőparancsnok. A Nemzeti Szállodában¹ van a székbelye. Bár mindig csak hadtáp terület lennénk, s ne változnánk had-szintérré.

1919. április 25.

Közeledik felénk a front. Ugyan fel-bírnák-e tartóztatni őket, hogy ne düljék fel a termésünket és otthonunkat?

1919. április 29.

Holnapután, május 1-én népiünnepély lesz. A város tele katonával. Nálunk is be van szállásolva egy fiú. Csupa bizako-dás és reménység.

Ma estére nagy tűzijáték volt tervezve, de elmaradt – a front közelsége miatt – (állítólag Földváron van a front), de a parton azért ünnepelt a nép – táncol, az-után felvonulás volt a városháza elé, hol égő piros betűkkel volt piros villanykör-tékből felírva: Világ proletárjai egyesül-jetek! A hadtáp állomás parancsára helyi orvosi szolgálatra a Katonakórházba² osztottak be tegnap Le is jelentkeztem Dr. Sükösd parancsnok elvtársnál.

Május 1.

De. 10 órakor nagy felvonulás, minden vörössel díszítve a városban. Városháza előtt népgyűlés. Darvas³ beszéddel nyitja meg. Beszél egy katonarubás szónok, az-tán egy román nyelvű katona magyarul kezdve beszédét és románul folytatva. Azután egy Gyetvai⁴ nevű elvtárs szintén katonarubában, azután Darvas be akarja zárni a gyűlést, aminek az éljenzéseibe – már ágyúdörgés is vegyült, ami Szajol felől ballatszott, amikor autóval megjött Vágó népbiztos elvtárs. Lehetett úgy 11 óra, amikor jött és elmondta, hogy a frontról jön, ahol csapataink lelkesedve harcolnak. Egyre erősödő csatazaj mel-lett oszlik szét a tömeg a Marseillaise hangja mellett.

Délután ³/₄₄ órakor a nép a piacon a három helyen is felállított zenekar nótáira vígad, táncol – míg a katonák a fronton küzdenek. Leste a nép, hogy besötétedjen és megkezdődjék a mozi a szabad térsé-gen és a szabad színpadokon is az elő-adás. De ugyanakkor jönni kezd befelé a frontról a visszavonulni kezdő katonaság kocsija – trénei – sebesültjei, majd ké-sőbb ¹/₄₅ felé már a csapatok is. – Azt mondják, borzalmas erős ágyútűz volt – és azzal szétverték a katonaságot. – Erős-bödik az ágyúszó, a visszavonuló katona-

ságot vereti ágyúival erősen a román úgy 8 óraker este. Én az utcákon keresztül baladó embereket kötözöm, ha sebesült akad közöttük... Este még 11 óraker is puskalövés, ágyúlövés hébe-bóba, úgylát-szik igaz az, hogy a 68-asok tartják a frontot erősen. Éjjél felé azonban, nyomasztó csönd.

Május 2-án, péntek.

Reggel $\frac{1}{2}$ 1-kor mély csöndesség kezdődik. 2 óraker a vasutat lövik, azután lefeküdtünk rubástul, – úgy 5 óra tájban halljuk, hogy állítólag 4 óraker bevonultak volna a febérek. Reggel $\frac{1}{2}$ 8-kor azonban – amikor kimentem az utcára, nem bizonyult a hír valónak...

A tiszok szabadon járnak – és fehérgárdát szerveznek Scheftsik Gyurka⁶ és Jancsi, – meg a Molnár hajótulajdonos fia⁷ vezetésével. A románok azonban még este nem vonultak be. A munkásságtól beszedik a fegyvert.

Május 3-án, szombat.

Hajnaltban 2 óra tájban élénk géppuska és ágyúzaj hallatszik az Abonyi út felől. Állítólag schvarmléniát⁸ csináltak a szolnoki tisztek, és a vörösök ellen tartják, illetve védik a város előtti állásaikat. Délelőtt a városban erős agitáció – be a fehérgárdába. Délután $\frac{1}{2}$ 1-kor erősödő csatazaj – s mivel a románok, még mindig nem vonultak be segítségére Scheftsikéknek, visszavonultak – a katonái nem akarnak barcolni, ők pedig kevesek a nagyobb erővel jövő katonasággal szemben – $\frac{1}{2}$ 6-kor a város újra visszafoglalva és erős utcai harcok folynak – de már újra a tornyon a vörösszászló. A gyári munkásság⁹ is nagy segítségére volt a vörösöknek, mert azok értesítették őket, hogy nincs a városban román, meg a febéreket is hátba támadták. 7 óraker már a város úgyszólván csendes, csak a főutcán van még erősebb puskazaj. Azt mondják, ott házról-házra járnak és fehér tiszteket keresnek. Este 11 óra felé elaludt a villany is – és sötét az egész város.

Hajnaltban elvétve ágyúzás és géppuska-szó hallatszik. Reggel 7 órától kezdve újra ágyúzás, állítólag a febérekhez pártolt csendőrség nem akarja magát a laktanyájukban megadni. A szovjet csapatok és a munkásság tartja magát erősen, 9 óra tájban erősebb ágyúzás és géppuska zaj hallatszik. 10 óraker a hid tájékáról erős puskazaj, mintha arra utcai harcok volnának. 10 óraker újra csend. $\frac{1}{2}$ 11-kor újra ágyúzás, 12 óra óta állandó ágyútűz. A mieink a Tisza-parton állást csináltak, túlán¹⁰ pedig a febérek vannak. – Így mondják legalább az emberek. – Állítólag egy amerikaiakkal vegyes magyar bizottság ment át a hidon délelőtt. A várost lövik, a Szapáry utca,¹¹ a Batthyány utca, víztorony környékét. Pár házát már találták is, így a Szapáry utcán az Erlich házát. A Mária utcán¹² a Friedvalszy ház – tőlünk 6., vagy 7. ház. Szemben velünk a Volentik-féle ház és a Rigóék szomszédháza. Este 8-tól – most $\frac{3}{4}$ este teljesen nagy csöndesség. Ma már kaptunk újságot is – 3-iki kelettel Estet. Más újságot még nem hozott a vonat. $\frac{3}{4}$ 10 elvétve ágyúharc, $\frac{1}{2}$ 11 – mély csöndesség.

Május 5-én.

Pont éjjélkor ágyúzás hallatszik és a Tisza-hid felől erős puskatűz. Pár gránátot leadtak a városra, aztán újra csend. $\frac{1}{2}$ 11 újra puskalövés. Reggel 6 óraker újra erősebb ágyúzás és kispuskazaj. Reggel 8-kor újra ágyúzás. Most is volt pár találat a házokban. Délelőtt elvétve egy-egy kis ágyúzás. Délután 2 óraker újra pár gránátot és srappnelt küldtek. $\frac{1}{2}$ 7-kor a Háromrőzsa utcán¹³ át katonák mennek és rögtön erre lövik az utcát. Feltétlenül kell árulóknak lenni, akik értesítik az ellenséget a lépésekről. Azt ballom munkásoktól, hogy keresnek is árulókat, mert állítólag géppuskával Morse-jeleket adnak le. Valamerre a Verbőczy¹⁴ vagy Arany János utcán hallatszik folyton ez a jeladó géppuska. $\frac{3}{4}$ 9-kor szórványos géppuska hangok meg-megszakítva. Vajon mit hoz az éjszaka? Atkelbetnek-e a mi szovjet csa-

pataink. – $\frac{3}{4}$ 10 erős kispuska zaj és géppuska tüzelés. Elvértve ágyúzás, majd 10 perc múlva újra csend. Éjjel után kis ideig újra láрма – aztán csönd.

Május hó 6.

Reggel 7 óra, azt halljuk, hogy a fehérek – vagy románok vagy kicsodák visszavonulnak, nagyon sok sebesültet és foglyot hagytak hátra, a szovjet csapatok átkeltek a Tiszán. Reggel repülő támadta meg a várost géppuskával és lőtte erősen az utcákat. Dél előtt a külső Deák Ferenc utcát¹⁵ ágyúztá – kb. 10 óra tájban, be is hoztak egy fiatal katonát, kinek a keze sérült meg. $\frac{1}{2}$ 4-kor újra ágyúzás hallatszik – azután újra csend van. $\frac{1}{4}$ 6-kor újra erősebb ágyúzás, szinte pergőtűz szerűvé válik egy-egy pillanatban. Már egy negyed órája tart. Amint a lecsapódási hangokból megtudjuk ítélni, a színház és templomok környéke kapja a lövéseket. 6 óra tájban kicsit csend lett, $\frac{1}{2}$ 7-kor a mieink kezdenek ágyúzni, félórás ágyúzás után újabb csöndesség – kb. 8 óráig. Akkor újra lövések – aztán csend. $\frac{1}{2}$ éjjel, még csend. Vajjon le merünk-e feküdni, az este a templomba bevágott egy gránát.

Május 7-én.

Reggel 6 óra – az éjjel csöndes volt – délelőtt 9 órakor rövid kispuskatűz, aztán csend délig. – $\frac{1}{2}$ 1-kor leadtak pár lövést...

Az utcai harcokban elesett Szenes Béla, Sugár buszárhadnagy és még sokan mások. Most már csend van a városban, felesleges is volt csinálni itt fehérgárdát. A munkásság fenntartotta volna itt a rendet. S most is a vezető dzsentri ellépett és itt hagyta a városra a bajt. Mindenféle nagy elkeseredéssel beszélnek a városban a Scheftsik gyerekekről. $\frac{3}{4}$ 6-kor ágyúznak a mieink, és 7 óra tájban az ellenség kezdő löni a várost. $\frac{1}{2}$ 8, már jó ideje a mieink újra ágyúznak erősen.

Május 8-án.

Éjjel újra rubástul aludtunk. Dél előtt csöndesség, du. 5 tájban ellenséges repülő

a város felett, mit géppuska és kispuska tűzzel üldöznek. $\frac{1}{2}$ 6-kor einzellfeuert¹⁶ ad az ellenség ágyúval a városra.

Május 9-én.

Az éjjel csendesség, egyetlen lövés nem hallatszott. Dél előtt is teljes csönd, $\frac{3}{4}$ 1 tájban kezdtek el löni ágyúval. $\frac{1}{4}$ 2 most újra csönd van. $\frac{1}{4}$ 3 tájban ekrazit gránátokkal lő az ellenség. Azután újra csend. Ugy 5 óra tájban újra lönek párat, aztán újra csend lett.

Május 10-én.

Egész nap mindkét részről csönd, csak a Zagyva-part felé lőttek párat. Teljesen néma csönd volt, s bent az udvarban szinte úgy érezte magát az ember, mintha nem is volna háború és nem is egy frontot alkotó városban laknánk. $\frac{3}{4}$ 9 este teljesen csend. Ma dobolták, hogy mindenki, aki csak ásót-kapát foghat, menjen a töltést csinálni, mert a víz annyira árad (a Tisza és ettől a Zagyva), hogy árvíz veszély fenyegeti a várost. Azt hallottam, ha még 15 centit árad – elönti a várost.

Május 11.

Éjjel csöndesség, reggel 7 óra tájban a román ágyúzza a Zagyva-tiszaparti városrészeket, de a mi ágyúink is lönek egyet-egyét.

Délután 2 óra tájban a mieink géppuskáztak és ágyúztak is. Délután 6 órától teljes csönd. Este $\frac{1}{2}$ 8-kor a mieink lövik kispuskával a román.

Május 12.

Az éjjel aránylag nyugodtan telt el. 16 évtől 55 évig minden munkabíró férfinak töltést kell csinálni. Állandóan csinálják is a töltéseket, különösen a Sugártelep,¹⁷ illetve Dobánybivatal környékén és a Zagyva felől is, meg mindenütt, ahol veszedelmes a víz. Szolnok meg mint egy sziget a tengerben – úgy áll. – A környék köröskörül ki van öntve, kilométerekre csak vizet látni. Az összes tanyák mind-mind víz alatt állnak, állítólag az éjjel nem áradt. Reggel az ellenség lőtte

a várost néhányszor – a délelőtt csendben telt el. Körülbelül egy óra lehet most az idő délben. Újszász felől erős ézengés – villámlás kíséretében nehéz esőfelhők jönnek, sőt már szemel is az eső, – a víz állás állítólag 876 centiméter, a gát pedig 9 méterre van feltöltve, de az sem mindenütt, mert a Liget utá, meg a másik oldalán a városnak az Újvároson, már nagy részén bokáig ér a víz, úgy mondják az emberek, sőt helyenként már több ház összedőlt. A nap egyébként csendben telt volna, néha lőtt az ellenség ágyúval – este 6 óra tájban, erősebb ágyúzást kezdenek, este 7 óra után a Tisza felső folyása felé mintba erősebb ágyúzás volna. Éjjel 11–12, erősen ágyúzott a román a Dobánybivatal és régi Vasúthoz, a töltést akarja szétveretni a gaz. A kisposta épületébe¹⁸ a régi sóházal szemben úgy halom kétszer is bevágott a gránát. Csak a vízzel megtudjunk küzdeni – el ne öntse a várost.

Május 13-án.

Reggel rövid ideig ágyúzás – délelőtt csendesség, délután 3 óra tájban kispuskával és valami gyalogsági ágyu félével löbetnek a mieink, amint a hid felől hallatszik. $\frac{1}{2}$ 5-kor mennydörgés, villámlás, erős szél, és ráadásul a románok lövik a várost. Az árvízveszély nőttön nő, a régi vasútnál.¹⁹ Ó-Szolnokon fakad fel a víz – amint ezt az arra járókelők mondják. $\frac{1}{2}$ 7-ig újra egy kis csend, akkor küldtek a románok megint pár gránátot, aztán újra csend, $\frac{1}{2}$ 8-ig. Akkor újra löni kezdik a várost. Este 11 óra felé újra erősebb lövöldözés.

Május 14-én.

Reggel $\frac{1}{2}$ 5 tájban élénk ágyúzás. Délelőtt esni kezd az eső, már du. – 2 óra és még mindig esik. A víz aggasztó módon egyre árad, szinte csodával lesz határos, ha nem önti el a várost. A nap újra csendben telt volna el, az eső is elállt. Este $\frac{1}{2}$ 9 tájban a mieink kezdenek el löni ágyúkkal.

Május 15-én.

Az éjjel lövöldözés nélkül telt el, reggel volt pár lövés úgy 9 óra tájban, a nappal is úgyszólván teljesen csendesen múlt el. Este 7 óra felé ballottunk pár ágyúlovást és úgy $\frac{1}{2}$ 9 tájban jött pár lövés megingt a várostra – azután géppuska zaj és kispuska hallatszott a hid felől.

Május 19.

Az éjjel csendben telt el, a víz bál' Istennek apad, ha nem is valami erősen. Reggel egy repülője jött a románnak és a repülő géppuskával lötte az utcákat. Déliben $\frac{1}{2}$ 1 tájban jelentéktelenebb ágyúzás a várostra – az ellenségtől.

Május 17-én.

Az éjszaka aránylag csendben telt el. Ma délelőtt 10 óra tájban újra repülő jött a város felé, amiről géppukáztak a várostra, a katonáink pedig derekasan lötték a repülőt. A délután újra csendes, este 10 óra felé géppuska zaj hallatszik. Reggel 5 óra felé azt mondják Tiszavárkony felől ágyúzás volt hallható, én nem ballottam.

Május 18-án.

Az éjjelt újra átaludtuk, aránylagos csönd volt. A nappal szintén csöndesen, este 7 óra felé a mieink erősebben ágyúztak.

Május 19-én.

Az éjszaka újra nyugodtan telt el és így aludhattunk nyugodtan. Délig volt egy kissé csönd, úgy 5 óra tájban mindkét részről ágyúznak. Éjjel azt mondják – a mieink át akartak kelni pontonokkal, – de nem sikerült mert észrevette az ellenség, és erősen ágyúzott.

Május 20.

Nappal kisebb lövöldözés, délután 5 óra tájban ágyúzás. Éjjel a katonakórház előtt esett le egy gránát.

Május 21.

Az éjszaka csendes volt, a nappal szintén.

Május 22.

Nem löttek egész éjjel – a nappal is csendes. $\frac{3}{4}$ 4 ágyúzás. 5-6 óra tájban egy-egy ágyúlövést ad le a városra a román, tüzéreink nem válaszolnak.

Május 23-án

Hajnali $\frac{1}{2}$ 1-kor erős pergőtűszerű ágyúzásra ébredünk fel. A mi csapataink ágyúznak erősen, állandó ágyútűzelés közt géppuska, kispuska zaj – amire a románok is erősen válaszolnak, mert a kispölyök az udvarunkon is pattognak, később ez a válasz gyöngül, úgy 2 óra felé. Azt halljuk az utcákon járó-kelő katonáktól, hogy a mieink átkeltek, tényleg az ágyúzásnak olyan hovatovább a színezete, mintha üldöznék a mieink vele a románt. Később mindig ritkább az ágyúzás, s románok mintha messziről – Szajolból lőnének be a városba. A mieink meg mintha túlán állították volna fel az ágyúkat. Végre $\frac{1}{4}$ 4-kor már csak elvétve lőnek – a nap folyamán többször ágyú és kispuska zaj.

Május 24-én

Azt mondják, az elmúlt éjjel a mieink visszanyomták a románt a II-ik hidon²⁰ túlra, sok foglyot ejtettek a kórházban láttam én is 8 románt, akit betegen – sebesülten hoztak be. $\frac{1}{2}$ 3 tájban délután és 7 óra tájban a mieink ágyúztak. Egyéb-ként az éjjel is és a nappal is csöndes volt.

Május 25., vasárnap

Az éjjel nyugodtan telt el, reggel semmi lövés. Délben srappnellet kezd lőni úgy 12 óra tájban. A templom felé és a Mária utca templom felőli részében. Közben gránátot is lő, a szilánkokból az udvarunknak is jutott. Délután újra errefelé lőnek.

Május 26-án

Az éjszaka csendes volt. Anyám nem aludt itthon – az iparban aludt. Délelőtt csend. Úgy 1 óra tájban újra a közelünkbe lő ágyúval az ellenség.

Május 27-én

Az éjjel csendes – szokás szerint egyes lövések a város bid felőli részére. Nappal sem történt semmi. Estefelé a bid környékét lövik.

Május 28-án

Az éjjel újra csendes, bár izgalmas éjszakát jósoltak az emberek – az egész városban azt beszéltek: támadás lesz. Reggel pár ágyúlövés. Dél tájban zubogó záporosó, vagy 2 órahosszan át, erős villámlás és mennydörgés közt. Így a földön egyik fél sem dörömbölt. Valószínű, mind-egyik behúzódott a fedezékbe az eső elől.

Május 29-én

Az éjjel csendesen telt el, aludhattunk nyugodtan. A nappal szintén csendes este 9-ig, amikor e sorokat írom, egyetlenegy-szer sem löttek. Elvétve géppuska ballat-szott csak.

Május 30-án

Reggel $\frac{1}{2}$ 5-kor élénk ágyúzás ballat-szik és kispuska zaj. Egész $\frac{1}{2}$ 9-ig löttek a mieink a románt. Aztán csend, aztán 12 órakor újra leadnak pár lövést a mieink.

Május 31-én

Egész éjjel, egész nap csend volt.

Június 1-én

Pesten voltam, itthon állítólag semmi sem történt, csak délelőtt lőtt párat az ellenség.

Június 2-án

Nappal csendes, este 6 órakor géppuska, a mieink ágyúznak kicsit.

Június 3-án

Semmi nevezetes. – Csend van.

Június 4-én

Pesten voltam, ballottam, egész nap semmi sem történt.

Június 5-én

Délelőtt, délután úgy 5 óráig a mieink lőttek, úgy 5 óra után a román leadott vagy 50 lövést a városra, így a Szapáry utca és Kápolna utca²¹ környékére, a Mária utcára és környékére. A házunk végében lévő szomszédház is kapott egy gránátot.

Június 6-án

Az éjjel csendesnek mondható, a délutáni órákban erősebb lövöldözések mindkét részről.

Június 7-én

Pesten voltam, azt ballottam, idebaza erősen ágyúzott a román, különösen a szomszédságunkban lévő Kántor közre,²² ahol egy Petőfiné nevű öreg asszonyt agyon is ütött egy gránát és a Mária utcát is lövette.

Június 8-án, Pünkösöd vasárnap

Reggel 3 órakor erősebb ágyúzás, a délelőtt csendes, délután $\frac{1}{2}$ 4 tájban a mieink ágyúznak, a román elvétve válaszol ágyúval. Este gyengébb puskatűz.

Június 9-én

Az éjjel megint ágyúzás, a délelőtt csendesnek mondható, párszor volt csak ágyúzás, a délután lövés nélküli, este volt 7-8 óra tájban erősebb lövöldözés.

Június 10-én

Az éjjel aránylag csendes. – Reggel az a hír terjedt el, hogy 48 óras fegyverszünetet hirdettek ki a katonáknak, de délelőtt azért csak volt ágyúzás. Délután megjött a rendkívüli Vörös Újság és a Szolnoki Munkás is hozta Clemenceau

francia elnök táviratát, melyben az ellenségeskedések azonnali beszüntetését kéri. Amit Kun Béla elvtárs külügyi népbiztos, válaszában el is fogad. – Ennek dacára délután $\frac{1}{2}$ 5-kor hevesebben ágyúzza a román a várost, mint máskor. Egész $\frac{1}{2}$ 8-ig lőtte a Szapáry utcát és a Várat. Este 9 órakor csendesebb – állítólag a katonák deputációt küldtek a parancsnokhoz és kérték, hogy ma este támadbassanak. Hallom, hogy dr. Fekete Vilmos orvos, dr. Mándi (Mandel ügyvéd), Erlich Ádi és a felesége megbaltak. Mándiné, egy patikus segéd és dr. Láncki ügyvéd pedig megsebesültek akkor, amikor egy gránát az Erlich házba bevágott.

Június 11-én

Hajnalban roppant heves ágyúzás és géppuska zaj – állítólag az ellenség át akart kelni, de úgy hallom csúnyául visszaverték őket.

Június 13-án

Egész nap apróbb ideig tartó lövések a mieink részéről. Akkor utána a román, valószínű, hogy a templomot – illetve a tornyot, mint sejtése szerinti megfigyelő helyet, gránátműz alá vette, de bizony a templomtornyot nem bírta eltalálni és az összes lövései a gyalázatossá a mi utcánkra és környékére jöttek. Így a szemben lévő Volentik-féle ház, az utánalévő Velencei-féle ház, aztán a mi oldalunkon levő Halász-féle ház elé vágott, azután a Szentesiné közsarkon lévő házának az udvarára. Hál' Istennek emberéletben nem esett kár. Erre azután Anyámat újra a pincébe vittem aludni, félve attól, hogy éjszaka még erősebben kezd majd lőni. Azt mondják, hogy a Vártemplom romokban hever és az egész vár-nevű városrész. Azt beszélnek, hogy a Vártemplomot, vagy 60-70 lövés érte, a nagytemplom is kapott már vagy 20-25-t, de nem látszik meg rajta, mert igen erős falai vannak. A lánypolgári iskola a templom mellett – szintén sok lövést kapott, már amint az arra járó-kelők mesélik.

Június 14-én

Egész nap csend van, csak este volt tüzelés a románok részéről. Azután csendesség volt.

Június 15-én

Reggel 8 óra felé a mieink löttek párat, majd csendesség lett továbbra. Délfelé azonban újra megszólaltak az ágyúk s végeredményben egész szép ágyúbarc fejlődött ki belőle mindkét részről. Ma a városból szabad elutazást kapott a nép. Este újra volt kis lövöldözés.

Június 16-án

Az éjjel csendben telt el. Reggel a mieink ágyúztak, ami később csaknem ágyúbarccá fejlődött, aminek sok ház lett az áldozata és többen meg is sebesültek és meg is haltak. Majdnem másfél óras volt ez az ágyúbarc.

Június 17-én

Az éj csendesen telt el. Reggeltől 11 óráig csend, 11 óra után a mieink löttek, azután csend lett, délután úgy 5 óráig. Akkor a románok löttek, azután tűz alá vették a várost, ekkor az udvarunkat és háztetőnket több gránátszilánk érte. $\frac{1}{2}$ 6, most már csendesség van. Igen csúnya kárt tettek az ellenséges lövések.

Június 18-án

Az éjjel csendben telt el, a délelőtt is – de délután aztán a román kezdte löni a várost. A Mária utca, Baross utca, Szapáry és Mária utca közötti szakasza, a Jászok utca és Kápolna környéke csúnya lövéseket kapott.

Nebéz, gondolom 15 centis gránátokat küldöz az ellenség. Több áldozata is volt a mai lövöldözésnek. Egy ilyen nebéz lövedék a kápolna környékén lakó Tresserékhez csapódott és ott a kisebbik gyereket – aki 16 éves volt és 12 éves korában elszökött katonákkal a barctérre és ott 3 egész évet kibúzott, sőt egy vitézségi érmet is kapott – telitalálat érte úgy, hogy szegény apja szedte össze a szétdobált testrészeit

az udvaron és szomszédban, ahogy a gránát széjjelvitte, a bátyját, aki tőle 5-6 lépésre volt, szintén a ház előtt lévő kertben, szilánkok érték és első segélyben éppen én részesítettem egy katonát orvossal együtt, s azután megérkezett mentők kocsiján én vittem kórházba.

Június 19-én

Az éjjel aztán csöndben telik el – bár éjjel tájban a mieink pár lövést leadtak ágyúval, de aztán újra csend lett. Reggeltől délig szórványos lövöldözés mindkét részről. Azt hiszem, támadást várhatnak a mieink, mert már délután 4 órakor zavarták be az embereket az utcáról, a katonák is azt beszéltek szélteében-hosszában a városban, nagy leszámolásra készülnek ők is. Ugyan mit hoz az éj? Anyám ma is pincében, az Iparban alszik, mi Stillel, a lakónkkal kettesben itthon drukkoltunk – ruhástúl feküdvé le, hogyba lönek, hát el tudjunk menekülni valamilyik szomszéd pincébe mi is.

Június 20-án

Az éjjel azonban csendben telt el. Teljes csend az egész városban, szinte jól esett, hogy csendesség van. Este azonban úgy 11 óra tájban leadott a román a vasút felé pár nebéz gránátot.

Június 21-én

A románok hajnalban folytatták az erős lövöldözést, mindenfélől ágyú és puska zajt hallottunk, így hogy alig aludtunk az éj folyamán – valamikor hajnalban tudtunk csak elaludni Stillel. Nappal csendesség volt, délben ugyan mindkét részről adtak le néhány lövést.

Június 22-én

Az egész éjjel csendben telt el, legfeljebb néha-néha ébredtünk fel géppuska és kispuska zajra. Az egész nap csendes volt, úgy hogy a templomban is szép számmal voltak, amint hallom Stiltől. A nappal csendesen telt el.

Június 23-án

Éjjel 1 óra tájban erős géppuska zaj és kispuska zaj hallatszik vagy másfél órán

keresztül, majd a mi tüzeink löttek párat, de az ellenség nem is válaszolt. – Reggel csend. Dél felé a mi tüzeink kisebb mérvű ágyúzást csináltak. Este $\frac{1}{2}$ 8-kor ismét erős gyalogsági és géppuska tüzelés hallható, 9 óra tájban ágyúzás hallatszik – mindkét részről.

Június 24-én

Hajnalban 3 óra tájban roppant erős géppuska és gyalogsági puskazaj, ami azután ágyúzással párosul. Egész napon át, ágyúzás volt, mindkét részről.

Június 25-én

Egész éjjel hallatszottak az ágyúlövések, úgy, hogy vajmi keveset bírtunk tőle aludni. Nappal azután kb. este $\frac{1}{2}$ 9-ig csendesség volt, amikor a mieink kezdtek el ágyúzni, aztán újra csend. Éjjel után 3 óra felé a mieink újra hevesen ágyúznak, később az ellenség is kezdett löni, kb. a Szapáry utca felé lőtt és kb. $1\frac{1}{2}$ óráig tartott. Reggel $\frac{1}{2}$ 7-ig aztán csend, akkor újra ágyúzás kezdődik, de csak igen rövid ideig.

Június 26-án

A nap folyamán csak néha löttek, néha néha bocsátkoztak vitába a szemközt álló géppuskák és ágyúk. Este 7 óra után a mieink újra löni kezdtek – aztán pár lövés után csend. Az egész város élénken figyeli az órát – és ebéd után már látni a költözködő embereket, akik éjszakára pincékbe és biztosabb negyedekbe mennek aludni. Anyám most napok óta újra ritthon alszik az én legnagyobb idegességemre – mindig féltem a bajtól – s biztosabbnak gondolnám én is valahol pincében – mint rossz válykos falú házukban. Este 8 óra tájban a mieink kezdenek újra löni, majd a románok is válaszolgatnak. Majd 10 óráig dolgoztak így az ágyúk, míg csend lett.

Június 27-én

Hajnalban 2 óra tájban újra felébredtünk lövöldözésekre, illetve ágyúzásokra. A délelőtt csendben telt el – a dél-

után szintén csendes volt. Este úgy $\frac{1}{2}$ 9 óra tájban a mieink ágyúzni kezdenek és egyszerre az ellenség is megkezdí, és úgy telepokolja az utcánk – mondatni házuk környékét, hogy igazán a Mindenható őrzötte házunkat és bennünket a szerencsétlenségtől. Azután a mieink még leadtak pár lövést – s aztán csendesség. Most már kezdek a gangon nem látni írni, még csend, hál' Istennek, nem hallatszik a lövés.

Június 28-án

Az éjjel csendesség volt, legalább is nem ébredtem fel lövöldözésekre. A tegnap este a Madách utcában leesett gránátnak egy 14 éves fiú áldozata van, – többről nem hallottam. Reggel csendesség. Délben a kórházból elindultunk 12 óra felé, alig érünk a Constantin iskoláig,²⁶ heves ágyúzás kezdődik – s ez tartott egészen $\frac{1}{2}$ 2-ig, azután csendesség lett. Délután újra csend – úgy 6 óra tájban újra löni kezdenek és úgy 7 óra felé már egész élénk ágyúharc fejlődött ki. Az ellenség azonban nem győzi úgy szusszal, mint a mieink, mert a mieink ötvenet is lönek, míg az ötöt. Az igaz, hogy mai is csúnya pusztítást csinált az ellenséges gránát, a Madách utca sarkán hatalmas vértócsa és a Baross utca felőli részen nagy csomó betörött ablak és sápadt arc az ijedelemről jelzi a gránát pusztítását. Másfelé is csinált ilyen bajokat. Azt mondják nagy pusztítást csinált a városban szerteszéjjel. A Spitzer féle üzlethelyiség²⁷ házában, három katonánk volt súlyosan sebesülve, a Madách utca sarkán egy dr. Klein nevű századparancsnok elotárs éppen beszélgetett a két Bodzsár lánnyal, amikor lecsapott a gránát oda, mind a háromjukat halva hozták be a kórházba, azonkívül egy Perényi nevű tanítót amputálni kellett, egy katonát haslövéssel operálni, még ketten vannak súlyos sebbel bent. Egész $\frac{1}{2}$ 2-ig tartottak a műtétek.

Június 29-én

Születésem 28-ik évfordulója van ma. Oly keveset láttam még szépet az életből.

Vajon mit hoz a jövő? Az éjjel csendben telt el, a délelőtt is csendben, délben 12 óra felé kezdenek elvételre lövéseket leadni. Azután újra csendesség van egész estig. Amint azonban kezd sötétedni, erősebb géppuska és kispuskazaj hallatszik és az udvarunkra ugyancsak besüvitének, hangos zizegessel a kispuskák. 10 óra után sem tudunk még aludni a zajtól. A fényszórójával bevilágít a román a városba, – az udvarunk is fényárban úszik, ha felénk téved a fénysugár.

Június 30-án

Az éjjel, – illetve bajnalban kezd csöndesebbé válni, míg végre elaludhattunk. Nyugodt, csendes volt az éjszaka, mikor egy irtózatosszerű robbanás zaja vert ki bennünket az ágyból. Az egész utca népe felébredt és az utcára rohant, hogy mi volt az. Reggel hallottuk azután, hogy a 30 öles bidat²⁸ felrobbantották a románok. Állítólag 3 vagy 4 pillére hiányzik. Ezután a robbanás után a mieink felette kemény ágyúzást kezdték el. Később újra csendesség lőn, míg délután 3 óra tájban a géppuskák kis időre megszólaltak. Nyolc óra után újra erős géppuskázás és a román fényszórózik. Majd egész éjjel tartott, sokszor felriadtunk egy-egy hevesebb zajra.

Július 2-án

Egész nap csend, – este azonban újra erősebb fényszórózás és kispuskazaj. Az udvarunkon újra zizegtek a kispuskák.

Július 3-án

Egész nap csendben telt – aránylag – bár az ellenség adott le pár lövést. Később este felé erősebb fegyverzaj és ágyúzás a város bid felőli részére – ami egész éjjel ki-kiújult. Egész éjen át hallottuk a tompa dübörgést messziről.

Július 4-én

A nap folyamán szörvényszerű ágyúzás mindkét oldalról, mely délelőtt 10 és délután 3 tájban kicsit fokozódott, de időnként aztán csend volt. Este 9–10 óra táj-

ban fokozódott az ágyúzás, majd erős géppuska és kispuskazaj – az udvarunkra nem lehet kimenni és erősen zizegő eltévedt kispuskák. Éjjel után igen erős puskazaj – majdnem reggel 5-ig. Alig aludtunk valamit. Reggel bemenne a kórházba, 12 sebesültet láttam a mieinkből és egyet a románok részéről. Legnagyobb részt kézigránát és sérülések. Azt mondják, a román kezdett támadni – de vissza lettek verve és a mieink a 30 öles bidnál vannak újra, de a kórházba bejövő szanitécek azt mondják, igen sok halottunk van. Délelőtt csendesség, délfelé pár ágyúlövés és a mieinktől hallható. Este csendesség – az éj folyamán szörvényszerű lövések.

Július 5-én

Reggel felé pár lövés. Délelőtt, délután csend, – este 9–10 óra között erősebb ágyúzás hallható a Tisza bid felé és a Szapáry utca felé, majd a mi ágyúink is leadnak pár lövést, azután csend.

Július 6-án

Egész nap – egész éjjel csendesség, csak az éj folyamán – inkább reggel felé hallható pár ágyúhang.

Július 8-án

Reggel 6¹/₂ tájban a Szapáry utca felé lönek. A többek közt az Erlich ház újra kapott egy lövést, immár a negyedik, vagy ötödiket. A délelőtt folyamán csend. Délután dettó csend. – Este 8 óra tájban a románok pár ágyúval belöttek.

Július 9-én

Általában véve nyugodt a nappal, – este lőttek erősebben kis puskával – a golyók itt süvitének az utcákon, az udvarunkon – hova úgyszólván ki sem lehet lépni. – Éjjeltájban volt pár ágyúlövés is.

Július 10-én

Általában csendes nappal. – Este és éjjel a szokásos kispuska golyók röpködése az udvarunkon.

Július 11-én

A nappal csendes, éjjel kisebb lövöldözések.

Július 12-én

A nappal csendes – éjjel lövöldözések – pár ágyúzó.

Július 13-án

Délelőtt 8–9 közt három ellenséges repülő cirkál a város felett és különösen a mi utcánk felé járkal. – 11 óra tájban elkezdnek ágyúzni, nehéz 15 centis ágyúkkal – az utcánkba. Reinheimerékhez bevág közvetlen egymásután két gránát, egyik a lakójuk konyhájába, ahol összezúzott mindent. A sparherttől az utolsó vasedényig mindent foszlányokká tépett. A következő gránát a dízsnoóljukba esett. Azután belöttek a Hasitz kapitány féle házba, a Boldinyi Rezsőékhez, ahol a bálószobájukba (utcai szoba) az ablakon át vágott be és összezúzott ott is mindent, azután a Medgyesi kántorhoz kettő is esett, és két szobában is csinált rettenetes pusztítást. Azt hiszem azért lőtt erre a román, mert a repülőket erről a tájékról erősen puskázták a környékre beszállásolt tengerész katonák. Délután csendesség, este erősebb puszkagolyó süvítés az udvarunkon.

Július 14-én

Éjjel nem ágyúztak, délelőtt 11 óra felé, az utcánk környékére löttek pár ágyúgolyót. Azután csendesség.

Július 15-én

Éjjel aránylag csendes, csak a kis golyók süvitenek az udvarunkon keresztül. A nappal is csöndesnek mondható, repülő kószált délután a város felett, kezdenek katonákat szállítani a városba – nagyobb mértékben.

Július 16-án

Éjjel 12 óra után erősebb ágyúzást halunk mindkét fél részéről, ugyancsak kerülgettek bennünket. A nappal elvéve pár ágyúhang.

Július 17-én

Éjjel 2-től kb. 4 óráig igen élénk tűzérzési tüzelés mindkét félről. A városban sok helyen lecsapott az ellenséges gránát. Így a katonakórház elé két gránát is épp a kocsiút közepébe, a kórház mögé 2–3 darab a vásártérre és viztoronynak közvetlen a tövébe, amiről azt mondják volt legalább is 28-as gránát. És még sok más helyen – az utcánk közelében is, úgy hogy Édesanyámmal a szomszédba, Markseidékhoz a pincébe menekültünk le.

Július 18-án

Ma éjjel Anyám már újra az Ipartestületben aludt, jó is volt, mert éjjel után újra erősebb tűzérzési tüzet kaptunk az utcánk környékére is. Vagy $\frac{1}{2}$ 2-ig. Azután csendesség jön és nyugodtan aludtam reggelig. Délelőtt úgy 11 óra tájban újra elkezdnek löni mindkét részről és egész egész élénk tűzérzési tűz fejlődik ki mindkét részről. Úgy hallom, több 28-as és 30,5-es²⁹ ágyút is hoztak a mieink. Aztán kisebb kaliberű ágyúkkal is be van pakolva a város. Minden városrészbe jut belőle pár darab. Igen bizakodó bangon beszélnek a mieink s úgy hallik, vasárnap vagy szombaton lenne valami nagyobb szabású támadás, legalább a vöröskatonák azt beszélik.

Július 19-én

Az elmúlt éjjel aránylagosan csönd volt. A nap folyamán is rengeteg katona érkezett. Egész napon keresztül ágyúztak a mieink – már sejtem, ezek belövésék a tűzerek részéről. Ma és tegnap a kórházból minden beteget elszállítottunk. Este 7 óra felé a hidfő felé lőtt az ellenség. Este 9 órára már ki voltam rendelve a kórházba. Édesanyámat az Ipartestület pincéjében helyeztem el. A kórházból dr. Neuber (Verebélyi tanársegédje) két másik orvossal egy Újszász felé állomásozó kórházvonatra lett kirendelve, hogy ott operálhasson nyugodtan, ha az ellenség tűz alá veszi a kórházat. Sükösl kórházparancsnok, Elek dr., Székely dr. és én a kórházban maradtunk. A földszinti

folyosó kötőzhelynek, az I-ső emeleti folyosó pedig műtőnek volt berendezve.

Július 20.

Estétől kezdve permanenciában voltunk. Végre éjjel után 3 óra előtt holmi jelző lövés félt hallottunk és pont báromkor megkezdődött a pergőtűz. Állítólag 120 ágyú dolgozott. A románok leadtak 8–10 lövést – azután csend. Őrüilt iramban mentek át a vörösök trénnel, mindennel. Csak attól tartok, korai nekik az öröm és épp a gyors előnyomulás lesz majd a vesztük, bátha kelepécét csinál az ellenség?

Július 21.

Azt mondják a sebesültek, akik nagy számban jönnek vissza, hogy erős ellentámadást találtak Szajolnál és később, Törökszentmiklósnál.

Július 22.

A vörös csapatok valamerre Karcag felé lehetnek, amint a sebesültek, akiket szép számban hoznak – mondják.

Július 23.

Hangok hallatszanak, hogy ezerkétszáz tengerész elesett a Karcag körüli harcokban.

Július 24.

Furcsa hírek hallatszanak a visszajövő sebesültektől, erős ellentámadásba mentek a románok, vissza kell vonulni a vörösöknek, nagy veszteségekről beszélnek.

Július 25.

A sebesültek szerint a visszavonulás már erősebb tempóban megy, bár állítólag barcolva jönnek azért vissza.

Július 26.

Ma azután rettenetes tempóban kezdenek visszajönni a mieink. A románok már délután lövik újra a város postá³⁰ és bid felöli részét, úgy, hogy már megint van egy csomó civil férfi, asszony és

gyerek sebesült. Többek közt sebesülten hozták be Harsányi Gyulát – a volt polgármester fiát. Súlyos sebesült.

Július 27.

A kórházban töltöttem az éjszakát. Reggel 3 órakor az ellenséges tüzérség megkezdte a válaszadást a vörösöknek – s borzalmasan összelőtt egy csomó házat. Délben $\frac{1}{4}$ 2-kor már az Ipartestületben voltam Édesanyámmal. Épp el akarom jönni, amikor egy borzalmasan erős ágyútűzet kezdett el a román, a mieink is lőttek ezután. Borzalmas pusztítás a városban mindenfelé. Csupa nehéz löveg dolgoznak. Este 9 órakor bementem a kórházba, ott találom a tegnap megsebesült Harsányi mellett, Hasitz dr-bácsit comblóvéssel – lázasan.

Július 28.

Reggel a vörös tüzérek elkezdettek lőni $\frac{1}{2}$ 5-kor, mire a román tüzérség leadott egy félórás pergőtűzet a városra. Volt egy csomó halott és sebesült, s mind csupa civil. – A kórház környékét is erősen lőtték a víztorony miatt. Úgy hét óra felé jöttünk haza Elek dr. és Kánitz dr. és én, miközben bekötöztünk egy csomó embert. Alig érek az Iparba, jön egy újabb örületes pergőtűz a városra, a Szapáry utca, a piactér, a Háromrőzsa utca, Mária utcák környékére. Borzalmas pusztítást csinált a sok nehéz ágyúlöveg, csupa nehéz gránáttal dolgoznak, hallom, a Tisza bidat a város felöli végén felrobbantották. 11 óra felé csend kezd lenni – elvőve azért hallható egy-egy lövés. Délután újabb pergőtűz vagy $\frac{3}{4}$ órán át, újra egy csomó civil sebesült, – a városra nem ismer rá senki.

Július 29.

Éjjel felváltva lövések, reggel a vörösök pár lövése után a román lead egy rettenetes erős pergőtűzet. Igen sok halott és még több sebesült lett a civilek között. Reggel hazamentem és onnan Iparba³¹ mentem el, egyszerre csak egy örületes pergőtűz, a pincében fojtó gáz szag van. Utóbb látjuk, hogy két gránát is bevá-

Augusztus 1.

gott a Szapáry utcai homlokzatába az épületnek – és be a folyosóra. Délután kimentem a kórházba. – Úgy 4 óra tájban kimentem a kórházból autóval, baza úgy 6–7 óra tájban. Csak épp benéztem az udvarra és már jöttem is ki – beszaladtam Markseidékhoz és ott is csak köszöntem és jöttem kifelé. Alig hogy felülök a gépre, jön egy erős tűz a Mária utcára és környékére. Elöttünk, utánunk, tőlünk két oldalt vágnak le a gránátok. 70 km-es sebességgel hajtottunk ki a kórházba, ahol alig érünk már ki, – jönnek be a sebesültek. Behozzák Horányit, Váryné tanítónőt – a gyereket agyonvágta a gránát. A napokban megsebesült az öreg Hasitz dr. is – kit, mivel a kórházat parancsra kiürítettük, – Jászapátira küldtünk el. A városra nem lehet ráismerni, borzalmasan össze van lőve mindenfelé. A házunk előtt láttam egy gránát ryzomot – épp a kapunk előtt az utcán – de bent semmi baj sem eddig. Este csend, később újra leadnak egy kisebb fajta tüzet, aminek eredményeképp újra bebozta egy csomó sebesültet, természetesen civilt. Halotról 35–40-ről tudunk erről a hétről – de a romok alatt sokan lehetnek még.

Július 30.

Reggel hazamenve láttam, hogy a bajnali 2-órától 4-ig tartó pergőtűz csúnya pusztítást csinált nálunk is. Levágott egy gránát a kapunk elé, egy a bálószaoba elé az udvarra, összetörte és kiemelte két gangfánkat a helyéről – a bálószaoba spalletteit összezúzta és a szilánkok csináltak apróbb károkat a szobában is. Ablakok az egész házban hiányoznak. A műhely épületbe a bátulsó falon ment be és bent robbant, s összezúzta a lakónak minden bútorát. Csúnya, rettenetes csúnya kárt csinált.

Július 31.

Ma újra erős tüzelést állottunk. Most már Édesanyám kint van velem és Sükösdékkal együtt tegnap óta. Ma igen élénk pakolást látunk a vörösek részéről és este aztán úgy 8 óra felé, ki is pakolnak végleg a városból. Elkeseredett bangokat lehet hallani tőlük.

Reggel, hogy Elek dr.-ral hazamentünk, az utcán már román járőröket találtunk. A kórházba visszajövet látjuk, hogy a postát, vasutat hogyan szállják meg. A pergőtűz, a pincében fojtó gáz szag van. Utóbb látjuk, hogy két gránát is bevágott a Szapáry utcai homlokzatába az épületnek – és be a folyosóra. Délután kimentem a kórházba. – Úgy 4 óra tájban kimentem a kórházból autóval, baza úgy 6–7 óra tájban. Csak épp benéztem az udvarra és már jöttem is ki – beszaladt a kórház elé bejön egy lovas járőr – fegyvert szegez a kint állóknak – de mikor kérdésére kijelentjük, hogy mi nem vagyunk bolsevisták, nem bántanak. Apróbb katonastiklikól, lopásokól hallunk hírt, de azt is látjuk, hogy Papp generális (valamikor magyar generális volt) egyetlen szavára rend van, megnyugodtunk. Ugyilátszik a vörösek még tartják magukat Abony felé, mert a román tüzérek a kórház mellett felállított ágyúikból ugyancsak tüzelnek rájuk. A nappal ágyúzással telt el. Este úgy hét óra felé látjuk, hogy a tüzérség pakol össze, majd a gyalogságot látjuk, hogy szalad – de mégis kézi harcot látunk. Állítólag újra a vasutas gyáristák és más munkások hozták vissza a vörösöket, sőt ők is harcoltak a románok ellen.

Augusztus 2.

Az egész éjjelt virrasztva töltöttük el – délelőtt újra lőtték a várost – de déltájban a vörösek, köztük osztrákok is, nagy lövöldözés, láрма kíséretében – átkozódva – szitkozódva vonulnak vissza. Azt mondják, parlamentert ment át és feladták újra a várost, de azt is beszélnek, hogy Kun Bélák megbuktak. Délután úgy 5 óra tájban újra bevonulnak a románok. Osszeszednek egy csomó férfit, de aztán újra kiengedik őket.

Augusztus 3.

Három plakát is van az utcán. Az egyik a román sereg békés szándékáról ír, a másikon a vörös katonákat szolít

ják fel jelentkezésre, a harmadikon a hadiszert kéri be. Eltekintve apróbb-cseprőbb fosztogatástól, rend van. Úgy bírlék már új kormány is van Pesten.

Augusztus 4.

Igen sok a sebesült a megyei kórházban is, ahová kimentem segíteni, dolgozni. A város képe igen szomorú, már azt értve, hogy össze van löve a város.

Augusztus 5—6—7.

Nappal a megyei kórházban vagyok elfoglalva, úgy hogy alig járok a városban. Egyre-másra jönnek az új rendeletek, amik bizony igen kemények. Azt mondják a román tiszték, ha 35 percet késik a parlament, úgy 150 ágyúval porrá lötték volna a várost.

* * *

A fenti két hiteles feljegyzés csak azt rögzítette valóban, amit akkor mindenki tudott, de félévszázad múltán jelentős helytörténeti dokumentumokká váltak.

Kaposvári Gyula

JEGYZETEK:

- 1 Ságvári Endre u. 7. — Emléktáblával megjelölve.
- 2 A polg. fiúiskola épületében, ma Beloiannisz u. 57.
- 3 Darvas Ferenc földmérő, mérnökember.
- 4 Gyetvai János.
- 5 Ma Kossuth tér.
- 6 Scheftsik György.
- 7 A Héjjas-különítmény tagjai.
- 8 Rajvonalat.
- 9 A MÁV műhely munkásai.
- 10 A Tisza balpartján.
- 11 Ma Ságvári Endre u.
- 12 Ma Május 1 utca.
- 13 Ma Kolozsvári utca.
- 14 Ma Dózsa György utca.
- 15 Ma Tisza Antal utca, a folytatása a Fiumei utca.
- 16 Egyes lióvések
- 17 Szolnok VII. kerülete, ahol a fűrészüzemek vannak.
- 18 A Gábor Áron térenél.
- 19 A Mártírok útján levő régi „indóház” környékén.
- 20 A Tisza-hídtól délre eső ártéri híd, az ún. „százlábú híd”, vagy „harmincöles híd”.
- 21 Ma Keskeny János utca.
- 22 Ma Kántor utca.
- 23 Dr. Urbán Lajos gyűjtéséből majdnem teljes sorozatot kapott a múzeum.
- 24 Ma Ságvári E. u. 13. számú ház.
- 25 A volt Ferences templom a Koltói u. 10. szám alatt.
- 26 Ma a Beloiannisz utca és az Úttörő utca sarkán.
- 27 A Hősök tere—Beloiannisz utca sarkán.
- 28 Lásd a 20. jegyzetet.
- 29 A Tisza Antal utca és az Ady Endre utca találkozásánál volt felállítva.
- 30 Ma Szabadság tér 6. szám alatti leánygimnázium épülete.
- 31 Az Ipartestület székháza, a Ságvári Endre u. 5. szám alatt.

Az államhatalom helyi szerveinek létrejötte, kiépülése és tevékenysége Szolnok városban a Tanácsköztársaság időszakában

Az első magyar proletárdiktatúra 133 napos gigászi harca igen sok tapasztalatot hagyott örökségként a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom számára. Feldolgozásuk, ismertetésük megtisztelő kötelesség.

Előre kell bocsátanom, hogy az a gyorsaság és öntevékenység, valamint szakszerűség, ahogyan az új államiság szervei működésüket megkezdték, bizonyítottan mutatja a munkáosztályban feszülő forradalmi energiákat. Mutatja továbbá azt is, hogy a Tanácsköztársaság államépítő munkájának előtörténete van, természetesen elsősorban eszmei-gondolati vonatkozásban. Ez összefügg a leninizmus viszonylag fiatal, de ösztönző ismeretével és részben azzal az eszmei munkával, amelyet a Magyarországi Szociáldemokrata Párt a marxizmus terjesztésével – ha bírálható módon is – végzett.

A polgári demokratikus forradalom győzelme után a helyi hatalmi szervek átalakítása gyorsan megindult. Az átalakulás nagy tömegnyomás alatt és következtében ment végbe. Október 29-én megalakult a Nemzeti Tanács, amelyben elsősorban a Szociáldemokrata Párt befolyása érvényesült. A Nemzeti Tanács elnöke kormánybiztosi meghatalmazással a szociáldemokrata Darvas Ferenc lett.

A Nemzeti Tanács már működése elején próbálkozott azzal, hogy valamilyen formában ellenőrizze a polgármestert és annak hivatalát. Erre a feladatra 3 tagú ellenőrző szervet nevezett ki: Pálffy János, Sebestyén Mór és Szabó Károly személyében. Egy polgári demokratikus keretek között a munkásság első próbálkozása volt a hatalmi és igazgatási tevékenység demokratizálására.

1919. februárjában alakult meg a Néptanács mintegy kifejezőjeként a politikai tendenciák balratolódásának.

A Néptanácsban egyre nagyobb szerepet kaptak az SZDP vezetői, hozzáteszem, balra tartó vezetői, így Virágh János és Bede László, Pálffy János. Ebben az a hatás is érvényesült áttételesen, amely az 1918. december 12-én megalakult KMP helyi szervezete munkája nyomán keletkezett.

A Néptanács időszakában a városi hivatali apparátus személyi állománya nem változott. A polgármester, dr. Spett Ernő tagja a Néptanácsnak, a hivatalnokok egy része „munkátlanul várakozván és akaratlanul is amerikáznak a közigazgatás igen nagy hátrányára”. A Néptanács szociáldemokrata tagjainak nincs kellő határozottsága, bár esetenként bírálja a közigazgatásban dolgozókat.

A hatalmi szervek tevékenységét vizsgálva, aláhúzottan kell szólni a szolnoki Munkástanácsról. Ez a testület, amely 1918. végétől működött, valóságos hatalmat testesített meg és a Néptanács irányvonalához képest balra tartó tendenciát mutatott. Elnöke Pálffy János, az SZDP megyei titkára volt. Munkaprogramjában különböző,

a város közönségét érintő, fontos kérdések szerepeltek, a hatalmi tevékenység körébe tartozó ügyeket tárgyalt.

A Munkástanács gyorsan és kifejezett hatalmi igénnyel intézkedett március 22-én a proletárdiktatúra kikiáltásának Budapestről megérkezett hírére. Március 22-én reggel rendkívüli ülést tartott, ahol a proletariátus hatalomrajutásával kapcsolatos új helyzetnek megfelelően, a város rendjének, vagyon- és életbiztonságának megóvására, általában a közhatalom gyakorlására intéző bizottságot választott. Az intéző bizottság 18 főből állott és később egy kivétellel valamennyien bekerültek a választott tanácsba. A Munkástanács 22-i reggeli ülésére már meghívták a kommunista párt vezetőit is, gyakorlatilag az együttműködés gyorsan kialakult.

A Munkástanács még 22-én este intézkedett – kormányzótanácsi intenció alapján – a helybeli bankoknak fegyveres erővel való megszállására, illetve a pénz- és értékpapíroknak zár alá vétele iránt. A bankokhoz biztosokat rendelt ki, vasárnap reggel (23-án) az Osztrák–Magyar Bank pénztárában 3 277 000 koronát jegyzőkönyvileg zárolt. Intézkedett a termelés folyamatosságát figyelembe véve a ki- és befizetések rendjéről.

Március 23-án este újból ülésezett a Munkástanács és a Forradalmi Kormányzótanács távirati úton érkezett előző napi határozata alapján Darvas Ferenc kormánybiztost felmentette funkciójából és a kormánybiztosi teendők ellátására háromtagú direktóriumot választott titkos szavazás útján. A vármegyei direktórium tagjai: F. Bede László, Szabó Károly, Pálffy János. Ez a direktórium megyei és városi vonatkozásban egyaránt a közhatalom legfőbb szerve volt. Megjegyzem, hogy az alispán és az apparátusa helyén maradt, de köteles volt a direktórium utasításait végrehajtani.

A szolnoki katonatanács is fontos személyi változásokat fogantatosított. A szolnoki 68-as jász-kun gyalogezred katonatanácsa végrehajtó bizottságának elnöke Viktor József lett.

Az első napokban a városi adminisztráció a polgármester vezetésével helyén maradt, azonban hamarosan felismerve a közigazgatás előtt álló feladatok újszerűségét, a Munkástanács öntevékenyen, különböző átszervezéseket végzett, szakosztályokat létesített. Ezek a lépések is reprezentálják azt a törekvést, hogy az ideiglenes forradalmi szervezetek nagyobb befolyással bírjanak az államigazgatási hivatali apparátusra. A befolyásnövelés igen tudatosan arra irányult, hogy a város lakosságának érdekei, ellátottsága magasabb szinten valósuljanak meg.

Elsősorban a közigazgatási és pénzügyi szakosztályt alakították ki, amelynek keretében a közlemezés szervezése, termelés beindítása és fejlesztése, első lépésként minden földterület hasznosításának szervezése, a mezőgazdasági termelvények piacra kerülésének biztosítása indult meg.

Ugyancsak ez a szakosztály március 24-én megszervezte az üzletek készleteinek számbavételét, nyilvántartását.

Létrehozták a közigazgatási szakosztályt is dr. Spett Ernő polgármester vezetésével, azonkívül felállították a rendészeti szakosztályt Muhari János elnök vezetésével.

A Munkástanács előtt április elején nagy feladat állt. A Forradalmi Kormányzó Tanács XXVI. számú rendelete alapján elő kellett készíteni a helyi államhatalmi szervek megválasztását. Mint más ügyekben, úgy ebben a feladatkörben is a szolnoki Munkástanács nemcsak városi, hanem az egész megyei vonatkozásban intézkedett. Határozata értelmében Szolnokon április 7-én, községekben április 6-án tartották a választásokat.

A Munkástanács a jelölések érdekében kandidáló bizottságot választott. Ez a bizottság 69 jelöltre tette meg javaslatát. Megjegyzendő, hogy a szavazólapon már 70 jelölt szerepel, két jelölt kimaradt és másik három került helyébe a szavazólapra. Ezek a változtatások jelentős választási politikai harcot tükröznek.

A választási agitáció nagygyűlések keretében folyt. Népgyűlés volt a város főterén, előadó Pálffy János volt. Felszólalt Guth Antal is.

Népgyűlés volt még (április 4-én) az akkori X. kerületben, ma VII. körzet, a leégett Hungária Malom telepén. Ebben a megmozdulásban Tisza Antal, Palla István és Puszt Péter – a választások után tanácsstag – is résztvett.

A szolnoki választás rendben zajlott le. 6075 szavazatot számláltak össze. Ebben az évben a város lakóinak száma kb. 32 000 fő volt. (Ez saját számításom, következésképpen a Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene c. könyv 377. old.-on feltüntetett adatokból.) A szavazatok aránya az össz lakossághoz viszonyítva alacsony: 19%. Ha a tapasztalati számok alapján az össz lakosság számából levonjuk a választásra nem jogosultak (kb. 11 000 fő, 18 éven aluliak és a szavazásból kizártak) számát, úgy a szavazás eredménye 29–30%-os részvételt mutat.

Ez a korábbi választásokhoz képest óriási mennyiségi és minőségi változást és fejlődést mutat, ugyanakkor a választásra jogosultak számához képest viszonylag gyenge eredmény. Ez az eredmény, amely az országos átlag alatt van, feltehetően és főleg a rendelkezésre álló rövid előkészítési idő következménye, de mindenképpen közrejátszott az a körülmény is, hogy különösen az első világháború alatt nagy bevándorlás figyelhető meg Szolnokon és ezen tömegek egy része politikailag kevésbé volt aktív.

A szavazás eredményeképpen 71 tanácstagot választottak meg a város lakói. A jelölés végeredményben sikeres volt. A hetvenegyedik tanácsstag Guth Antal lett.

Szolnok város 71 tagú Munkás-, Katona-, Paraszttanácsa az első olyan államhatalmi szerv, amelyben kifejezetten a dolgozó osztályok és rétegek képviselői kaptak helyet. Nem teljes adatok szerint és mindenképpen minimálisan 36 munkás, 5 dolgozó paraszt volt a tanácstagság soraiban. A tagság domináló számban a volt baloldali SZDP-tagok közül került ki, de a tanácstagság mintegy 10%-a volt a KMP-tagságból, vagy ehhez eszméileg szorosan közelálló szimpatizánsokból állt. Köztük volt Jászi Ferenc elvtárs, a KMP szolnoki szervezetének első titkára is. A tanács összetételére nagyon jellemző, hogy elsősorban a vasúti üzemekre, ezen belül is különösen a MÁV Járóműjavítóra épült a tanácstagság. Természetesen megtalálhatók a tanácsstagok között az orvosok, pedagógusok, ügyvédek és más kis emberek is.

Jól lehet, a női tanácsstagok száma (3 fő) kevés, azonban maga a tény, azaz, hogy a dolgozó nők első ízben megjelentek a helyi hatalmi szervben, igen nagyjelentőségű.

A Tanács alakuló ülése 1919. április 10-én volt. Titkos szavazással, kandidálóbizottság javaslatára Guth Antalt elnökké, Pálffy Jánost és Faragó Imrét alelnökké, dr. Katona Endrét és Bencze Lászlót jegyzőkké választották. Ezen kívül 20 tagú intéző bizottságot választottak. Az elnök és az alelnökök természetesen az intéző bizottságnak is a tagjai lettek.

A tanács alakuló ülésének még volt egy fontos feladata: megválasztani a környező járási tanácsokba delegálandó tagokat. Ennek a lehetőségét a törvény biztosította. Célja az volt, hogy a túlnyomóan paraszti területek tanácsaiba kerüljenek be megfelelő számú munkások, mozgalmi emberek. Ennek megfelelően a jársági alsó járáshoz 14, a tiszai közép járáshoz 7, a tiszai alsó járáshoz 10 tanácstagot delegált a Városi Tanács saját soraiból.

Az egész szervezet kialakításánál igen jól megfigyelhető az az akarat, mely szerint az alulról felfelé, demokratikusan épülő hatalmi szervezetben, felülről lefelé, bizonyos személyeken – ebben az esetben munkásmozgalmi tapasztalattal rendelkező tanácsstagokon keresztül biztosítsák az állami életben szükséges, a Tanácsköztársaság ismert körülményei között különösen előtérbe kerülő – centralizmus érvényesülését.

Példaképpen említem Guth Antal elvtárs személyét, aki városunk tanácsának elnöke, ugyanakkor a Kormányzótanács tagja, népbiztos is.

Az államhatalmi szervezet kiépítésében a következő lépcső a Megyei Munkás-, Katona- és Paraszttanács megválasztása volt. Erre április 13-án került sor. A megyei tanácstagokra a városi és járási tanácsok tettek javaslatot. A Megyei Tanács 84 tagot számlált. A megyei intéző bizottságba Szolnok város hét tagot küldött a Megyei Tanácsba, ezen kívül a járási tanácsokon keresztül kilenc Szolnok városi tanács tag került a megye legfőbb hatalmi szervébe.

A Megyei Munkás-, Katona- és Paraszttanács saját soraiból 20 tagú intéző bizottságot választott, nagy többsége szolnoki tanács tag lett, sőt a szolnoki intéző bizottságból került ki a fele, összesen 10 fő. Így a megyei és városi vezetés személyileg nagymértékben összefonódott. Ebben a tényben a centralizmus érvényesítése mellett azt is számításba kell venni, hogy mint minden forradalmi átalakulás esetében, így itt is, hirtelen és természetesen káderhiány áll be a kezdeti időszakban.

A megyei intéző bizottság megválasztásával a március 23-tól működő 3 tagú megyei direktórium megbízatása véget ért.

A Megyei Munkás-, Katona- és Paraszttanács a Tanácsok Országos Gyűlésébe saját tagjai közül 9 főt delegált. Ezek között három szolnoki tanács tag volt.

Ezzel tulajdonképpen a helyi „hatalomátvétel”, mely viszonylag gyors és határozott folyamat volt, befejeződött. Ez az új hatalmi szervezet, amely igen demokratikus formák között és szocialista demokratikus tartalommal jött létre, minden akkori és későbbi rágalmozásokkal szemben bizonyította az államszervezet magasabbrendűségét, népi jellegét, széles lakosságkapcsolatát.

A helyi államszervező tevékenység nehéz körülmények között folyt. A hatalmi szervek kialakítása után néhány nappal már konkrétan fenyegető valóság lett az intervenció. A Vöröshadsereg szervezésében, a katonák toborzásában már április elejétől részt vesznek a pártaktivisták, munkás tanács tagok és természetesen a megyei direktórium is. Megjegyzendő, hogy helyes központi intézkedések folytán a hadsereg tevékenységének irányításában, ellenőrzésében a helyi hatalmi szerveknek nem volt beleszólása. Ezt a rendelkezést úgy értelmezték, hogy meg kell hagyni a katonatanácsok önállóságát a tanácsválasztások után is. Ennek következtében a Városi Tanácsban katona küldött nem volt, a Katonatanács különállóan existált. Megyei intéző bizottsági szinten futottak össze a polgári és katona tanácsi vonalak, a megyei intéző bizottságban lettek tagok a szolnoki katonatanács vezetői.

A testületeknek a tagjai, többségükben konkrétan részt vettek az ügyek vitelében, a hivatali munka és intézmények ellenőrzésében. Néhányan a Munkásbiztosítónál is dolgoztak vezető és ellenőrző beosztásban; a forradalmi törvényszék elnöke, Hoksári János is tagja volt az első tanácsnak. Néhányan hamarosan katonai szolgálatra jelentkeztek.

Már korábban történt utalás arra, hogy március vége felé, még a régi Munkás-tanács intézkedéseket tett a közigazgatási hivatali apparátus átszervezésére. Ez a munka a tanácsválasztások után fejeződött be, s április végére kialakítottak egy új közigazgatási szervezetet. A Városi Tanács hivatali szervezete keretében hat szakosztályt hoztak létre. Ezek a következők: Politikai szakosztály, Molnár Gáspár IB-tag, Közgazdasági szakosztály, Faragó Imre alelnök, IB-tag, Rendészeti szakosztály, Zsák Ferdinánd IB-tag, Népjóléti szakosztály, Szabó Károly IB-tag, Közélelmezési szakosztály, Virágh János IB-tag, Közművelődési szakosztály, Orosz György IB-tag vezetésével. Ez a szervezeti felépítés megfelelt a követelményeknek. Külön ki kell hangsúlyozni azt, hogy a szakosztályvezetők tanács tagok, illetve intéző bizottsági tagok voltak. Ebben fel kell ismernünk azt a törekvést, hogy megbízható személyeken keresztül minél erőteljesebb ellenőrzést gyakoroljon a Tanács a hivatali apparátusra.

A szakosztályokon belül 20 alosztályt szerveztek. Ezeknek egy része a „hagyományos” közigazgatási, hatósági feladatokat látták el, egy részük új szervezetek voltak, amelyek bár tevékenységük még kezdeti stádiumban volt, már perspektívában tükrözték a gazdaságszervezés jövő feladatainak szervezeti kereteit.

A hivatali szervezet vizsgálatánál szembetűnik az, hogy az alosztályvezetők – kevés kivételtől eltekintve – a régi apparátus vezető garnitúrájából kerültek ki. A volt polgármester, dr. Spett Ernő az adminisztratív és személyzeti alosztályon dolgozott vezető beosztásban, akiről köztudott volt dzsentri szemlélete, felfogása. Hozzá hasonlóan más alosztályoknál is megmaradtak a régi rendszer exponáltjai, akiket később az ellenforradalom időszakában nemcsak rehabilitáltak, hanem vezető tisztségekbe helyeztek. Így dr. Tóth Tamás, a szocialista gondozás alosztályvezetője, később polgármester lett. Dr. Spett Ernőt is 1920-ban szolgálati időbeosztási kérelme során méltányosságból, a proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartása miatt előnyben részesítették.

A régi vezető garnitúra ilyen mértékű meghagyása indokolatlan bizalmat mutató irányukban, akadályozta az új szellemű közigazgatás kialakulását, nehezítette az ügyek intézését, jöllehet az intéző bizottsági felügyelet – az előbb elmondottak alapján – viszonylag széleskörű volt. Megjegyzendő, hogy különösen májustól a Tanács figyelmét igen nagymértékben lekötötte a burzsoá román csapatok harci tevékenysége és ez természetesen az apparátus – amely ekkor kb. 100 fő volt – ellenőrzését nehezítette. Úgyszintén nehezítette az ügyek áttekintését az a körülmény is, hogy a megyei közigazgatás átszervezése (négy szakosztály felállítása) után Pálffy János, Virágh János, F. Bede László megyei feladatokat is elláttak, mint szakosztályvezetők. Megyei szakosztályt vezetett Darvas Ferenc is. Megjegyzem, hogy a megyei tanács és intéző bizottság megalakulása után tulajdonképpen direktóriumról nem beszélhetnénk, azonban ez a fogalom tovább élt és a megyei szakosztályvezetők együttes tanácskozását hívták így, és ez az elnevezés a választások után is megmaradt, sőt az emlékekben is ez maradt meg talán legintenzívebben.

Az egész témát áttekintően elsősorban azt a koncepcviát lehet levonni, hogy a helyi hatalmi szervek kialakítására, tevékenységére nagy gondot fordítottak a legforradalmibb munkások. Megértették azt is, hogy a testületi szervekbe a munkások mellé fel kell sorakoztatni a dolgozó parasztokat, értelmiségieket is. Megértették azt is, hogy az új típusú állam új szervezeti felépítést követel meg a közigazgatásban, és hogy a testületi munka kölcsönzi a tekintélyt.

Természetesen és sajátosan a helyi államhatalmi szervek tevékenységét az intervenció jelenléte bizonyos értelemben deformálta, mindinkább előtérbe került a katonai közigazgatás, a katonai városparancsnoki irányítás, amely természetesen és helyesen egyértelműen utasítás jellegű volt.

A hatalmi szervek irányításában a helyi pártszervezet valamilyen konkrét formában nem vett részt, a legharcosabb munkáspárttagok személyes tevékenysége mutatott irányt a tanácsi munkában.

Az igazgatási szervezet kialakításánál követték el a legnagyobb hibát. Nem tudták magukat túltenni azon a gondolaton, hogy mi lesz akkor, ha a közigazgatást a hatalom átvételekor legalább az exponált személyektől megtisztítják. Túlértékelték ezen személyek szerepét, abszolutizálták a közigazgatási munka szakmai oldalait.

Ilyen rövid dolgozat keretében a helyi államhatalmi szervezet kialakulásáról, tevékenységéről csak nagy vonalakban lehet beszélni. Mindenesetre összegezve megállapítható az, hogy az új állam helyi szerveinek kialakításában a szolnoki munkásság a Párt intenciói alapján és saját kezdeményező erejére támaszkodva nagyot alkotott még akkor is, ha e sorokból is kitérő hibák is bekövetkeztek a tevékenységben. Elsősorban a pozitív eredmények azok, amelyek az államépítő munkában ma is nagy értékű hagyatékot jelentenek.

Szigeti László

A Magyar Tanácsköztársaság szociális és kulturális vívmányai Szolnok megyében

„A szocializmus valóság! Lélegzetelállítóan gyors tempóban, az alkotó munka szent mámorában valósítja meg Magyarország munkássága a nagy szocialista-kommunista program egyik sarkalatos pontját a másik után. Alig van időnk megállni a nagy teremtő munka egy-egy stációja mellett, máris rohan velünk tovább a proletár forradalom lokomotívja. De minden új állomásnál felhördül a régi rend élődíjeinek új, meg új elgázolt csapata és a forradalom lokomotívjáról lemaradtak panaszos üvöltése.”

Pogány József népbiztos 1919. május 1-re írt sorai valóban érvényesek a Tanácsköztársaság minden ténykedésére. A szociális és művelődésügyi kérdésekben kiadott törvények és rendeletek, a helyi direktóriumok ezek nyomán született intézkedései valóban a nagy teremtő munka ma is csodálatba ejtő s megbecsülésre ösztönző, gazdag áradását mutatják. Pogány József találó metaforája a proletárforradalom rohanó lokomotívjáról még súlyosabban érvényes megyénkire, amelynek jórésében a Tanácsköztársaság egy hónapnál alig több ideig élt, s ahol a „régí rend” forradalom által „elgázolt csapata” még e rövid időt is megzavarta, s nem is csak felhördüléssel vagy panaszos üvöltéssel, de nyílt ellenforradalmi lázadással.

Igaz, hogy a külföldi intervenció segítségével felülkerekedő s tőkés kölcsönökkel, rövid úton konszolidált ellenforradalmi rendszer 25 évig feltartóztatta a proletárforradalmat, de annak végső győzelmét sem hazugsággal, sem rágalommal, sem a lelki és testi terror legváltózatossabb eszközeivel nem sikerült megakadályoznia. Nem, mert még el sem halkult a hazánk felszabadításáért felindult testvéri tankok dübörgése megyénk egy-egy települése mögött, máris talpraálltak a „nagy idők tanúi”, s azok, kiknek lelkét nem tudták soha elfordítani a proletárforradalom emlékétől, s kezdték újra ott, mint 1919. március 21-én, de most már merőben más történelmi körülmények, megváltozott erőviszonyok között s nem társtalanul.

* * *

A Magyar Tanácsköztársaság szocialista humanizmusa töretlen formában tükröződik valamennyi szociálpolitikai intézkedésében. Pedig egy mérhetetlenül kizsákmányolt államháztartás roncsolt alapjain kellett megtervezni és megvalósítani egy, az egész dolgozó magyar népet átfogó, új tartalmú, még a szociáldemokrata álmokat is messze meghaladó szociálpolitikát.

Szovjet-Oroszország után elsőként nálunk fogalmazzák törvénybe az „Aki nem dolgozik, ne is egyék” elvét, s az említett körülmények ellenére itt próbálják megadni nemcsak a jogot, de a lehetőséget is az „élet alapjához”, a munkához.

Megyénkben is a helyi direktóriumok egyik fontos feladatát képezte a munkanélküliek kereső munkába állítása. A Szolnok városi direktórium július 12-i felhívá-

sában a város munkanélküli napszámához szól: „...a munkaalkalmat mindenkinek kötelessége megragadni, viszont munkakerülőket a városban semmi körülmények között sem fogunk megtérni.”¹

A város tisztaságát és rendjét célzó közmunkával a karcagi direktórium az összes munkanélkülieket foglalkoztatni tudta.² A Középtiszai Ármentesítő Társulat kubikmunkát hirdetett meg.³ Tudomásunk van arról, hogy megkezdték a Szolnok–Füzesabony vasútvonal építését, amelyből mintegy 500 m hosszú töltésalap el is készült az Alcsi pusztán.

Rendkívül érdekes Szolnok város tanácsának mind a munkanélküliséget enyhítő, mind a régi kommunális szükségletet kielégítő munkaprogramja. A Csokonai utca, Temető utca kikövezése, a Laktanya körút (mai József A. u.) csatornázása, a Czákó-kert víztelenítése és beépítésre alkalmassá tétele, a vásártér beépítése szerepel többek között ebben a programban.⁴

A Forradalmi Kormányzótanács rendeletei több ízben szabályozták az ipari, mezőgazdasági és értelmiségi dolgozók bérét, munkaidejét. Különösen a bérrendezés hallatlan erőfeszítésre készítette a tanács hatalmat, de ennek révén a dolgozók átlagos munkabére az állandó drágulás, infláció ellenére is elérte a létminimum 78%-át az 1918. decemberi 63%-kal, ill. az 1919. decemberi 30%-kal szemben. Valamennyi, megjelenő lap örömmel üdvözölte és méltatta a fizetésrendezéssel kapcsolatos rendeleteket. Ugyanakkor több helyen felmerült további ilyen igény. A Szolnoki Haladás a nyomdászok fizetésének emelését, a Szolnoki Munkás az orvosok beteglátogatási díjának rendezését sürgette, hiszen „...a proletár betegéhez orvost se mer hívni, mert hadimilliomosnak kell lenni annak, aki meg tudja fizetni egyik-másik orvost.”⁵

A helyi hatóságok bizonyos esetekben öntevékenyen intézkedtek, de mindig a Forradalmi Kormányzótanács rendeletei szellemében. Így tett Csikós közoktatási politikai megbízott Törökszentmiklóson, amikor az iskolaszolgák fizetése ügyében intézkedik. A felemelt fizetés „...megélhetésre kevés ugyan, de mégis jóval magasabb a volt rk. iskolaszolga havi 50 K. díjazásánál.”⁶

A Szolnoki Munkás 1919. május 17-i száma vezércikkben, a Jászsági Néplap „A szellemi munkások és a szocializmus” c. cikkében köszöntötték a pedagógusok fizetésrendezését tartalmazó „Igazságos rendelet”-et. Utaltak arra, hogy a népbiztoság biztosítja a tanerők gond nélküli megélhetését, másrészt kötelezi a tanerőket, hogy az arra igényt tartókat megfelelő oktatásban részesítsék.

A Tanácsköztársaság kiszélesítette a *munkásbiztosítást* és bővítette a *társadalombiztosítási szolgáltatásokat*. „A proletárdiktatúra a proletárt hozzájuttatja mindenhez, ami jóval csak a társadalom rendelkezik. Nem a gazdagokat fogják gyógyítani a legkiválóbb szakorvosok, hanem mindenkit, aki betegségénél fogva arra rászorul, s a dolgozó ember még a gyógyszert is ingyen kapja” – írja a Szolnoki Munkás. Szolnokon a hadsereg-orvosfőnök utasítása az itt tartózkodó szakorvosokat kötelezte a dolgozók és hozzátartozóik ingyenes megvizsgálására. Így, bár sok orvost vezényeltek el Szolnokról hadiszolgálatra, a szakorvosi ellátás mégis javult.⁸ A Jászsági Néplap glosszáírója a tanácskormányznak a betegek, aggok, gyermekek iránt megnyilvánuló gondoskodásáról írt. „A proletárdiktatúra intézményes rendelete jóformán egytől egyig olyan, hogy még a polgári kapitalizmus nevelésében felnőtt emberek sem tagadhatják meg tőlük a szinte ideális szépséget. Vagy nem megható-e az a meleg szeretet, amellyel nyomorral, szükséget szenvedőn a betegek, az aggok, a sínylődő gyermekek és általában a gyermekek jóvoltáról kívánnak gondoskodni, jutott-e más kormánynak eszébe, mint a forradalminak?” Hogy ez nem újságírói szólam, azt az is bizonyítja, hogy a Forradalmi Kormányzótanács az aggok, rokkantak, munkaképtelenek, betegek, bal-

esetet szenvedettek ügyeinek intézésével az egyik legerélyesebb vezetőt, Szamuely Tibort bízta meg.⁹

A Forradalmi Kormányzótanács *egészségügyi intézkedéseinek* alapját a kórházak, rendelők, szanatóriumok köztulajdonba vétele vetette meg. Az ingyenes orvosi ellátás szolnoki végrehajtásáról már szólottunk. Általában nagy gondot fordítottak a betegségmegelőző propagandára, az alapvető tisztasági és egészségügyi szabályok megtartására (egyéni és városi viszonylatban egyaránt). A szolnoki orvosok eleget téve a katonatanács felhívásának, vállalták a vasúti mentőállomás ügyeletét, a munkástanács kívánságára pedig a proletárgyermekek fürdésénél váltásos inspekción tartottak. Tervezték egy korszerű rendelőintézet felállítását is. Közre akartak működni a városi népfürdő felállításában, a városrendezésben, csatornázásban stb.¹⁰

A városrendezés, a városok tisztántartása, szépítése méltó helyet kap a helyi tanácsok programjában. Jászapátiban pl. Vágó Pál, a neves festőművész kapta azt a feladatot, hogy szervezze meg a község tisztaságát és szépítését célzó mozgalmat. A Jász-sági Néplap hamarosan hírt is adott az eredményről. „Örömmel látjuk, hogy városunk főutcája, a Hevesi út Vágó Pál vezetése mellett napról napra szebb lesz, világos sugárúttá válik.”¹¹

A szolnoki munkástanács rendkívül gyorsan intézkedett a *lakásínség felszámolására*, ill. enyhítésére. Szolnokon különösen nehéz helyzet alakult ki egyrészt a megszállt területről elmenekültek s itt rekedtek nagy száma, másrészt a legszegényebb lakónegyedek épületeinek avultsága miatt. Ehhez járult a tavaszi árvíz okozta belvízpusztítás is. A szolnoki munkástanács már március 24-i ülésén elhatározta a tényleges szükségleten felüli lakrészek rekvirálását. A munkástanács határozatban rögzítette, hogy 1919. április 1.-e után nem lehet Szolnokra települni. Az indokolatlanul ideköltözötteknek 30 nap alatt el kellett hagyniuk a várost, s lakásukat az e határozattal megvásárolt 5 tagú lakásügyi bizottság rendelkezésére bocsátani.¹² A megyében több helyen, így pl. Karcagon, Zagyvarékason ingyen házhelyet adtak a lakás nélküli proletároknak. A karcagi direktórium rendelete mind az indokolatlan lakásigénylőket, mind az engedély nélküli lakásfoglalókat pénzbüntetéssel sújtotta. Ugyanakkor Szolnok közgazgatási szakosztálya mindent elkövetett az iskolák felszabadítása és tanítás céljára való visszaadása érdekében, s a lakásínség ellenére sem engedte a Művésztelep rekvirálását.

A Tanácsköztársaság szociális intézkedései között külön helyet foglalt el a *gyermekvédelem*. Megható szeretettel igyekeztek meggyeszerzte a proletárgyermekek fürdését intézményesen megoldani. Szolnokon már március végén elhatározta a munkástanács a fürdőszobák heti egy alkalommal a proletárgyermekek használatára való átadását. Később a fürdőszobatulajdonosok által fizetett 10 koronából a városi gőzfürdő használatát tették lehetővé. „Gyermekcacagástól volt hangos tegnap a városi gőzfürdő, mintegy 600 proletárgyermek cacagásától... A jövő kommunista társadalom zenéje zendült meg a proletárgyermekek cacagásában.”¹³

Az iskolásgyermekes fürdőzéséről intézkedett a törökszentmiklósi közoktatási népbiztos április 17-én kelt rendelete is.¹⁴ A széles tömegek egészségügyének javítására elhatározták egy tiszai népfürdő építését. A Szolnoki Munkás korlátozások miatt szűkre szabott hasábjain is állandóan visszatérő téma a tiszai fürdő, fürdőház, fürdő- és vízisportélet megteremtése. Még július 22-én is helyet kapott ez a téma a lapban.¹⁵

Mély humánúmról valló intézkedés volt a házasságon kívül született gyermekek jogegyenlőségének kimondása. A kérdéses rendelet a szerelemben fogant gyermekekről levette a szégyenbélyeget. „Ma már nem születetik valaki főhercegnek, sem pedig fattyúnak. A bölcső nem kvalifikál többé, de nem is diszkvalifikál.” Így írt a Haladás ügyes tollú cikkírója.¹⁶

A családokhoz kihelyezett árva és elhagyott gyermekek sorsán a tartásdíj fel-
emelésével igyekeztek segíteni a megyében is. A Munkaügyi és Népjóléti Népbiztos-
ság elrendelte, hogy minden óvodában, iskolában iskolaorvost kell alkalmazni. A me-
gyében is igyekeztek a közoktatási népbiztosságok végrehajtani ezt a rendelkezést,
s ezzel együtt a gyermekfogászat megszervezését is.

Megyénk lakossága lelkesen kapcsolódott be a gyermeküdültetési akcióba. A mun-
kástanácsok szocialista öntudattól áthatott eredményes közreműködésének eredménye-
ként pl. Jászakisér, Pusztakürt, Jászfákóhalma közel 200 gyermek üdültetését vállalta.¹⁷
A szolnoki gyermekvédelmi előadó részletesen kidolgozott programmal várta a nyara-
lásra érkező proletárgyermekeket, mert „szervezettség a proletárállam creje minden
téren”.

* * *

A Magyar Tanácsköztársaság emberközpontúsága *művelődéspolitikájában* tető-
ződött. Alkotmányában rögzítette: „A Tanácsköztársaság megszünteti a burzsoázia
műveltségi kiváltságát, és megnyitja a dolgozók előtt a műveltség tényleges megszer-
zésének lehetőségét.”¹⁹

Ami az *állam és az egyház különválasztását, a lelkiismereti szabadság* biztosítá-
sát illeti, a megyében megjelenő lapok legtöbbször okos vezércikkekben elemezték és
értelmezték a lelkiismereti szabadság kérdését. „Megtörtént az első nap isteni mun-
kája: a sötétségnek a világoasságtól való elválasztása.” (Haladás) A modern társadal-
mak sem vallásellenesek. Ha egyházellenesek is, az emberek vallási meggyőződését
nem háborgatják.” (Jászsági Néplap)²⁰ A végrehajtás azonban már nem ment simán
mindenütt. A megyei direktórium intézkedett az iskolai vallásoktatás megszüntetésé-
nek ügyében, ugyanakkor táviratban figyelmeztette a helyi tanácsokat a templomok
rendeltetésszerű felhasználására.²¹ Erre szükség is volt, mert amíg pl. a törökszent-
miklósi tanfelügyelő a szülők között végzendő világos és meggyőző agitációra hívta
fel a tanítók figyelmét,²² addig pl. Túrkevén, Jászfákóhalmán túlkapások is adód-
tak.²³ Másrésztől felelőtlen ellenizgatás, ellenforradalmi hangulatkeltés is előfordult.
Törökszentmiklóson az egyik tanítónő ellen kellett fegyelmi eljárást lefolytatni ilyen
vád miatt.²⁴

A Tanácsköztársaság egész ifjúságot átfogó *egységes iskolarendszerének* kidolgo-
zásában kellő súlyt kapott az óvodahálózat bővítése, a 8 osztályos egységes és köte-
lező népiskola, az oktatás minden fokon való ingyenességnek bevezetése, az osztatlan
iskolák felszámolása új tanerők, új helyiségek beállításával.

Szolnokon először a legtöbb esetben hadi célokra lefoglalt iskolákat kellett fel-
szabadítani. A város közigazgatási szakosztálya a hadikórházak áttelepítésével már
április elején szabaddá tette a Tisza-parti iskolát,²⁵ majd két héttel később közölte,
hogy hűsvét után a város valamennyi elemi iskoláját megnyitják – egyelőre szükség-
elhelyezéssel.²⁶

Törökszentmiklós közoktatási népbiztosa ugyanekkor már az osztott tanítás fel-
számolása ügyében tevékenykedett. Az üres tantermekeket lefoglalta erre a célra, s az
állás nélküli tanítók beosztásáról is gondoskodott.²⁷

A tények azt igazolják, hogy megyénk nevelőinek túlnyomó többsége lelkesen
foglalt állást az új iskolarendszer mellett. Ennek az állásfoglalásnak az alaphangját
a Szolnokon március 28-án tartott Szolnok és Pest megyei nevelőgyűlés adta meg,
amelyen a közoktatásügyi népbiztosság munkatársai a proletárdiktatúráról, a peda-
gógusok nevelőmunkájáról és az új közoktatási reformról beszéltek.²⁸ A megyében
megjelenő lapok egyetértően számoltak be a tanítógyűlésről. A Jászsági Néplap azon-
ban vitázott a gyűlésen elhangzott néhány túlzó megállapítással, amelyek a nevelők

eddig munkáját egyértelműen népbutításnak, az iskolát a klerikalizmus melegágyának minősítették, bár elismeri, hogy a nevelők között is számosan akadtak, „kik szinte csepegtek az alázatos loyaltástól és a szolgabíró bámulattól s akiket nehezen lehetett volna egységes munkatáborba foglalni.” Kifejezi örömét, hogy a nevelő munkásság „...kiszabadul a feudálarisztokrácia és kapitalizmus ölelő karjai közül, melyek őt is kizsákmányolták és bérmunkássá süllyesztették.” A cikkíró helyesen ismerte fel, hogy a központi kultúrprogram milyen nagy jelentőséget tulajdonít a tanító egyéniségének. Ma is elfogadhatjuk megállapítását: „Mert a tanító egyéniségéből sugárzik ki a nevelőhatás. Nélküle minden pedagógia tudákosság, vagy fogás, élettelen sablon, affektált ügyeskedés.”²⁹ A Jászapáti és Vidéke c. lap közölte a IV. bihari vöröscsred parancsnokának rendeletét az iskolai oktatásról, népművelési kérdésekről, és a tanítók feladatairól. A jászapáti tanító-szervezet 1919. május 30-i ülésének jegyzőkönyve pedig megőrizte számunkra Magyar Adolfnak, az ezredpolitikai megbízott segédjé”-nek 36 pedagógus és a megyei kiküldött előtt tartott rendeletismertető előadását”, a hadsereg kultúra terjesztő szerepéről, a proletárgyermekekkel való foglalkozásról, a vallási és faji megkülönböztetés megszüntetéséről, a történelmi materializmus szellemében való történelem tanításról, iskolaegészségügyről, a tanító népművelő szerepéről és társadalmi feladatairól szolt. Az előadásból részletes idézetanyag található a Szolnok Megye 1918–19-ben c. kiadványban.

Az oktatási rendszer átalakítása elengedhetetlenül követelte az *oktatás eszmei tartalmának átalakítását*, szocialista szellemmel való megtöltését. A megyei munkástanács intézőbizottsága nagy gondot fordított a nevelő munkások tudatformálására. A megyei lapok is rendszeresen foglalkoztak nevelési tárgyú kérdésekkel, hangsúlyozva, hogy „az iskolai oktatást nevelés nélkül elképzelni sem lehet”, a jövő iskolája a nevelő személyén fordul meg.³⁰ Törökszentmiklóson Csikós közoktatási és politikai megbízott már április elején intézkedett kimondottan tanítók átképzését szolgáló vitadélutánok szervezésével.³¹

A Közoktatásügyi Népbizottság által meghirdetett s helyi lapjainkban is ismertett nyári átképző tanfolyamokon való részvétel már a helyzet alakulása miatt nem volt lehetséges.

A nevelő munkások anyagi megbecsüléséről más helyütt szoltunk. Lapjaink vezércikkben vagy szerkesztőségi cikkben köszöntötték az intézkedést.³²

Néhány túlbuzgó, kellően át nem gondolt *intézkedés* nyoma is megtalálható a helyi forrásokban. Így az érettségi vizsga, az osztályozás, a javítóvizsga eltörlése, a magaviselet külön osztályozásának megszüntetése is ezek közé tartozott.³³ Az ún. 28-as rendelet szerint a bizonyítványban csak a megfelelt, ill. a meg nem felelt szavak szerepelhettek.³⁴

A sokat idézett Csikós József kiadta az intézkedést az iskolai megszólítások megváltoztatásáról. Csak a bácsi, ill. a néni, ill. a mester és vezető megszólítást hagyta meg, s utasítását – amelynek tartalmával egyébként ma is egyetérthetünk – indokolja is: „Legyünk tehát az új társadalom apró csemétéinek szeretetteljes lelki gondozója... akihez minden bajával, bánatával bizalommal fordulhat a „kisember...”³⁵

Országosan kissé korainak bizonyult a középiskolai diákbizottságok létrehívása, amelyeknek egyébként meg volt a létjogosultsága, hiszen a diákok részvételét tették lehetővé saját ügyeik irányításában, fokozták a tanulók felelősségérzetét. Más lapra tartozik, s nyilván a körülmények is nagyban belejátszottak abba, hogy több helyen ezek működése már a tantestületek munkáját, az eredményes tanulást gátolta. Csak örömmel állapíthatjuk meg, hogy Szolnokon, Kisújszálláson, Jászapátiban helyes kezdeményezések jelzik a diákbizottságok munkáját. A Szolnoki Felsőkereskedelmi Iskola ifjúsági gyűjtést indított Ady Endre szobrának felállítására.³⁶ Március 21-én kimondták csatlakozásukat a Magyarországi Szocialista Párthoz, amelyet a pártvezetőség is öröm-

mel vett tudomásul.³⁷ Három nap múlva a közoktatásügyi szakosztály tagjai közül Preisz Lipót, Orosz György és Bencze László ellátogattak az iskolába, s komoly szóval figyelmeztették az ifjúságot: „A tanuló ifjúság első kötelessége a tanulás, az életre, a dolgozó életre való felkészülés. Ezzel, nem pedig anonym levelek felelősség nélkül való írásával igazolják a tanulók, hogy átértik a helyzet komolyságát.” Hogy növendékei szép számmal – huszonhárom – jelentkeztek önként a Vörös Hadseregbe.³⁸

A jászapáti gimnázium diákjai május elején újságot akartak indítani Jászdiákok Lapja címmel. Nyilván a papírhány volt az oka, hogy a lap már nem jelenhetett meg.³⁹

De ott voltak a szolnoki diákok az árvíz elleni védekezésnél, s a mezei munkára való jelentkezésnél is.⁴⁰

Összességében tehát a diákbizottságok munkáját megyénkben esetenként előforduló gyermekbetegségeivel együtt eredményesnek tekinthetjük.

A *felnőttek iskolán kívüli oktatásának* ügyét szintén a közművelődési osztályok irányították. Mai mértékkel mérve is csak elismeréssel szólhatunk Csikós József művelődési programjáról, amelyet a Jászok 1968. évi 3. számában részletesen ismertetett Cseppentő Miklós. Kultúrprogramjában analfabéta tanfolyamok, elemi ismeretek, általános ismeretek, kulturális, üzemviteli szaktanfolyamok, proletár ének- és zenekarok szervezése, nyilvános munkáskönyvtár szervezése szerepelt. A kultúrprogram külön érdeme, hogy a helyi viszonyokat messzemenően figyelembe vette, törekedett korszerű ismeretek terjesztésére, szemléletes formában életszerű, változatos anyagot nyújtva. Nem rajta múlt, hogy a megvalósításig már nem juthatott el.⁴¹

Szolnokon is folytak ismeretterjesztő előadások, tanfolyamok. Így pl. a Szolnoki Közalkalmazottak Egylete előadásorozatát indította a „szociális és kommunista irodalom jelesebb termékei”-nek ismertetésére.⁴²

A jászapáti járási politikai megbízott, a kommunistának, embernek és szónoknak egyaránt kiemelkedő Velemi Endre két nap alatt három nagy jelentőségű felvilágosító előadást tartott.⁴³

A Forradalmi Kormányzótanács egyik legelső intézkedése a *színházak államosítása* volt. (III. 22.) Ez is érzékelteti, milyen jelentőséget tulajdonított a színpadról elhangzó élőszó erejének. A közoktatásügyi népbizottság mintegy 70 szintársulat felállításával, s vidékre küldésével igyekezett minél gyorsabban eljuttatni a kultúrát a falvakba is. Erről ad hírt a Szolnoki Munkás riporterének a közoktatásügyi népbizottság 2 megbízottjával készített interjúja. Már május 1-én 25 társulat állt készen, hogy Bródy Sándor, Karinthy Frigyes, Szép Ernő, Gábor Andor, Peterdy Andor, Somlyó Zoltán, Csizmadia Sándor, Gyagyóvszky Emil, Emőd Tamás, Ady Endre alkotásait elvigye a magyar falvak proletárjaihoz.

A konferansziékat Nagy Endre, a műsort Balázs Béla, a népbizottság irodalmi osztályának vezetője állította össze.⁴⁴

Jászapátiban két napig volt a pesti propaganda bizottság megbízásából egy 14 tagú társulat. Sajnálatos, hogy a Jászok Néplap nyilván a kelleténél erősebben lokálpatriota recenzensének 3 előadásukról mindössze annyi mondanivalója van, hogy a pesti szintársulataknak „sokat kell tanulnia, hogy a mi műkedvelőinknek csak nyomába jusson.”⁴⁵

A műkedvelő színjátszás témaválasztásának elmaradása a kor követelményei mögött, de a helyi kritika szűklátókörűsége is érezhető a Kunszentmártoni Híradó hasábjain megjelent lelkendező tudósításokból.⁴⁶

Szolnok színházépületébe már március végén örömmel várják a megyei direktorium jóváhagyásával, az Erdélyből menekült Szabados László 50 tagú színjátszó társulatát. Érdemes megjegyezni, hogy a színjátszás programját, helyáratát stb. a

direktórium állapította meg. A színházlátogatók meglegedését csak fokozta, hogy „Mariházy Miklós, a dszentri művészkontár előtt örökre bezáródtak Szolnok város kapui.”⁴⁷

Új lendületet kapott a *zenei élet* is a Tanácsköztársaság alatt. A megyében munkáskórusok, dalárdák alakulásáról, ill. újjászervezéséről adnak hírt a lapok. Így pl. Jászpátin, Kisújszálláson, Szolnokon. A tanácskormány nem feledkezett meg a *képzőművészet* támogatásáról sem. A Szolnoki Munkás értékelő cikke a művészeti alkotások közkinccsé tételének jelentőségét hangsúlyozta, s kiemelte Szolnok szerepét a művésznevelésben, az igazi művészet értékeinek a dolgozók rendelkezésére bocsátásában. Zádor István és Bartha Ernő festőművészek tárgyaltak a megyei direktórium vezetőivel az elhanyagolt művésztelep renoválásáról, a régi törzstagok, Fényes Adolf, Szlányi Lajos, Koszta József, Vidovszky Béla, Jávor Pál Szolnokra jöveteléről s a legfiatalabb piktor generáció szolnoki neveléséről. A direktórium proletárvezetőinek megértő, művészetpártoló szemléletéről a két művésszel s az egykori újságíróval együtt mi is csak a legnagyobb elismerés és megbecsülés hangján szólhatunk.⁴⁸

Az utca művészete, a plakátművészet is művelőre talált Szolnokon Pólya Tibor, Bartha Ernő, Zádor István személyében. Plakátjaik mozgósító erejük révén ma is magukkal ragadják a szemlélőt.⁴⁹

Gondja volt a Tanácsköztársaságnak arra is, hogy a *múzeumok* kincseit is a tömegnevelés szolgálatába állítsa, s ne hagyja elkallódní az értékeket.

Jászberény kormányzótanácsí biztosa 43/1919. számú utasításában felhívta valamennyi direktórium és községi intéző bizottság figyelmét, hogy egy felállítandó Kommunista és Proletár Múzeum céljaira gyűjtsék össze a forradalmi és munkásmozgalmakra vonatkozó emlékeket, különös tekintettel a proletárdiktatúra kikiáltása utáni időre. Veleml Endre már 4 nappal utána kiadta az utasítást a gyűjtött tárgyak, emlékek július 20-ig történő betérjesztésére.⁵⁰

A Tanácsköztársaság a *könyv* tudatformáló, művelő erejének felismerésétől indítatva rendkívül nagy energiát fordított a könyvtárhálózat kiépítésére, a könyvterjesztésre, az elhagyott magán- és egyesületi könyvtárak anyagának köztulajdonba vételére.

A Kisújszállási Vörös Újság felhívta a város lakosainak figyelmét, hogy a magyar szocialista párt kisújszállási szervezetének irodájában felállított propaganda osztályon a régi rend maszlagait megdöntő könyveket, lapokat teljesen díjtalanul beszereshetik.⁵¹

A megye más városaiban is működtek a Szellemi Termékek Országos Tanácsának elosztó helyei, melyek sok egyéb között Marx, Engels, Lenin műveit és Kun Béla cikkeit is terjesztették. Szolnokon megkezdték a Szabó Ervin könyvtár szervezését.⁵²

Külön szót érdemelne a *megyei sajtó kérdése*. Úgy gondoljuk azonban, hogy a bőséges és jórészt a megyei sajtótermékekből vett idézetanyag eléggé tanuskodik arról, hogy helyi lapjaink a Kunszentmártoni Híradó kivételével jó kezekben voltak, s betöltötték a hivatásukat: a Magyar Tanácsköztársaság nagy célkitűzéseinek szolgálatát.

A Magyar Tanácsköztársaság létének történelmi mércével mért oly rövid ideje nem lehetett elegendő arra, hogy maradéktalanul megvalósulhassanak mindazok a nagyszerű szociális és kulturális elgondolások, tervek, rendeletek, törvények, amelyeknek legtöbbször e rövid áttekintésben számot adtunk. Ma, amikor gyakorlati végrehajtása folyik mindannak, amit 1919-es nagy elődeink elkezdtek, nem lehet elfogódottság nélkül szólnunk azokról a hősi erőfeszítésekről, amelyeket a kitaposatlan úton, csupán a marxizmus eszméitől s a dolgozó nép iránti mélységes szeretettől és felelősségérzetűl vezéreltetve fejtettek ki a tanács hatalom országos és helyi vezetői.

A rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján talán sikerült bizonyítanunk, hogy alig volt a központi szerveknek olyan intézkedése, amely ne realizálódott volna megénk területén vagy legalább annak egy részén.

Mintha a Szolnoki Munkás névtelen glosszairójának szavai váltak volna valóra. Az 1919. március 29-i számban ugyanis a következőket olvashatjuk:

„Siessünk, az idő kereke gyors, viharszárnyakon robog. Amit ezer év múltán álmondtunk, várhattunk valósággá, ma megformálhatjuk. Ha az idő viharszárnyain haladunk, győzünk.

...Hajszás iramban előre

proletárok!”

Szurmay Ernő

JEGYZETEK

- 1 Szolnoki Munkás 1919. július 12.
- 2 Karcagi Napló 1919. április 20.
- 3 Szolnok megye 1918/19-ben.
- 4 Szolnoki Munkás 1919. március 20.
- 5 Szolnoki Munkás 1919. április 17.
- 6 Szolnok megyei Levéltár (Csikós József fegyelmi iratai).
- 7 Szolnoki Munkás 1919. május 17.
- 9 A Magyar Tanácsköztársaság Szocialpolitiki
- 10 Szolnoki Munkás 1919. április 10.
- 11 Jászsági Néplap 1919. május 10.
- 12 Szolnoki Munkás 1919. március 28.
- 13 Szolnoki Munkás 1919. április 13.
- 14 Szolnok megyei Levéltár (Cs. J. idézett anyag).
- 15 Szolnoki Munkás 1919. július 22.
- 16 Haladás 1919. márcus 30.
- 17 Szolnok megyei Levéltár (Jászkiséri Munkástanács anyaga).
- 18 Szolnoki Munkás 1919. április 12.
- 19 A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság Alkotmány 10. §.
- 20 „A kommunizmus kultúrája” (Haladás 1919. márc. 30. Név nélkül). Néplap „A vallás az újabb mozgalmakban (Jászsági Napló uo.).
- 21 Szolnok megye 1918/19-ben.
- 22 Szolnok megyei Levéltár (Cs. J. idézett anyag).
- 23 Szolnok megye 1918/19-ben.
- 24 Szolnok megyei Levéltár (Cs. J. idézett anyag).
- 25 Szolnoki Munkás 1919. április 2.
- 26 Szolnoki Munkás 1919. március 30.
- 27 Szolnok megyei Levéltár (Cs. J. i. a.).
- 28 Szolnoki Munkás 1919. március 30.
- 29 Jászsági Néplap 1919. április 5.
- 30 Jászsági Néplap 1919. április 12.
- 31 Cseppentő Miklós: Egy népművelő és pedagógus 1919-ben (Jászkunság 1968. 3. sz.).
- 32 Igazságos rendelet (Szolnoki Munkás 1919. május 17.).
- 33 Szolnoki Munkás 1919. május 15.
- 34 Szolnok Munkás 1919. május 15.
- 34 Szolnoki Munkás 1919. május 15.
- 36 Szolnoki Munkás 1919. március 21.
- 37 Szolnoki Munkás 1919. április 1.
- 38 Szolnoki Munkás 1919. április 10.
- 39 Jászsági Néplap 1919. április 26.
- 40 Jászsági Néplap 1919. május 10.
- Szolnoki Munkás 1919. június 21.
- 41 Cseppentő Miklós i. m.
- 42 Szolnoki Munkás 1919. március 29.
- 43 Jászsági Néplap 1919. május 10.
- 44 Szolnoki Munkás 1919. május 17.
- 45 Jászsági Néplap 1919. május 17.
- 46 Kunszentmártoni Híradó 1919. évi számai.
- 47 Szolnoki Munkás 1919. március 30.
- 48 Szolnoki Munkás 1919. április 19.
- 49 Szolnok megye 1918/19-ben (Illusztrációs anyag).
- 50 Szolnok megyei Levéltár (Jászkiséri Munkástanács anyaga).
- 51 Kiss Kálmán: Kisújszállás 1918/19-ben (Kézirat).
- 52 Szolnok megye 1918/19-ben.

A jászberényi 1919-es szükségpénz tervezete

A Tanácsköztársaság már egy lendületbe jött infláció közepette alakult meg 1919. március 21-én. Bár intézkedései az infláció ütemét csökkentették, de azt teljesen megállítani nem volt lehetséges, annak ellenére sem, hogy a termelés és az elosztás terén időleges javulások mutatkoztak.

Ezen a helyzeten csak az új valuta megteremtése segíthetett volna, ennek gazdasági feltételei azonban a háborús idők közepette nem valósulhattak meg. Emellett azonban arról sem szabad elfelejtenünk, hogy a papírpénzgyártásnak Magyarországon akkor még nem voltak meg a megfelelő alapjai, hiszen a forgalomban volt bankjegyeket – kivétel nélkül – Bécsben készítették.

Nagycímletű bankjegy (10 000, 1000, 200, 100 koronás) kék- és fehérpénz formájában elegendő volt az országban. A Károlyi kormány mindjárt megalakulása után kétizben is vett fel kölcsönt az Osztrák–Magyar Banktól, amiket mintegy 4 milliárd korona összegben az akkor forgalomba tett 1918. november 2-i keltezésű 10 000 és a második kiadású, 1913. január 2-i keletű 20 koronás bankjegyekben, tehát készpénzben kapott meg. Később az Osztrák–Magyar Bank által rendelkezésre bocsátott nyomólemezek és egyéb eszközökkel újabb 1 765 280 000 korona összegű 1918. október 27-i keltezésű 200 koronás fehérpénzt nyomtatott Budapesten. Ugyanezt a kibocsátást a Tanácsköztársaság is folytatta és mintegy 3 649 151 000 korona értékű 1918. október 27-i keltezésű 25 és 200 koronás bankjegyet hozott forgalomba. Később kiegészítette ezt a kisforgalom lebonyolításában nagyon hiányzó 1916. december 1-i keletű 1 és 1917. március 1-i keletű 2 koronás OMB bankjegyek gyártásával is, amikből fennállása alatt 70 754 484 korona készült el. Ez a kicsímletű mennyiség, valamint az országban található egyéb kicsímletű bankjegy mennyiség nem volt elegendő a zökkenőmentes pénzforgalom lebonyolítására, mert időközben még a háború alatt gyártott vas fémpénzek is csaknem teljesen eltűntek a forgalomból. Különösen nagy volt a hiány 10 és 20 filléres váltópénzekben.

Hogy az aprópénz hiánya, beleértve a váltópénz hiányát is, mekkora zavart okozhatott, felsoroljuk néhány közszükségleti cikk 1919. július havi árát. Így 1 kg barna kenyérért 0,80, 1 kg sertézsírért 30,-, 1 kg burgonyáért 0,78, 1 kg kristálycukorért 0,60, 1 liter tejért 2,80 és 1 tojásért 1,50 koronát kellett fizetni. közületek, üzemek, kereskedők, de mások is éltek.

Ilyen körülmények között nem volt más megoldás, mint a háború alatt itt-ott az országban már sikeresen alkalmazott papírszükségpénzeknek a kiadása, amivel

A most százéves Athenacum nyomda 1919. május 7-én elsőnek kérte a Szocializációs Népbiztosságtól, hogy a hiányzó kisebbcímletű bankjegyek pótlására „házi használatra utalványokat” bocsáthasson ki, amit Varga Jenő népbiztos az aktára írt „Nincs ellene kifogásom” mondattal engedélyezett.

Ettől az időponttól kezdve indult meg Magyarországon a hivatalosan engedélyezett 5 koronás pénztárjegy tervezésére. Ez a pénztárjegy formájára egyik legnépszerűsaink szerint – mintegy 450–500 féle szükségpénz változatot eredményezett.

Az említett indokok alapján kerülhetett sor a jászberényi 1919. június hóról keltezett 5 koronás pénztárjegy tervezésére. Ez a pénztárjegy formájára egyik legnépszerűbb darabja a Tanácsköztársaság hasonló kidványainak, de hogy tervezése még a Tanácsköztársaság megszűnésének idején is kezdeti stádiumban volt, mutatják a szövegben előforduló helyesírási hibák és a szöveg pontatlan elhelyezése is. Ezért erről az egyetlen példányban meglévő tervezetről, amelynek elő- és hátlapját első ízben itt közöljük, végeredményben meg kell állapítanunk, hogy az még csak az első lenyomat lehetett, amit az ismeretlen nyomda a hibák korrigálására készített el.

A barnásfehér, egyszerű papírra nyomott pénztárjegy – ahogyan magát megnevezi – teljes terjedelme 140×80 mm. Előoldalán világos vörösesbarna alapnyomatot mutat, amelynek középső és alsó részén két-két rozetta van elhelyezve az egyéb és a teljes területet beborító vonaldíszek között. Az alapnyomat nagysága 125×75 mm. Ezen van a kép- és a szövegnyomat olajszürke színben. Az alapnyomat felső részének közepén vonalas négyszögben négy búzakalásztól övezve sugaras körben egy markáns-arcú szembenéző ői fej van. Ennek a képnek a két oldalán, fenn téglalap alakban rajzok között „5” és „ÖT KORONA” azonos szöveg olvasható. A kép alatt négy sorban elhelyezve van a következő szöveg:

JÁSZBERÉNYI – VÁROS – PÉNZTÁRA – BÁRKI – KÍVÁNSÁGÁRA – E –
PÉNZTÁRJE-
GYET – ÖT – KORONA – ÉRTÉKBEN – ÁTVÁLTJA – A – TANÁCSKÖZTÁR-
SASÁG – BANKJEGYEIRE

Jászberény, 1919. június hó

PÉNZÜGYI POLITIKAI MEGBÍZOTT KORMÁNYZÓTANÁCSI MEGBÍZOTT
ÁLLAMI ADÓHIVATAL TÁRNOKA.

Hátoldalán 125×75 mm nagyságú szürke színű nyomatban a következő szöveg-részek olvashatók:

fenn:	SOROZAT	SZÁM
középen:	két rozetta között 5 KORONA,	
alul középen:	„Ezen pénztárjegyek, melynek teljes fedezete a jászberényi állami adóhivatalnál elhelyezett, mindenki köteles Jászberény város területén elfogadni. Aki el nem fogadja, vagy meghamisítja az forradalmi törvényszék elé állíttatik.”	

A pénzjegyen sem aláírások, sem sorozat- és sorszámozás nincsenek.

Sajnos, semmi egyebet sem tudunk eddig erről a szükségpénz tervezetről megállapítani, minthogy Jászberény város vonatkozó iratai megsemmisültek.*

Az 1963-as bécsi tartózkodásunk alatt egyik ottani nagygyűjtőtől cseréltük el ezt az eddig egyetlen példányban ismert 5 koronás szükségpénz tervezetet, aki azt az ottani Dorotheum árverésén évtizedekkel előbb vette. Minden valószínűség szerint oda úgy kerülhetett hogy a Tanácsköztársaság bukása után, valamelyik menekülő magával vitte. A hosszú emigráció után békésen pihen a többi tanácsköztársasági pénzekkel együtt Kupa Mihály és László gyűjteményében, Budapesten. **Dr. Kupa Mihály**

* Kérjük az olvasóinkat, hogy ha a szükségpénz tervezet megjelentetésével kapcsolatosan felvilágosítást tudnak adni, közöljék a Jászoknál Szerkesztőségével.

Ady évfordulóján Gondolatok egy kiállítás megnyitásán*

A most 50 éve halott Ady Endre verslégiókban mondta el a maga „non omnis moriar”-ját. De a legtöbbet akkor adta, és a legszebben mindig akkor szólott, ha a fiatalokra gondolt:

*Ifjú szívekben élek s mindig tovább
Hiába törnek életemre
Vén buncutok és gonosz ostobák,
Mert életem millió gyökerű.*

*Örök virágzás sorsa már enyém,
Hiába törnek életemre,
Szent, mint szent sír, s mint koporsó, kemény,
De virágzás, de Élet és örök.*

S éppen ez emeli a Horatius óta oly sokszor s annyi formában elhangzott „Exegi monumentum”-ok fölé Ady örökségét, hogy állandóan ható, élő, virágzó, új és új gondolatot teremtő, izgató és magával ragadó, taszító és vonzó, imádságos és káromló szavai itt munkálkodnak mindenkiben, aki valaha ismerte őt és alkotásait. Követésre és ellentmondásra, vitára és rajongásra készítette a kortársakat és az utána jövőket.

Istentelennek, nem magyarnak, erkölcstelennek és hazaárulónak nevezhették azok, akik legszívesebben azt is elfelejtették volna, hogy valaha élt, de elhallgatni és elhallgattatni soha nem tudták, mert valóban az volt a hallgatás riogató esztendeiben is, aminek mindig szánta magát – mondván:

*Testvéreim, bajtársak,
Feledni nem szabad és nem lehet
A régi küzdő társat.
S milyen szép lesz, ha fiatalodott
Izmaimmal nem vénbedt másnak,
De a régi vitéznek látotok:
Reátok segítségre
S ellenségre csapásnak.*

* A Damjanich Múzeum 1969. január 26-án a Szigligeti Színház előcsarnokában „Ady versei és illusztrációi” címmel rendezett kamarakiállítást. (Szerk.)

De nehéz őt klasszikussá merevíteni is, mert sorai kísütnek a tankönyvek lapjából, gondolkodásra, múltunk igaz ítéletére készítetnek, a verseiből perzselő igazság felismerésre ösztönöz, s követésre igazítja lábunk és eszméletünk.

Költészete millió gyökérrel rögződik történelmi és irodalmi hagyományainkban is. Dózsa György unokájaként veti oda a figyelmeztető kérdést: „Hé, nagyurak, sok rossz fehér ököl, Mi lesz, hogyha Dózsa György kórsa népe, Rettenetes nagy dühvel özönöl.” Ott van Dózsa György lakomáján, aki „úgy trónolt ott, a tüzes trónon, mint az egekben az isten” s míg „tréfás gyilkosok csiklandozták, meghalt komoly, büszke fővel.”

Fogát csikorgatva sziszege Esze Tamás komájaként:

*Urak, papok dolyfét Im eleget túrtük,
Rákóczi, akárki, Jöjjön valahára,
Kígyóinknak, Esze komám,
Lépjünk a nyakára.*

A bújosó kúruc históriás szavaival mondja el saját sorsát – ismét azonosulva verse hőisével:

*Kergettem a labanc bordát,
Sirattam a szívem sorsát,
Mégsem fordult felém orcád,
Rossz csillagú Magyarország.*

*Mindent adtam, mit sem adtál,
Ha eldőltem, nem biztattál”
S mégis:
Aldott inség: magyar élet,
Világon nincs párod néked,
Nincsen célod, nincsen véged,
Kínbalál az üdvösséged.*

Vállalja Tánacsics Mihály ősz szerepét: a reményt, de jellegzetes vagy vagyával már érzékelteti az általa akart minőségileg is újat:

*Kend új rendet akart:
Mindenkit szeretni.
Mi más rendre vágyunk:
Vagy igaz világ lesz,
Vagy nem lesz itt semmi.*

Nem vállalja „ékes meséjét Toldi hűségének”, s robbanásig feszülve utasítja el magától a Csák Máték minden örökségét.

Fenséges biztonsággal találja meg régvolt költőtársak kezét, kikkel így, vagy úgy, de valamiben egynek, vagy hasonlóknak érzi magát. Így emeli magához a múlt kódéből jó Ilosvai Selymes Pétert – mondván:

*Egy-két század mit számít köztünk?
Ő is itt álmodott és sínylett.
Almodtunk, sírtunk és ösztönöztünk.*

Utánozhatatlan stílusérzékkel ébreszti a nem is egyszer megénekelt, hisz annyira magáénak érzett Csokonai Vitéz Mihályt. Benne mindig az örök, „ó és új hunn poétaságot” érezte, a haladó múlthoz, a néphez kötődést és az újat akarást. A halál tó országából való kinövés kétségbeesett és reménytelen kísérletét látta meg Csokonaiban az a költő, aki Verecke híres útján jött, s mégis Dévénynél tört be új időknek új dalaival. Talán ezért is tudja olyan csudaszépen ébreszteni Vitéz Mihály úr lelkét:

*Ő volt bonjában legbűjdosóbb magyar
De fényküllözött fél magyar eget
S elhagyhatták remények, Lillák,
E bús legény tréfált és szeretett
S dalolt, mikor már sípolt a melle,*

*Kinek bú, bor, nő, gond dúsán adatott
S a mi fájásunk volt az, ami fáj,
Ébresztésünk ne fájjon néked,
Csokonai, bíres Vitéz Mihály
Mindnyájunknak atyánknál atyábbja "*

S milyen értő szeretettel emlékezik Néhai Vajda Jánosra, szent elődjére, nagy rokonára, aki

*Durcásan, büszkén csörtetett tovább
Rakott, hívó, bő, nagy asztalok táján,
Dalolt, virrasztott, pusztult csendesen
S göggel rúgott ki végső éjszakáján.*

*Mert úgy van most is, kis, számár gazok
Fojtják el, fogják az isten növényét
Magyar és vátesz, ez éppen elég,
Hogy boni késsel szíven döföljék.*

*Mert úgy van, úgy lesz, nem kell ám ide
Valaki ember, igazán nagy, gazdag,
Hagyjuk szabadon, simán a teret
Urnak, nemesnek, hitványnak, pimasznak.*

A Montblanc-emberben megérett lelki azonosság: a magyarság, az emberség és a váteszi mivolt teljessége alkotja Ady Endre költői euvre-jének gerincét. Végső fokon költészetének minden árama e három fogalom valamelyikébe torkollik.

Petőfi: A természet vadvirága c. versének harapós visszavágása sejlik fel az emberben Adynak a magyartalanság vádjára adott válaszát olvasva:

*S az álmosoknak, piszkosoknak,
Korcoknak és cifrázkodóknak,
Félig élőeknek, habzó szájuaknak,
Magyarkodóknak, köd-evőknek,
Svábokból jött magyaroknak
En nem vagyok magyar?*

Igen, ez a magyarságtudat, amely Ady egész lényét beöltötte, merőben új, szokatlan s tegyük hozzá a szentségtöréssel volt egyenlő a félfeudális Magyarország nacionalista, sovinizta, ködevő, habzó szájú, irán-szagú szittyá seregének, de az volt jobbára a dzsentrimajmoló, agyvelőtlen nagypolgárságnak s a kerek tatárfejú civis uraknak is. Mert nem hazaárulással érték-e fel az ő nézőpontjukból Ady sorai:

*A Duna-táj bús villámbárító,
Félemberek, fél-nemzetecskék
Számára készült szégyen-kaloda.
Abol a szárnyakat lenyesték
S abol halottak az esték.*

Vagy félreérthette-e az álmos, szegény, téli Magyarország herenépe döbrentő költői kérdéseit:

*Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.*

Sőt: *Miért nem találkozzunk süvöltve Az eszme-barrikádokon?*

A világba szertehulló magyar százezrekért érzett felelősség keserű iróniájú sorait sem szívesen olvashatták a Werbőczy-utódok:

*Éles a hajósíp,
Hallja baj-tetőzve
Zselénszky gulyása,
Tisza urak csősze.*

*Hivogatja a síp,
Nyomor eldobolja:
Úgy elfogy a magyar,
Mintba nem lett volna.*

S visszhangzott az „Apage satanas!” ily sorok hallatán:

*Szól a sípszó: átkozott nép,
Ne hagyja az Úr vereitlen,
Uralkodást magán nem tűr
S szabadságra érdemetlen,
Ha bosszút áll, gyáva, lankadt,
S ha kegyet ad, rossz, kegyetlen.*

Majd: *Határszélén botot vágok,
Vérem többé sohse issza
Veszett népem veszett földje:
Sohse nézek többet vissza.*

Ady azonban nemcsak visszanézett, hanem el sem tudott igazán szakadni ettől a földtől, amelyből vétetett s Párizs fényei mögött is az alvó magyar tanyákat látta,

a semmit, a másét sirató zsellérmilliókat, a tíz gyereket világra hozó s végül tüdőt kiköhögő öreg Kunnékat, meg a külvárosi nyomortanyákon emberibb szavakat, jó tált ételt álmódó munkásokat. S ha ostorozó hangja olykor harag-hörgésbe fullad, hát ezért, őértük van.

*Harcunk a magyar pokollal van,
Mindent erre tettünk,
Ennek a kapuit döngetjük,
Ezé a harcé lelkiünk, testiünk,
Ez veszünk, vagy győzelmünk: sorsunk.*

Ady Endre emberi mértékkel mérve is rövid élete során megjárta az emberi élet mélységeit és csúcseit egyaránt. Maga volt az esendő és az élet teljességét megélt ember: az istennel vitázó s az istenhez hanyatló árnyék, a szerelmes vágyban annyiszor oldódó, az unott, régi csókon férfi-göggel átlépő, csillagsorsú magyar Apolló s a lázáros, szomorú nincseit őszintén feltáró, megroskadt halálrokona.

De Ady embersége nemcsak és nem is elsősorban hulló emberi mivoltában nyilvánult meg, hanem sokkal inkább abban a mély humanizmusban, felelősségtudatban, amelyet az emberért érzett. Ezért váltja ki belőle a legmélyebb döbbenetet az ember legnagyobb ellensége, a háború.

Borzongató balladás sorokkal emlékezik egy nyaréjszakára, amikor

*Az iszonyúság a lelkekre
Kaján örömmel ráhajolt"*

*s véres, szörnyű lakodalomba
Részegen indult a gondolat.*

Azon kevesek közé tartozik, aki már a „Megállj, megállj, te kutya Szerbiát” daloló utca sovíniszta hisztériájában felismerte, hogy a még ismeretlen, de biztos sírjuk felé menetelő vén bakák azok a mesebeli Jánosok, akik most a halállal gyürkőznek, mert bajban van a messzi város.

De tudta és hitte, hogy a halál roncsolta földek fölött új emberű új világ van születőben. Ezért mondja bizakodón:

*Hős emberségem, várakozz,
Szép álmokat aludj, lefénylert,
Jós, és jó magyarságom,
Hívni fog az Élet
S föltámadások örök Rendje.*

Jövőbe vetett hitét, bizakodását indokolja is:

*Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba fenéségek.
Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős igék*

*S a csillagszóró éjszakák
Ma sem engedik feledietni
Az ember Szépbe szőtt bitét,
S akik még vagytok őrzön, árván,
Őrzök: Vigyázatok a strázsán.*

De ő, a humanista, sohasem táplált illúziókat. Világosan látta, hogy nem a fejletés és megbocsátás álhumanizmusa hozza el a feltámadást. Ahhoz vérben kell pirulni egy véres világgal. Röviddel halála előtt szinte életes holtként üzeni:

Oh, forradalmak, miért késtek

*Vér vér, vér
Be meg fog szépülni az Ember,
Ha vérben jól megmosdik egyszer
S be megjavul.*

Elsőként látta meg költőink közül azt a társadalmi erőt, amely forradalmas, piros hitének reális alapját adta: a magyar munkásosztályt. Ezért köszönti piros virágos nagy hittel a Napot. A dolgozó munkás tömegek jelentik az Életet, Jövőt, Igazságot, Engesztelést és nagy Itéletet. Az a munkásság ez, amelyet „éhe Kenyérnek, éhe a Szónak, éhe a Szépnek” hajt előre, s amellyel együtt száguld, vív, ujjong a költő lelke, ahová úri viharból erőt meríteni mindig odámenekül, nevezvén tagjait véreimnek, magyar proletároknak.

Költővátessi mivoltának éppen ebben rejlik legnagyobb jelentősége. Ady forradalmi jövőbe tekintése nem Vörösmarty csakazértis „lesz még egyszer ünnep a világon”-ja, nem is Petőfi lázas látomása a Jók és a Gonoszok végső összecsapásáról. Nem! Ő érzékeli a dühösök szent szektájának növekedését.

Látja Budapest futós utcáit, s a falvak csöndjét, ahol dühök remegnek. Ezért mondja ki annyi változatban a vátesszi ígét:

„...rohanunk a forradalomba.”

Még megérte az óhajtott forradalmat és köszönteni akarta kész lélekkel, de már megtöretett testtel.

Emlékét idézzük, ahogyan emlékét idézi ma Magyarországon mindenki s az ország határain túl is sokan. Emlékét idézi ez a kis kiállítás is, mely képekben láttatja egy csodálatos költőlélek nagyszerű látomásait. Legyen ez a kiállítást megnyitó néhány gondolat alázatos főhajtás előtte, mint ahogyan 50 esztendővel ezelőtt ennek a városnak a fiatalsága a legelsőik között hódolt Ady emlékének, gyűjtést indítva a városban felállítandó szobrára, s róla nevezvén el a gimnázium előtti teret. S ha már akkor a frontváros Szolnok ifjúsága nem válthatta valóra nagyszerű tervét, legalább Ady verseiből megalkotott halhatatlan emlékműve magasodjék múlhatatlanul minden szolnoki fiatal szívében.

Szurmay Ernő

Emberek az embertelenségben

Adatok a karcagi kommunisták 1944-es antifasiszta tevékenységéhez

A mintegy 18 000 lakosú, nagy határú és nagy tanyavilágú Karcag nagykun város sok ezrenyi kis- és szegényparasztjai, munkásai közül a Tanácsköztársaság bukása után is az 1920-as évek közepére néhány fiatal, új, forradalmi elvű ember nőtt fel. Budapesten dolgozva kapcsolatba kerültek az illegális KMP összekötőkkel és szervezőkkel. Németh Lajos fiatal vasmunkás kezdeményezésére 1931-ben Karcagon megalakult a SZDP helyi szervezete. Németh Lajos a karcagi és a bucsai SZDP helyi szervezet fedésével illegális kommunista sejteket alakított és szemináriumot szervezett. Karcagon a 30-as évektől a munkásmozgalomban részt vevők körében megnövekedett a Moszkvai Rádió rendszeres hallgatása. Rádió hallgató csoportok alakultak ki.

A II. világháború idején a rádió hallgató csoportok közül kiemelkedett egy csoport, ahová a tudatosabb kommunisták jártak össze. Ennek a csoportosulásnak a központja Balogh Elek fényképész lakása és a felesége műterme lett. A háború harmadik évében nőtt Balogh Elek fényképész központosító összefogó szerepe, mert a fokozódó terror következtében a KMP összekötőjét és társait újból letartóztatták, szabadulásuk után pedig figyelés alatt tartották őket. A vidéki KMP szervezetek irányítása 1944-ben már szinte lehetetlen volt.

Karcagon Balogh Elek köré csoportosult, jelentősebb szerepet vivő kommunisták a következők voltak:

1. *Balog Elek* munkásszarmazású fényképész. (1893–1959). 1919-ben KMP titkár volt. 1932-től Kisújszálláson fényképész műterme volt. Naponta járt Karagról Kisújszállásra és vissza. Kisújszállási munkásmozgalom szervezettebb és nagyobb tömegű volt a karcaginál. A vezetőivel mély elvi kapcsolatban volt kezdettől fogva. Kisújszállási műterme volt a találkozó hely. Balogh Elek összekapcsolta a karcagi és a kisújszállási munkásmozgalmat. A karcagi munkásmozgalom aktívái jártak Kisújszállásra. A kisújszállási munkásmozgalom egyes, volt vezetői ma is magukénak vallják Balogh Eleket.
2. *Ádám Mihály*, köművessegéd. (1898–1956). A szociáldemokrata mozgalom kezdetén került kapcsolatba Németh Lajossal, haláláig mély, elvi és emberi barátságban voltak. 1932-ben a kommunista sejt tagja lett, társaival együtt elítélték. Németh Lajos beszervezte az illegális KMP-ba, összekötő lett a Budapesten élő Németh Lajos és a karcagi kommunisták között. 1944 májusában büntetőszázadba vitték.
3. *Tüdős Imre* asztalossegéd. (1905–1962). Németh Lajos vezette be a szociáldemokrata, majd a kommunista mozgalomba. Őt is elítélték. A karcagi kommunisták

között az egyik legmozgékonyabb a forradalmi elvéért sokat tevő és kockáztató ember volt. A város dolgozói körében ismert és megbecsült, harcos kommunista elvűnek ismerték a felszabadulás előtt is. 1944 nyarán illegalitásba vonult a letartóztatása elől.

4. *Csanádi István* vasmunkás. (1908-?). Tüdős Imrén keresztül kapcsolódott be a munkásmozgalomba. A csoportosulásban sok kockázatot vállalt feleségével együtt. Ő rejtegette a fogságból megszöktetett szovjet katonákat és az illegalitásba kényszerült Tüdős Imrét és Fekete Sándort.
 5. *Fekete Sándor* asztalossegéd. (1914). A 30-as évektől volt a karcagi munkásmozgalomban. Időközönként Budapesten dolgozott. A karcagi munkásmozgalomnak esetenként sajtótermékeket adott. 1944 nyarán illegalitásba került.
 6. *Kocsis János* földmunkás-kubikus. (1887-1960). A karcagi agrárszocialista mozgalomba fiatalon került. A forradalom idején vörösőr volt. Németh Lajos a 30-as években az illegális KMP-ba szervezte. A földmunkás-kubikus tömegben nagy befolyása volt. Az illegális sajtótermékek Ádám Mihály közvetítésével kerültek hozzá és rajta keresztül másokhoz.
 7. *Tóth Sándor* földmunkás-kubikus. (1892). A forradalomban vöröskatona volt. A szegényparasztok és földmunkások körében nagy volt az ismeretsége és befolyása. A szociáldemokrata párt vezetőségi tagja volt. Németh Lajos az MKP-ba be-szervezte úgy, hogy azt vele soha nem közölte.
 8. *Darabos János* molnár. (1892). A forradalom vöröskatonája volt. Lakásán rádió hallgatásra jártak össze a fent felsorolt és több más baloldali személyek. Tüdős Imre vezette be Balogh Elek csoportjába.
 9. *Kovács Sándor* gépész. (1900-1962). Vöröskatona volt a forradalomban, Lakásán rádió hallgató csoport járt össze. Balogh Elek vonta be a csoportjába.
 10. *Rab Lajos* gépész. (1910). Mint munkásembert a baloldali környezete vitte a szociáldemokrata mozgalomba, majd ugyancsak a kommunista elvű környezete Balogh Elek csoportjába. Az ellenforradalmi rendszer alapos ismerője napjainkban is. A legjobb adatszolgáltatóm.
- II. *Hagymási János* - Iván Mihajlovics Gagymás - magyar honvéd szakaszvezető. A Csehszlovák államban nevelkedett, baloldali szellemben. Apja és környezete partizánok voltak Kárpátalján. Ma Szovjet-Kárpátalján, Vinogradovban él, tanár.

A fent soroltakon kívül még igen sok személyt lehetne felsorolni, akik az 1943-44-es években a baloldali csoportosuláshoz kapcsolódtak. Megemlíthető így *Pavluska Iván*, volt szovjet vöröskatona, aki a román moldvai Kisinyevből menekült hazánkba. Az ottani forradalmi cselekményéért egyideig rendőri felügyelet alatt, a felszabadulásig pedig megfigyelés alatt állott. *Kálmán Imre* volt agrárszocialista vezető a forradalomban direktórium tagja volt. A nincstelen parasztság körében nagy tekintélyű ember volt. Az „emberpiacon” nyíltan beszélt a parasztok előtt arról, hogy mostmár győz a Vörös Hadsereg és rövidesen földosztás lesz. A rendőrségre előállították, rokkant és idős kora ellenére is súlyosan bántalmazták. A felszabadulás előtti napokban halt meg.

A karcagi kommunista csoportosulás csak a munkásokra, földmunkásokra, kis- és szegényparasztságra támaszkodhatott, akik ki voltak zárva a város közcsetének intézéséből. A csoportosulásnak komoly gyengesége volt ez, és ez különösen a város felszabadulása napjaiban tünt ki.

A Vörös Hadsereg győzelmei, a fasiszta rendszerből való kiábrándulás, a Béke-Pártnak a megalakulása, a pártnak a KMP által 1943–44-ben Karcagra is eljuttatott háborúellenes sajtótermékei a város kommunista mozgalmához tömeget csatolt. Ilyen helyzet kialakulása következtében a kommunista csoportosulás tovább lépett, cselekedett. A karcagi polgárság is kereste a város baloldali vezetőivel a kapcsolatot. Tiszteletelni kezdték az eddig észre nem vett, vagy lenézett baloldali vezetőket, személyeket.

1943-ban a karcagi 10/3. zászlóaljhoz hívták be katonai szolgálatra a kárpátaljai területéről *Hagymási János* pedagógust. Mint hadtápos szakaszvezetőnek módjában állt a városban szinte korlátlanul járni-kelni. Megismerkedett Balogh Elek fényképésszel. Ismeretségük rövidesen mély, elvi kapcsolattá alakult, Hagymási Jánosnak a mozgalomba történt bekapcsolódásával az illegális kommunista mozgalom aktivizálódott. Fokozódott a röplapok készítése, terjesztése szélesebb körökben folyt; a vonuló német fasiszta hadak ellen diverziós cselekmények szervezése, – bár ez egészen kis hatáskörű volt; Kárpátalján a Rákóczi partizán egységekkel a kapcsolat felvétele és a német hadifogságból kiszabadított szovjet katonák odairányítása; szovjet hadifoglyokat szöktettek meg német fogságból és rejtettek el Karcagon. Hagymási Jánosnak a mellékelt levélben történt visszaemlékezése adatgyűjtésem során többségében ellenőrizve lett.

A röplapok egyrészét Kisújszálláson Kardos Ferenc, a munkásmozgalomban résztvevő bankaltiszt a hivatal gépén sokszorosította és Balogh Eleknek átadta. A röplapok egyrészét Kisújszálláson, másik részét Karcagon terjesztették. Röplapok készültek még eddig fel nem derített helyeken is. (Id. Balogh Elek halála előtt nem lett meghallgatva e kor eseményeiről.) Érkeztek röplapok budapesti illegális szervezetektől is. Diverziós cselekmények tervezésénél az illegális csoport elvetette a vasúti hidak felrobbantásának tervét. Az addig tapasztalt kegyetlen megtorlást nem tartották arányosnak a várható eredménnyel. Gépkocsi gumikerék-lyukasztó háromágú szegeket kovácsolt Karcagon Csanádi István, Kisújszálláson Kovács József kommunista. Ezeket főleg Balogh Elek szórta el a 4-es számú főútvonalon. A németek katonai távbeszélő vezetőiket testelték le.

Az ifjú *Balogh Elek* 1944-ben Hagymási Jánossal Kárpátaljára utazott, a partizánokkal történő kapcsolat felvételére; Karcagon és környékén a partizán csoportok szervezése céljából; fegyver és robbanószer szerzésére. Hagymási János szülei (családja) Bärtházán (Bárdovó) vagy Ustyaházán éltek. Hagymási János itt megszervezte a partizánokkal az odairányítandó kiszabadított szovjet hadifoglyok fogadását. A partizánok nem tartották megvalósíthatónak az Alföldön a partizán csoportok tevékenységét ezért a karcagiak ettől elálltak.

Hagymási János 1944 tavaszán kapcsolatot teremtett a kunmadarasi német katonai repülőtér építésénél dolgozó szovjet hadifoglyokkal. A hadifoglyokat nagy csoportokban egészségügyi fürdőre a közeli Karcag-Berekfürdő gyógyfürdőjébe kísérték a németek időnként. Az oroszul beszélő Hagymási János Balogh Elekkel és gyermekeivel leplezve, a megszöktetésre érdemes és alkalmas hadifoglyokat felderítette. Így szöktette meg elsőnek *A. V. Drobinyin* alhadnagyot, majd azon keresztül *Borisz Malcev* hadnagyot. *A. V. Drobinyin* a Balogh család a város széli kertjükben rejtette el, mint süketnéma családtagot. Kunmadarason is lett elrejtve megszöktetett szovjet hadifogoly. A németek több felderítő ügynököt küldtek a szökött hadifoglyok felderítésére, de eredménytelenül. *Borisz Malcev*et és később megszöktetett két szovjet katonát Csanádi István a munkahelyének padlásán rejtette el. Ezekhez csatlakozott Tüdős Im-

re és Fekete Sándor, illegálisba vonult kommunisták is. A padláson rejtőztek élelmezésben – mintegy 3 hónapig, a város felszabadulásáig – a kommunista csoportosulás tagjai és más megbízható baloldaliak is részt vettek. Egyesek pénzt, mások burgonyát, hagymát, lisztet, stb. juttattak el Csanádiéknak és Tüdős Imrénének. Az étkeztetést, az ellátást zömében a Csanádi házaspár, kisebb mértékben Tüdős Imréné végezte. A németektől megszöktetett *Lóra Lidinova Litvinova* szovjet ápolónőt egy ideig a Balogh család, később a Csanádi házaspárnak a város szélén lakó rokona rejtette a felszabadulásig.

Balogh Elek egy esti időszakban A. V. Drobinyint lakásán fogadta. Polgári ruhában, mezítláb, kezében egy vederrel érkezett, a veder aljába rejtett pisztollyal. Kunmadararól gyalog tette meg az utat, 16 km-t. A következő napok egyikén Balogh Elek elkísérte A. V. Drobinyint Pekár Kálmán baloldali cipézszegédhez, aki a lábát megmérte és néhány nap múlva elkészítette neki a cipőjét.

„Üdvözlöm Önt, Tisztelt Kocsis László Elvtárs!

Szibériából ír Önnek Drobinyin Anatolij. Az Ön levele már régebben megérkezett, de azt én hosszabb ideig nem kaptam meg. Egyszerűen, több mint 3 hónapig nem voltam otthon.

Öröm részemre Önnel megismerkedni. Meg kell hogy mondjam Önnek, nagy örömmre szolgál levelére és benne feltett kérdésekre válaszolni. Valóban éltem Karcagon Balogh Elek családjánál 1944-ben, kb. július elejétől október 9-ig. Német fogságban voltam, megszöktem, véletlenül találkoztam a Balogh családdal. Ők mentették meg az életemet a jelzett időben, kockáztatva a sajátjukat. De én nem az egyedüli szovjet hadifogoly voltam, akinek ilyen segítség adódott. Velem volt egy Elvtársam, Borisz Malcev és még egy sor más személy, akiket én nem ismertem, mivel – ha szabad így kifejezmem magam – a Balogh családnál én kiváltságos helyzetben voltam. Külön éltem a kertben, süketnéma magyar rokonnak adtak ki. Ezt megengedte a külsőm is.

Valamilyen különös támaszkodó anyagot az Önt érdeklő kérdésekre írni nem tudok. Először is nem nagy idő volt a 3 hónap és nagyon zavart a magyar nyelv nem tudása. Igaz, 2 hónap alatt valamit megtanultam megérteni a magyar nyelvből, de az kimondottan a mindennapos témákra vonatkozott. Amennyire én akkor azt megértettem, a pártszervezet Karcagon 10–12 emberből állt. Erről a mennyiségről én csak annak alapján beszélek, hogy jelenlétemben minden esetben ugyanazok az elvtársak gyűltek össze Baloghéknál. Az Ön apjára én nem emlékszem, mivel 20 év alatt már elfelejtettem. Világosan láttam és megértettem, hogy végtelen jósággal viszonyultak az oroszokhoz és meg akarták országukban valósítani a szocialista forradalmat. Ezt ők elmondták nekem, különösen Balogh, akivel többször volt alkalmam beszélgetni.

Az a tény, hogy Karcag város kommunistái saját életüket kockáztatva minden orosznak segítettek, adták vérüket és élelmet, önmagáért beszél.

Amennyire emlékszem, ők két hadifoglyot mentettek meg. A mi csoportunk egy padláson élt, ahol abban a veszélyes időben könnyen telepleződhetek volna, ez pedig akkor vérengzéshez vezetett volna. A németek akkor először is azokon álltak bosszút, akik bennünket segítettek, azaz Karcag város kommunistáin. Ebben az esetben Balogh Eleken és az Ön apján is. Mivel a front már nagyon közel volt, a németek igen gyanakvóak voltak. Igen és a magyarok között is volt sok olyan ember, aki könnyen elárulható volt bennünket.

Majdnem minden este hallgattuk a Moszkvai Rádió legfrissebb híreit, ami megengedte, hogy a valóságnak megfelelően ítéljük meg a helyzetet a fronton, ez azonban szintén halállal büntetendő cselekmény volt a németek szemében. Karcag kommunistái nagyon várták a szovjet hadsereget és minden sikerének örültek. A kommunisták harci

feltételei a vezető körökkel és a németekkel nagyon nehezek voltak, ettől függetlenül ők vitték a harcot tovább, mégha olyan kevesen is voltak. Karcag kommunistáinak valamilyen kapcsolata volt a kárpát-ukrajnai partizánokkal. Ezt annak alapján mondhatom, hogy még 1944 júliusában át akartak bennünket irányítani Mukacevóba, a partizánokhoz. A terv a következő volt:

Hagyási János kárpátukrán, aki ebben az időben Karcagon szolgált a magyar hadseregben, hozott volna nekünk magyar katonai egyenruhát és igazolványokat. Az igazolványokban az lett volna, hogy mi kárpátukránok vagyunk, a magyar hadseregben szolgálunk, néhány nap szabadságot kaptunk és utazunk haza. De mivel mi nem tudunk magyarul, el kellett volna, hogy kíséren bennünket Elek (Balogh fia), ugyanolyan egyenruhában és igazolványokkal, mint amilyenek nekünk voltak. Felmerült az is, hogy vonattal utazunk. Bár minden el volt készítve, a terv nem lett megvalósítva. Azon oknál fogva, mivel a front olyan gyorsan haladt előre, hogy amíg mi készültünk, olyan helyzet alakult ki, amely mellett a végrehajtás szinte lehetetlenné vált. Így el kellett fogadnunk azt a határozatot, hogy megvárjuk a szovjet katonák Karcagra érkezését.

Valamilyen jelentősebb, a kommunisták által végrehajtott diverziós cselekményre – a németek ellen – én nem emlékszem, de emlékszem arra, hogy készítettek vasszegetek és szétszórták az úton, hogy a gumikerekű járművek mozgását meglássítsák.

Október 8-ról 9-re virradó éjszaka, amikor a szovjet katonák már támadták Karcagot, a kommunisták egy csoportja kiakasztott a templom toronyban egy vörös zászlót, amiért néhányan majdnem az életükkel fizettek. Karcagot elhagyva a németek minden munkaképes férfit magukkal vittek. Ekkor éjjel elvitték a kiss Baloghot is. Az idősebb Balogh félúton Kunmadaras felé megszökött és reggelre visszatért. Október 9-én reggel (éjjel a szovjet csapatok a várost elfoglalták) felmentem a kertből Baloghék lakásába, láthatóan ott voltak valamennyien a kommunisták is és valamit tárgyalgattak. Most már nem emlékszem, hogy mit. A Balogh család erősen átélte a fiuk távollétét, mivel őt is elhajtották éjjel a németek. Abban a pillanatban siettem jelentkezni a sajátjaimhoz és természetesen nem tartózkodtam Baloghék házában sokáig. Elbúcsúzva a magyar elvtársaktól és a Balogh családtól, elmentem és attól az időtől közülük senkit nem láttam. 1963-ban a Vöröskereszten keresztül sikerült feltalálnom a Balogh családot, de a legnagyobb sajnálatomra Ő maga már nem volt az élők sorában.

Azóta elmúlt már 20 év, de az emlékeket a Balogh családról és minden magyar barátáról, Magyarországról frissen őrzöm emlékemben maig is. Magyarországhoz szösz szerint rokon érzések fűznek, illetve azokat érzem. Nekem még most is minden drága ami ott van, vagy ami egyébként is kapcsolatban van vele. Sajnos, csak nem sikerül meglátogatni az Önök gyönyörű országát, meglátni barátaimat, különösen a Balogh családot. De én hinni akarom, hogy ez valamikor majd csak sikerül, ha láthatóan nem is olyan hamar. Ebben az évben ifj. Balogh Elek ideutazott a Szovjetunióba, valamilyen tanácskozásra, de erről ő engem későn értesített. Én látni tudtam volna őt Moszkvában. Írja Ön, hogy május hónapban egy csoportot vezetett a Szovjetunióba, nem volt a csoportban Balogh Elek? Sajnos, hogy az Önök utazásai csak utazási iroda által megszabott európai területekre vonatkoznak és nem terjed – mondjuk – Szibériáig. Nagyon szeretnék találkozni Önnel nálam Novoszibirszkben. Lehet, hogy nagyon röviden írtam Önnek, de megérti Ön biztosan, hogy nehéz ennyi idő után a részleteket az emlékezetemben felidézni. Lehet, hogy Önnek ezután még fel kell tennie egy sor kérdést, melyek Önt érdeklik és akkor nekem könnyebb lesz összeállítani anyagot.

Írjon, örömmel válaszolok. Ha Önnek valamikor alkalma adódik a Balogh család valamelyik tagjával találkozni, úgy adja át nagy-nagy üdvözetem és mondja meg nekik, hogy szinte minden nap örömmel gondolok rájuk. Mily nagy örömmel látnám őket, itt

nálam, de ennek láthatóan meg vannak a sajátos nehézségei. Ha Önt nem terheli, írjon nekik a levelemről.

Címük: Szeged, Kígyó u. 1.

Írjon és örömmel válaszolni fogok.

Nagy tisztelettel Ön iránt Anatolij Drobinyn sk.

1965. november 25.

Címem: A. V. Drobinyn Novoszibirszk, Morszkoy Proszprekt, No. 58. 30. lakás.”

„1965. december 18-án megkaptam az Ön levelét. Ön egy igen hasznos munkán dolgozik. Felállítja a valóságot, összegyűjti a tényanyagot, mely tükrözi a magyar lakosság forradalmi haladó harcát. Ezt azért teszi, hogy az egész nép elé tárja...

Átéltém azt, hogy komplikált és veszélyes helyzetek között hogyan fejezik ki ezt az egyszerű emberek, olyan időszakban, amikor a (magyar) állam irányítói ellenséges viszonyban voltak a Szovjetunióval.

Én Magyarországon kb. egy évet töltöttem. Otlétem végén már megtanultam érteni és beszélni magyar nyelven. Természetesen csak a létkérdéssel kapcsolatos témákról, problémákról... Karcag városában élő, nekem drága elvtársakkal történő beszélgetések mellett (1944. október 9-én hagytam el Karcagot és a szovjet hadsereg egységeivel 1945. májusáig mentünk Ausztriáig) én sokat találkoztam a polgári élet olyan képviselőivel, akik Magyarországon nem vettek részt a háborúban. Annál is inkább, mivel engem gyakran használtak fel mint tolmácsot. Ez lehetővé tette nekem, hogy jól megismerjem a magyarokat. És meg kell mondanom, hogy megszerettem a népet is és a magyar földet is. Most így nagy szeretettel és meglelégedéssel gondolok ezekre a napokra...

Az Önnek korábban leírt cipész eset előttem még világos. Emlékszem rá kitűnően, csak az illető nevére nem emlékeztem. Igen hálás vagyok Önnek azért, hogy megírta nekem, és írt róla. Ez alkalomból adja át, kérem, – Pekár Kálmán elvtársnak nagy-nagy szívélyes üdvözetemet a lábbelléért, amit nagyon sokáig használtam.

Előző levelemhez kiegészítésül még a következőket szeretném megjegyezni: – a mi hadifogoly csoportunk, melyet a karcagi elvtársak rejtettek el, könnyen leleplezhető volt a németbarát magyarok előtt. Ez különös kegyetlenségű megtorláshoz vezetett volna, mindenek előtt a magyar elvtársakkal szemben. Olyan helyzet adódott volna abban az esetben, hogy az emberek – akik amúgy is félték – idegességet és bizalmatlanságot tanúsítottak volna irántunk. De ebből semmi nem volt, mi tökéletesen nyugodtak voltunk. Ez a nagy szolgálata, amelyet a magyar elvtársak tanúsítottak irántunk, tudva azt, hogy segítségével kockáztatják egyidőben az életüket, – mégis úgy végezték a munkájukat, hogy nyugodtak voltak egész végig. Csak ezzel magyarázható a mi nyugodtságunk ebben a nehéz helyzetben. Ők férfiasan egész végig ügyüknek szentelték magukat és mi ezt éreztük is, tökéletesen megbíztunk bennük.

Már megírtam Önnek korábban, hogy én nem voltam az elrejtettek csoportjában. Borisz Malcev volt ebben a csoportban és mondja, hogy ők mindnyájan nyugodtak voltak. Pontosán azért, mert a magyar elvtársak legkisebb tette is felelősségteljes volt, – ez váltotta ki bennük a hitet. Különösen veszélyt jelentettem én, mivel én nyíltan éltem a kertben, ahol engem minden nap láttak az emberek. És bár én süketnéma magyarnak adtam ki magam, a szerep, amelyet én játszottam, olyan körülmények között, hogy egyáltalán nem készültem föl erre, semmilyen különösebb tapasztalattal nem rendelkeztem ezzel kapcsolatban, – könnyen leleplezhető voltam

magam, amivel óriási veszélyt zúdíthattam volna az elvtársainkra és mindenek előtt Balogh Elekre és családjára...

Baráti üdvözléssel: *Anatolij Drobinyin.*

Vinogradov, 1966. február 9.

Kedves Kocsis Elvtárs!

Nagy örömmel adom a választ Önnek, mert én történelem szakos tanár vagyok. Igaz, az ember nem tudja, mi folyt akkor a városban. 1943-ban kerültem Karcag városába és nemsokára megismerkedtem a fényképész Balogh Elekkel, aki akkor a Kosuth téri fényképész műteremben dolgozott.

Amikor megtudta Balogh Elek, hogy ki vagyok én, akkor kezdett adni nekem különböző propaganda anyagot, amelyeket először szét kellett szortírozni és utána a katonák között kellett szétosztani.

Én közbejártam abban, hogy a mi hadifoglyaink el tudjanak szökni. Kerestem olyan helyeket, ahol őket elhelyezték. Én a Karcagon működő illegális kommunista párt munkáját nem ismertem, csupán a szervezetnek 12 tagú vezetőségét ismertem. A nevükre nem emlékszem, mert nem volt szabad a konspiráció miatt azokat emlegetni, hanem ezeknek az elvtársaknak Balogh Elekné tudja megmondani a nevüket.

1943-44. évben nagyon sokoldalú volt a pártnak a munkája, és tervszerűen haladt. Úgy folyt az agitációs és propaganda munka a munkások és a parasztok között, hogy röplapokat osztottunk szét, úgyszintén plakátokat is, amelyeken követelték, hogy szabotálják a burzsoá magyar rendszert a tömegek. Továbbá, ne támogassák a betolakodó fasiszta hordák irányzatát.

Amikor elszöktettük a hadifoglyokat, akkor megkeresték az összeköttetést a Kárpátokban harcoló alakulatokkal. Ilyen szökés 180 esetben történt, én voltam az egésznek az értelmi szerzője. Az ellátásukat is én biztosítottam. Egy alkalommal pedig 20 embernek közvetlenül én segitettem a fronton való átjutásukban. Sajnos, nevüket nem tudom, ők sem tudják az én nevem, mert ez akkor veszélyes játék lett volna tudatni velük.

Sok munka folyt abban az időben. Sajnos, már sokat elfelejtettem részleteiben.

Maradok őszinte Önhöz: Hagymási sk."

1944 tavaszán a németek német katonai egyenruhában ukránokat szállásoltak be Karcagon, iskolákban és kaszinókban. Közlegények voltak, altisztí és tisztí parancsnokaik németek voltak. Ezeket az ukránokat semmiféle érzelem, elv vagy lelkesedés nem fűzte a németekhez. Éhséggel kényszerítették őket arra, hogy önként lépjenek be a fasiszta hadseregbe segédszolgálatosnak. Szigorú fegyelmet tartottak közöttük, megtorolták kiméretlenül a fegyelmezetlenségüket, hogy a szökésüket és a lakosság bomlasztó tevékenységét elkerüljék.

A megvert, visszavonuló német hadak 1944 tavaszán a karcagi közbirtokossági téglagyárban a front mögül menekülő gépkocsijavító műhelyeket letelepítették. A szükséges munkaerőt csak kis részben tudták biztosítani a polgári lakosságtól, kényszerültek Ukrajnából elhurcolt ukrán állampolgárokat alkalmazni. A karcagi munkásmozgalom kapcsolatot keresett ezekkel a kényszermunkásokkal.

Litovcsenko Ignác, egykori (ukrán) szovjet kényszermunkás az alábbiak szerint emlékszik vissza ezekre az időkre:

„Szovjet-Ukrajna Nikopol városában születtem és éltem, vasöntő voltam a város mezőgazdasági gépgyárában. A háború úgy viharzott el felettünk, hogy engem katonai szolgálatra be sem hívhattak. 1944. február 3-án egy csoporttal kényszermunkára

szedtek össze és vittek el a németek. Karcagon gépkocsijavító műhelybe osztottak be bennünket, mintegy 200 főt, nőket és férfiakat. Dolgoztak velünk szovjet hadifoglyok is. Velünk dolgozó magyarok szeretettel voltak irántunk. Közülünk többen elmondták nekik, hogy szeretnék megszökni a németek fogságából. Kezdtém megérteni egyes magyar szavakat. Egy velünk dolgozó magyar munkás elmondta nekem, hogy Karcagon van munkásmozgalom. Egy alkalommal majd elkísért Balogh Elek fényképész lakására, ott találkoztam Hagymási János ukránul beszélő magyar katonával. Balogh Elek és Hagymási János megbeszélték az elszökésem és elhelyezésem feltételeit. Megszöktem a megbeszélte időben. Egy ideig Balogh Elek né fényképész műtermében, a sötétkamarában voltam, fényképek előhívásában segédkeztem. Azóta is hobbym a fényképezés, gyönyörű színes képeket tudok készíteni. Későbbben A. V. Drobinyin kerti rejtékhelyére kísért el Balogh Elek. Óvatosságból sokáig ott nem maradhattam. Márton Istvánné szücsmesternél, későbbben ismét Balogh Elek lakásán rejtőzködtem. Itt ismerkedtem meg a karcagi illegális kommunistákkal. A felszabadulásig még több helyen bujkáltam. A szovjet hadifoglyok és kényszermunkások kapcsolatba kerültek a németek szolgálatába szegődött ukránokkal. Elmondták azokat a körülményeket, ami alapján kényszerítették őket a németek melletti segédszolgálatra. A segédszolgálatos ukránok vállalkoztak volna velünk együtt egy fegyveres felkelésre, de az eredménye tragédia lett volna számunkra. Én nyolc ukrán-orosz megszökéséről tudok, de még többen is szöktek meg a kényszermunkások és a hadifoglyok közül. Ezek sorsát nem ismerem. Rab Lajos, aki Balogh Elek csoportjában gyakran látható volt, egy alkalommal orosz–magyar betűs ABC-t készített nekem. Ezzel megkönnyítette számomra a magyar nyelv megtanulását. Amikor a szovjet csapatok felszabadították a várost, már sok szót értettem magyarul. 1944. október 9-én, a város felszabadulása reggelén jelentkeztem a szovjet katonai parancsnokságon. Mint tolmács kezdtem dolgozni a parancsnokságon. A felszabadító harcok idején és után felderítő szolgálatot folytattam a szovjet csapatok részére, az Alföld nagyobb városaiban, mint polgári személy. Később a szovjet követségen tolmácsoltam. Kérésemre a Szovjet Legfelsőbb Tanács elbocsájtott a szovjet állampolgárságból, magyar állampolgár lettem. Megnősültem. Dunaújvárosban lakom, a Vasműben dolgozom. A szovjet hazámba, rokoni látogatásra csaknem minden évben hazajárok.”

Balogh Elek köré csoportosult kommunisták 1944. július végén az események gyors alakulásának hatására megalakították a KMP helyi szervezetét. Balogh Elek lett a titkára a szervezetnek. A pártszervezet nem tudott kapcsolatot teremteni a KMP központi vezetőivel. A pártszervezet programját a Moszkvai, a Kossuth Rádió és a Békepárt felhívása alapján határozta meg. Legfőbb feladatul tűzte: a lakosság meggyőzését arról, hogy ne hagyják el a várost, ne meneküljenek el a felszabadító szovjet csapatok elől; kritikus időszakban át kell venni a város vezetését; biztosítani kell a szovjet csapatok segítségével a város közrendjét, közbiztonságát és a tűzvédelmet.

Szeptember végén AV. Drobinyin és Hagymási János orosz nyelvű igazolványokat készített a párt vezetősége és az aktívai részére abból a célból, hogy a felszabadító szovjet csapatok őket megbízzák, ne gátolják őket a feladatuk végrehajtásában. Az igazolványokat név nélkül készítették el és a város felszabadulása előtti napon névre szólóan készenlétebe helyezték.

Ezekben a kritikus napokban a KMP szervezet vezetősége és aktívái tűzörség, tűzvédelem ürügyén a város református temploma tornyában váltás rendszerben szolgálatot szervezett, hogy ezzel is pontosabban tudja meghatározni a cselekvés idejét és módját. Október 8-án, az esti órákban az ifjú és az idős Balogh Elek teljesített figyelő szolgálatot a toronyban. A toronyból látható volt a tűzharc, a szovjet harcokocsik és csapatok közeledése, vonulása és a német csapatok mozgása. A látott események hatására a két Balogh Elek – apa és a fia – kb. 19–20 óra között a torony-

ban kitűzték az oda tűzriasztásra rendszeresített vörös zászlót, lámpával pedig fényjeleket adtak le. A torony közelében vonuló egyik német katonai csoport sorozatot lőtt a toronyra, majd felnyomulva oda, foglyul ejtette az ifjú és az idős Balogh Eleket, az időközben odaérkezett Csanádi Istvánt és a torony tűzoltó őrségét. A szomszédos Kunmadarasra szállították őket. Időközben sikerült megsemmisíteniük az orosz nyelvű igazolványokat. A kihallgató német tiszttel tolmács útján sikerült elhítenniük az ártatlanságukat. Október 9-re virradóan szökve sikerült hazatérniük Karcagra.

Karcag felszabadulásának első óráiról az események lefolyásáról olvasni lehet AV. Drobinyinnak és Borisz Malcevnek magyar nyelvre fordított és az eredetiről fénymásolt leveléből. AV. Drobinyin harcocsíra szállt és elhagyta Karcagot. Borisz Malcev ehhez hasonlóan a szovjet csapatokkal távozott. Hagymási János október 8-án a magyar katonai alakulatával elvonult, de rövidesen megszökött. Útjába ejtve Karcagot, meglátogatta a Balogh-családot, búcsút vett tőlük.

Borisz Malcevvel és a két kommunista magyarral rejtőzködő két szovjet katona útját rövid ideig nyomon lehet követni. Október 9-én, délelőtt a rejtkehelyül szolgáló padlásról leszálltak. A két szovjet katona, Borisz és egy Mihail nevű, a velük rejtőzködő Tüdős Imrével és Fekete Sándorral együtt mentek a szovjet katonai parancsnokságra. Idegenül fogadták őket, mert a két szovjet katonán német egyenruhák voltak. A helyzetük megértéséhez meg kell jegyezni, hogy a szovjet hadifoglyok és kényszermunkások, – a német segédszolgálatos ukránok öltözéke között ebben az időben már alig volt különbség. A németek a hadifoglyoknak és a kényszermunkásoknak az elnyűtt ruhájuk helyébe használt német katonai egyenruhából adtak. A segédszolgálatosok ruhája jobb állapotú, öltözkük pedig szabványos volt. A magyarok elköszöntek és Balogh Elek lakására mentek. Rövidesen motorkerékpáron vitték őket vissza, ugyanis a parancsnok később értette meg az esetüket. Megvendégelte őket. Ekkor már szovjet katonai egyenruhában volt a két szovjet katona. A németek ellentámadási készülődését jelentették a parancsnoknak, aki ezért röviden elbúcsúzott a magyar elvtársaktól. A német ellentámadás kibontakozásakor a nagy termetű Borisz a város főterén hősihalált halt. A vele rejtőzködött Tüdős Imre ismert fel. A másik szovjet katona sorsa ismeretlen.

A továbbiakban Kispál Lajos karcagi lakos visszaemlékezését idézem:

„Az I. világháború idején az osztrák–magyar monarchia soknemzetiségű közös hadseregében szolgáltam, megtanultam a szláv nyelveket, a német, a román és az olasz nyelvet. Orosz hadifogságba kerültem. Az orosz polgárháborúban vöröskatoná lettem.”

1944 tavaszán Karcagon a Csutkás kaszinóban kb. egy századra való német katonai egyenruhába öltöztetett ukrán-orosz szovjet embereket szállásoltak be. Amikor hírt vettem, meglátogattam őket. Rendfokozatuk nem volt, németek voltak a parancsnokok. Kérdeztem tőlük, hogy ki beszél itt közülük oroszul. Két orosz jött hozzám, beszélgetni kezdtek velem. Ezek el-eljártak később a lakásomra, jóbarátok letünk. 1944. október 8-án, vasárnap este ez a két orosz ismét felkeresett a lakásomon. Egy liter pálinkát hoztak, jókedvűek voltak, késő éjszakáig megittuk a liter pálinkát. Ekkor elmondta az egyik, hogy ő Szevasztopolba való tanár. A másik lakóhelyére már nem emlékszem, gépkocsivezetőnek mondta magát. Elköszönésük előtt az órát pontosították az övékéhez és közölték, hogy éjjel, 24 óra után a szovjet csapatok két ágyúlövést adnak le Bucsa felől, és ha nem lönek vissza a németek, akkor menjek ki a műútra a városba bevonuló szovjet csapatok elé. A két ágyúlövést valóban leadták 00.00 perckor a német állások irányába. A németek nem válaszoltak a lövésekre. Rövidesen kimentem a műútra. Rakéták repültek fel a közeledő szovjet egységek irányából, ekkor vettem észre, hogy a sarki ház falán sárból kent jelzés van,

ami azt jelentette, hogy a szovjet felderítő járőrök a városba indultak. Egymást követték az éjszakai csendben a szovjet egységek. A sarkon még sokáig várakoztam, egyszer csak egy vonuló gépkocsi megállt közelemben és egy bekötözött fejű szovjet tiszt szállt ki belőle. Köszöntem neki és orosz nyelven bemutatkoztam neki, kezét fogott velem. Megkérdezte tőlem, hogy a két orosz vendégem mikor ment el tőlem. Ma sem tudok összefüggést találni erre a kérdésre.

Az október 9-i német ellentámadást október 10-én, általános ellentámadás követte. Karcag északi szélé alatt, a kunmadarasi műút mentében a gyűrűbe zárt német egységek elpusztultak, szerda délután fejeződött be az ütközet. A kora esti órákban még magasra csapott az égő német harckocsik, gépkocsik, anyagok lángja...

A felszabadulás óráitól kezdve tolmácsoltam. Klájcov őrnagynak, a városparancsnoknak voltam a tolmácsa. Szovjet tábori kórházat szerveztem, földosztó bizottság tagja lettem. Az Ideiglenes Kormánytól és pártvezetőknél jártam küldöttségben. Karcagot és a vidékén pértszervezeteket hoztunk létre."

Október 9-én rendezetlenek voltak a KMP városi szervezet vezetőinek és aktívainak sorai. A vezetőségi tagok közül az idős Balogh és az ifjú Balogh és Csanádi István a déli órákig érkeztek vissza Karcagra. Balogh Elekné a városszéli kertjükbe sietett, közölte AV. Drobinyinnal, hogy a város felszabadult. Együtt mentek vissza a városba. A szovjet csapatok a további harcokra álltak készenlétbe. A város otthon maradt lakossága délelőtt már felbátorodva járt-kelt a városban, ismerkedtek a szovjet katonákkal.

A felszabadulást követő kb. egy hónapig volt Karcag város a szovjet csapatok harcálláspontja. Az első napokban kubikos csoport jelentkezett hadi repülőtérré építésére. Karcag-Tiszafüred vasúti pályáját Karcag-Kunmadaras között a karcagiak napokon belül megjavították. Kunmadaras október 14-én felszabadult. A felszabadító harcok északi irányba folytatódtak.

A KMP városi szervezete megvalósította a felszabadulás napjaira tervezett programját. Később a Magyar Kommunista Párt vezetői érkeztek a városba a felszabadított Debrecenből és újjászervezték a város pártszervezetét. A párt más koalíciós pártokkal együtt átvette a város közéletének irányítását.

„Üdvözet Novoszibirszkből!

Köszöntöm Önt nagyra becsült Csanádi István, egész családjával együtt.

Drága Barátom! Ön érdeklődik a barátunkról, Mihailról, és a másiktól, Boriszról, sajnos a sorsuk ismeretlen előttem. Amikor összekerültünk az üzem padlásán, óvakodtunk beszélni egymással. Amikor a mi csapataink bevonultak a városba, reggel elsőnek én jöttem le a padlásról. Találkoztam egy szovjet tiszttel, akinek röviden elmondtam saját sorsomat. Elkísértek engem egy különleges osztagba, ahol hamar kikérdeztek és néhány megbízást adtak annak teljesítése céljából. Amikor megkezdődött a németek ellentámadása, és meghalhattam volna, ha Ön nem adta volna át a padláson a pisztolyt. Ez nagyon érdekes élmény, amelyről csak személyes találkozásakor tudok mesélni.

A többi elvtársak (és egyben az Önök kommunistái) ott maradtak a padláson, figyelembe véve, hogy ők német uniformisban voltak. Ajánlottam nekik, hogy ne jöjjenek el onnan, mert hiba esetén kivégezhetik őket.

Pár szót magamról: amint Ön már tudja is, Novoszibirszkben lakom. Ez nagyon szép szibériai város, egymillió lakossal, modern építészettel. Én remélem, hogy Ön feltétlenül eljön hozzánk és személyesen is meggyőződik erről.

Dolgozom, egy gyár üzemfőnöke vagyok. Nős vagyok. Feleségem Zolja, leányom tizedik osztályos tanuló, már 17 éves...

Adja át üdvözetem a családjának, a feleségének és a leányának. Úgyszintén Önnek is üdvözetét küldi Anatolij Drobinyin.

A 19. év utáni találkozóóról a következő levelemben írok. Addig is a viszontlátásra. Várom a választ!

Borisz Malcev sk."

E visszaemlékezések leírása, összesítése sokoldalúan ellenőrzött és elemzett tényadatokon nyugszik.

Adatgyűjtésem során meleg szeretettel emlékeztek meg az idős emberek a velük kapcsolatba került szovjet katonákról és parancsnokokról. Elmosódott nevekre emlékezve sokan felelevenítették a szovjet katonák drámai hőstettét és bátorságukat. Egyesek fényképeket mutattak meg az ismeretlenné vált szovjet katonákról. Nemes emberiségüket őrzik és elmondják, átadják az utódoknak.

Kocsis László

BÁNYAI KORNÉL

* ÚJBÁNYA, 1897. – † SZOLNOK, 1934. ¹

Valljuk meg: ez a meglehetősen szűk szakmai – ott is inkább csak irodalomtörténész – körökben számon tartott név a közvélemény előtt mindmáig szinte ismeretlen. Mindmáig, mert a maga korában gondoskodtak róla, hogy versei ne kapjanak túl nagy nyilvánosságot. Az élet és az irodalom perifériájára szorulva írta 1933-ban Berda Józsefnek, a jóbarátnak: „Mégis csak a Nyugat az egyetlen fórum, amelyben még megjelenhetünk”.² Az ellenforradalmi korszak nagyon jól tudta, miért bátyázza körül hallgatással a költőt.

Ma már csak a nemtörődömségre panaszkodhatunk. Az ifjúkori barátok nem hagyják elmerülni emlékezetét,³ a nagyobb antológiákban is felbukkan a neve, nem marad ki persze a lexikonokból sem, de vajon nem érdemelne-e többet. 1959-ben már úgy látszott, hogy igen. A Magvető Kiadó akkori tervében szerepelt válogatott verseinek kiadása, de mert telt-múlt az idő, s a kötet sehogysem akart megjelenni, két év múlva megkérdeztem a kiadót: mi történt? Azt a választ kaptam, hogy az a sorozat, melyben meg akarták jelentetni, „időközben megszűnt és ezért a Bányai-kötet sem jelent meg”... Ezért?!

Néhány éve felőtöltött a gondolat: emlékeznek-e rá a Tiszaföldvár melletti Homokon, ahol életének utolsó éveit töltötte? Emlékeznek is, meg nem is. Három évtized hosszú idő. Egy-két mondat az emberről, akiről tudják, hogy verseket írt, és Jakab Máriától, az egykori szomszédától ennél valamivel több, sőt egy fénykép – ez minden, ami fellelhető. A szolnoki temetőben levő sírjáról is terepvázlatot kellett rajzolni, hogy meg lehessen találni. Kérdés: sikerül-e. Pedig nem lenne méltatlan helyen Verseghy Ferenc mellett.

Az olvasó joggal kérdezi: ki hát ez a költő, akit – állítólag méltánytalanul – elfeledtek, és költészete valóban olyan érték-e a magyar irodalomnak, hogy emlékét ébresztgetni érdemes lenne?

Az I. világháború kitörése még a gimnázium padjaiban érte. Az érettségi után gyorsan peregnék az események: 1915-ben bevonulás, orosz front, hadifogság és az út vége – Szibéria. Nyilván nemcsak az agitáció, hanem a tapasztalatok és a fiatalember kialakuló életszemlélete is közrejátszott abban, hogy a hadifogoly-táborok baloldali köreihez vonzódott, s mikor kitért a forradalom, tétovázás nélkül állt az új világért harcolók oldalára. A Krasnojarszkban 1919-ben megjelenő *Ember* című hadifogoly újság szerkesztői között Zalka Máté mellett Bányai Kornélt is ott találjuk. Ebből a lapból nem maradt fenn egyetlen példány sem, de az Omszkban megjelent *Vörös Újság* megőrizte a *Homok* álnéven író költő néhány írását. Az 1921. május 8-i szám *Proletárversek* főcím alatt két versét közölte: *Halottak indulója*, *Új aratás*. Állásfoglalásának, forradalmi világszemléletének bizonyítására hadd álljon itt az egyik!⁴

ÚJ ARATÁS

*Napfény vonul fejünkön át,
rózsákat hint a reggel
Minden gyökérből változik
balálon győzelem rőpü,
piros munkás sereggel.*

*Velőre hullnak vaskezek.
Lázadva ég a homlok.
Hogy hervadt szerteszt a múlt!
Megrázta munkás ökleit
s a tőke szertebomlott.*

*Máskép mozdulnak városok,
más gépek füstje, gőze!
Harang elhallgat, vas füttyül.
Új csókok,örömök felé
munkások mind előre!*

*Előre sok csatás betűk!
Tűz csapkodjon a porban!
Piros máglyákat gyűjtsatok
s ember fejéről ósdi pánt
sóbajtva szerteroppan.*

*Máskép hoz szinesőt a rög,
nézzétek más az éjjel!
Szépségben dúskálnak szemek.
- Az ember örömet arat
acélporos kezével.*

Az először 1918-ban Omszkban megjelent „Búzák születése és balála” című verseskötet, majd az 1920-ban Taskendben megjelent „Örök arc” című azt bizonyítja, hogy Bányai Kornél fiatalon gazdag költői termést mondhatott magáénak.

Ilyen nevelőiskola és indulás után nem is csodálkozhatunk azon, hogy az ellenforradalom Magyarországra hazatért költő hiába végezte el a jogot – mint Féja Géza megjegyzi róla –, túlságosan „jegyes” ember volt ahhoz, hogy közhivatal vállalására gondolhatott volna, s végül csak egy magánpolgáriban – ott is volt hadifogolytársa segítségével – kapott állást, és hogy versei elsősorban a Nyugatban jelentek meg. Az első verseket nagy meglepetés fogadta, és még nagyobb várakozás követte. Zengő verselése, kozmikussá feszülő képei joggal ébresztették azt a reménységet, hogy az Ady utáni költő-nemzedék jelentős egyénisége jelentkezett a színen. Ez sem volt azonban elég ahhoz, hogy a szibériai két kötetet itthon ne saját költségen kelljen kiadni.

Élete egyre keservesebb, s mikor már nem volt más választása, néhány év múlva Homokra költözött. Először a Beniczky-féle nevelőintézetben kapott tanári állást, s ennek talán legnagyobb haszna az volt, hogy az intézet nyomdája „Közelebb a föld-bőz” címmel kiadta harmadik verseskötetét. Versei itt-ott megjelennek ugyan,⁵ Babits Mihály a fiatal költők 100 legszebb verse között 5 Bányai-versnek is helyt ad,⁶ de a tiszazugi szőlők magányában meghúzódó, az utóbbi években már magántisztvisé-

lősködő költőt csupán egy-két baráti szál köti az irodalmi élet központjához. 1932-ben végre elismerésben részesül: ha nem is díjat, de 1000 pengő jutalmat kap a Baumgarten-alapítványból.

Ezek az utóbbi évek érlelik meg igazán költészetét. Közvetlen közelből látja a sanyarú paraszti életet, a „tanyák sötét gondú világát”, s megrázó képekkel fejezi ki ennek az életformának reménytelenségét.

*Házak bevernek körül a nesztelen
forgó síkon: Alföld tanyái,
pirosan tükrözik a zuhanó Napot, messze
gőzéből bukkanva, mint tengeren halászó
hajók vitorláit.*

*Zörgő vonat ragad csöndjükkbe s egyre fájóbb
fojtott sórással nézem őket
s miközben örök borgonyt vetettek:
a színijátészó kalásszal s tengerivel
bullámzó mezőket.*

*Merülő világ ez: holttenger, pőre sík,
tanyák sötét gondú világa –
mely önmagát emészte mozdulatlan
sorvad a Kárpátok örvös
kőgátjába zárva.*

*Méltó gyásszal omlik az este is, tört
virágként ellobban és távol
mint vízbefülők elbaló kiáltása rémlik
pár gyöngye fény a homályba süllyedő
tanyák ablakából.*

*Tejút füstjét, csillogó szikráit ontva
elzúg az éj s a szörnyű mélyben
holtan úszó tanyák fölött egyetlen
díszként csak a csorba Hold dereng
túlvilági fénnel.*

(Alföld II.)

De nem hiányzik a tájból az ember, „a gazdag földeken görnyedő szolganép”, s a vers aligha hagyott jó ízt Magyarország akkori urainak szájában. A komor képek ugyan itt-ott szomorúvá szelidülnek, de mindig anélkül, hogy ez a harc feladását jelentené. A költő így jut közelebb a földhöz és önmagához.

*Távolban ülök én, duzzadó ég alatt
s míg könnyező felbök érintik vállamat:
körül sötét földek. Alföld mély síkjai
búzzák lábaim mint börtön vasláncai.*

Hol, merre vagy szabadság? Végtelen mezők
csöndjében bolyongsz, vagy ősszel, ha nő a gőz,
füstölő zsúp alatt tanyázol mint szegény
vedlett gúnyában is derűs vándorlegény?

Nem lellek itt sehol, bíred sem ösmerik.
Nebéz gyászában tompán morog és döng a sík,
s a gazdag földeken görnyedő szolganép
keresi vén arccal egyetlen kenyerét.

De bogyba Nap tűnik, s támadó Hold alatt
szinte már hallom ahogy háborganak
körül a Kárpátok, s megáll a levegő
s mintha a tenger volna, megmozdul a mező:

Jönnek-mennek búsan férfiak, asszonyok,
ízes szavú, kardos bajúszú magyarok
s hajolnak basztalan a drága föld fölé,
mely egy tagba forrva többé nem az övék.

Ilyenkor ballom én, jól ballom halk nesztét,
a sötét síkba tört szabadság énekét,
mely egykor nappal is, mint harsány győzelem
vonul keresztül ormokon s a földeken.

* * *

Úgy borult a szívemre ez a vidék
gyümölcscsel, borokkal, új emberekkel
mint egy különös és magyar gyarmat,
nyugalmat rejtő, csönddel fedező zug
zöld árnyú tengerekben.

Ilyen tájék hallotta sóhajom
Turkesztán síkjain sötét időben,
bús bomlokú szárdok és oroszok között,
midőn csonka Holddal csillogott az éj
távoli jegenyéken.

erjedő ízeket, gyümölcsszagot
emelt a szél. Folyton újuló régi
bánattal lobogott lélekké a rög
s húzódtak szomorú szívemhez
az őszi föld meséi.

Most itt is ősz van, mese és gyümölcs.
Fölöttem egyhangú égbolt harangoz.
Holtak fölé hajolva csillogó
mosollyal így jutok közelebb
a földhöz s önmagamhoz.

(Alföld nyitott egében 1., 2.)

Saját költői sorsának szomorúsága is fel-felbukkan, s mint a *Vadember* című versben írja: „...boldogan ejtem hajszott homlokom jószagú csöndetekbe”. Fáradtság és elmúlás ihleti a *Madárdal*-t.

MADÁRDAL

*Testvéreim:
ragyogó bang,
égbe zendülő madár
ámulva hallgatlak a föld
fekete fűvében.*

*Életed
jajjal és kacajjal
csobog csőrödből: forrás
éneke, csók csattanása, szél
selyme holt mezők felett.*

*Dalodban
könnyeim csilognak
s múltó napjaim szépsége árad.
Visszhangul az ég
tenger csillaga csobban.*

*Fáradtan
dülök a fűbe.
Dalolj helyettem is, dalolj!
Minden beszédnél fényesebben
mosolyog Istenünk a dalban.*

*Halálom
könnyű lesz és édes:
mint torkodból a bang
magosba szálllok s dal leszek
elbagyott esti tájon.*

A Bányai Kornélról elszórtan megjelenő írások mind azzal fejeződnek be, hogy az irodalomtörténetnek mielőbb illenék leróni adósságát, amellyel a költőnek tartozik. Ez a megemlékezés sem tarthat igényt arra, hogy előre megfogalmazza az ítéletet, de erősíteni szeretné az eddigi hangokat, az eddig elhangzott kívánságokat: ne engedjük elmerülni e költészeti értékeit. A szolnoki Nemzeti Jövőnkben – a Bányai halálakor megjelent nekrológ azt írta¹: „...sokáig dacol majd a közönnnyel, s meg nem értessel, amik tövissé tették rövid életét”. Jó lenne, ha ez már nem sohaig tartana.

Kisfaludi Sándor

JEGYZETEK:

A fenti cikk 1964-ben íródott s először megjelent a Múzeumi Levelek 1965-ik évfolyamában. A IV. Szolnoki Kulturális Hetek Bányai Kornél ünnepe kapcsán szükségesnek tartjuk újra közlését. (Szerk.)

¹ Bányai Kornél halálának helyéről és időpontjáról különböző téves adatok jelentek meg. E tekintetben sajnós, sem az Új Magyar Lexikon, sem az Irodalmi Lexikon nem kivétel. A szolnoki halotti anyakönyv tanúsága szerint (1934. 69. oldal, 413 sz. bejegyzés) Szolnokon halt meg (és nem Homokon) 1934. (és nem 1935.) augusztus 31-én (és nem 28-án).

- 2 Berda József közlése Bányainak egy neki küldött levelezőlapja alapján.
- 3 Berda József: Bányai Kornél (Így igaz! Verseik. 1961. 19. old.) Féja Géza: A forradalom költő-küldöttje. (Népszabadság, 1962. november 7. 12. old.) — Féja Géza: Bányai Kornél, ifjúságom kenyeres társa. (Kortárs, 1964. augusztus, 8. évf. 8. sz. 1215–1222. old.)
- 4 Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1958. 269. old.
- 5 Például: Irodalmi Kurir. Szépirodalmi, társadalmi és kritikai folyóirat. Szolnok, 1932. május, 2. évf. 3. sz. 59–61. old.
- 6 Új anthológia. Fiatal költők 100 legszebb verse. Összeáll.: Babits Mihály. Bp. 1932., Nyugat. 21–28. old.
- 7 Nemzeti Jövők, 1934. szeptember 6. 3. évf. 71. sz. 3. old.

* * *

Erdemes szó szerint közreadni újból a szolnoki újság irodalomtörténetileg is értékes korabeli nekrolóját. (Szerk.)

„Sic itur ad astra.

A tiszazugi Homoktelepről néhány nappal ezelőtt tüdőgyulladással a szolnoki kórházba szállították Bányai Kornélt, a jönevű költőt, s rövid szenvedés után örökre lehunyta szemeit.

Évek óta élt már Homokon elvonultan, feleségével és gyermekeivel, s amely szerényen, csendesen élt a falujában, oly egyszerűen és igénytelenül költözött el közülünk.

Bányai Kornél 1897-ben Újbányán, Barsmegyében született. Az iskola padjai közül diplomát szerzett, majd Esztergomban helyezkedett el; itt szerkesztette „Forrás” címmel az ifjú magyar költőnemzedék antológiáját, melyben csokorba köti a később mind nevesebbé váló magyar írók és költők írásainak színe-javát.

Három nagyszerű verseskönyve jelent meg, amelyekben az új magyar líra egyik legizomabb, legerőteljesebb egyénisége mutatkozott meg.

Versei a legelőkelőbb folyóiratokban jelennek meg, s országszerte rokonszenvenessé teszik nevét. Megkapja a Baumgarten-díjat, s a legszebb reményekre jogosítja írásainak ismerőit. Meleg szeretet, az élet mélységeinek biztos kézzel való átfogása, a természet komor képeinek mesteri ábrázolása, a legmélyebb és legtisztább líra jellemzi minden írását.

S ma, egyszerű fejfa tövén, mélyen a föld alatt nyugszik, s örökre elszenderült a dal barátságos ajkán.

Költő, magyar vátesz, magyar tehetség volt; ravatala mellett egyetlen búcsúztató szó sem hangzott el; egyetlen irodalmi társaság sem képviseltette magát; csak törékeny termetű, egyszerű felesége, legszűkebb rokonsága sírt koporsója fölött, s ismerőse kísérte el utolsó útján a szolnoki kórháztól a szolnoki temetőig.

Élt 37 évet. Ez van egyszerű fejfájára írva. De verseivel bevonult a magyar líra halhatatlanjai közé és sokáig dacol majd a közönnyel, s meg nem értéssel, amik tövissé tették rövid életét.” (Nemzeti Jövők, Szolnok, 1934. szeptember 6.)

* * *

BÁNYAI KORNÉL VERSEIT OLVASVA

- ADY HATÁSA ALATT -

Bányai Kornél, mint a XX. század elejének szinte valamennyi fiatal magyar költője, Adytól indult, Ady révén került kapcsolatba az irodalommal. „Ady könyvét szorongatja a hóna alatt és a természettudomány titkait kutatja, de már kezébe nyomják a töltött fegyvert...” – írja Mátyás Ferenc a Vasénekű testvéreim bevezé-

tőjében s ezzel jól jelzi a költő indulását. Adytól és a természettől sohasem szakadt el véglegesen. Mégsem Ady epigon, mert bár fiatalon meghalt, megtalálta önálló kifejezőmódját, költői eszközeit. Ezeknek az eszközöknek a kimutatásához azonban Ady költészete volt az előfeltétel.

Ő maga így írt Adyról: „...verseiben jövőbe rohan a magyarság múltja, századok zenéje vált ízes gyümölcscsé. A magyar irodalom az epikában Móriczsal, a lírában Adyval lombosodik új szüretnek felé.” (Id. Hajnal Anna: Bányai Kornél, Irodalomtörténet 1950)¹

Ady költészete nemcsak tanulmány, segítség a számára, hogy megízlelhesse az „ízes gyümölcscsöt”, veszélyt is rejt. Később, amikor nem bírja erővel az állandó fortissimót, ismét Adyhoz fordul költői eszközökért. Ekkor azonban már érezhető, hogy ez a hang nem az övé. A szavak üressen kopognak ilyenkor, a kifejezések nem mondanak semmit. „Puszták szűz lángjában idős sebeink virulnak” (Puszták leánya) „Lobogjatok táncos kedveim/Szent támadás ez:” (Tavaszi seregek támadása) „Szépen halódtunk, mert nagyon éltünk” (Szép halál). A felsorolást tovább is lehetne folytatni. A Közelebb a földhöz című kötetben több ilyen avult adyizmusra bukkanhatnánk, ugyanakkor ebben a kötetben vannak a legszebb, leginkább letisztult versei is.

Egyetlen hatalmas ívvel lehetne érzékeltetni Bányai Kornél költészetének fejlődését. A Vasénekű testvéreim című kötet első ciklusa, az Igék az éjszakában nagyobbik része még a legelső korszak tiszta egyszerűségét mutatja. Már katona, de a háború még nem vált igazi élményévé. Ady még nagyon közel van, hatása termékeny módon segíti a fiatal költő önkifejezését. „Csak állok s csendben valamire várok./ Nyár van. Hulló csillagos az éjjel/ és zajong az árok” (Halál közelében) „...csókjaink jajszóval omlanak” (Három jaj) vagy a Kísértetek című versben: „Napos mezőkön víg daluk lobog/ napos mezőkön nagy halotti tor,/ napok és éjjelek halk ritmusa/ kínokba és elmúlásokba forr!

Itt is gyakran ír a természetről, mint ahogy később is szinte minden versében jelen van a természet, de itt még csak szemléli, nem azonosul vele. „Mellette az Irtis fenéig befagyva,/ csikorgó hideg, s fénylő tiszta hó.” (Omszk) „Felhők robognak nagy csillámkerékkel/ fákat hasítva csonka bérc felett./ Elaggott erdőn csillogot az éjjel/ és sírt a szél: lázas beteg gyerek.” (Rabok).

De a Magyar táj, vagy a Szépség mezőin tájképeit is idézhetnénk. Ezekben a költeményekben még csak leírja a természetet, úgy ábrázol, hogy önmaga kívül esik az ábrázoltak körén, csak mint közvetlen szemlélő van jelen, vagy még úgy sem, amikor emlékképeket idéz fel. Ennek a különállásnak a hangsúlyozása azért fontos, mert később éppen a természetbe olvadás lesz Bányai Kornél költészetének legfőbb jellegzetessége. Az Igék az éjszakában című ciklus első részére a tartózkodás formailag is jellemző. A verssorok rövidek, a szakaszok szabályosak, szinte minden versben használ rímeket. A kifejezőmód egyszerű, tagolt, világos. Minden a helyén van ezekben a versekben, talán éppen ezért nem hatnak olyan erővel, mint a későbbiek, ahol az érzelmek játszi könnyedséggel szakítják szét a valójában bilincsként szorító formákat, hogy akadály nélkül ömölhessenek elő a legőszintebben, a legöntudatlanabban.

BÚZÁK SZÜLETÉSE ÉS HALÁLA

Nincs éles határ Bányai Kornél költészetének első és második szakasza között. A dátumok azt mutatják, hogy egy időszakban még a kétféle hangnem párhuzamosan jelentkezik. A Búzák születése és halála (A föld szimfóniája), amelybe az 1918–21. között írott verseknek egy része került, már teljesen világosan magán viseli annak a sajátos látásmódnak és érzelmvilágnak a jegyeit, amelyből Bányai Kornél igazi

költészete kibontakozott. Ebben a könyvben egyetlen vers van, a nyolccsal jelzett, amely eltér a többitől és a korábbiak zárt formáját idézi fel. Ez a vers, megközelítőleg a ciklus közepén, talán ellenpontot jelent, egy lélegzetvételnyi szünetet a szavak, sorok végtelen áradatában.

Ezt írja az 1-es számmal jelzett versben: „Azért jöttem, hogy hirdessem a földet./ Lábam poros és nagy, buja hantokat hozok./ Elétek rakom a párás göröngyök csodáit./ Tudom, hogy fátyolos, bús szemetek szépséget áhít./ kutatva dörgő távlatokba nyúl!”

A legtisztább ars poetica ez s a továbbiakban hű is marad hozzá. A következők (a 8-as kivételével) tulajdonképpen prózaversek. Ritmikus prózát ír, s a költeményeket a gondolatrítmus mellett az újszerű kifejezés mód tartja össze. Megüt egy bizonyos hangot, s utána már nem is válik meg tőle. A sorok nem is versszakokba, hanem szakaszokba állnak össze, mint a prózában, mégis nyilvánvaló az első sor után, hogy verset olvasunk, nem pedig tájleíró prózát. A 6-os számú vers jó példa erre: „Égre kapaszkodó városok fölött gyármények gyászos lobogói lengnek. Földek tetejére hullámszik a füst, s nehéz, vastag ködben imbolyog a havon. Kultúra füstje lobog le a mennyről, s beteg emberizmok robotolnak gépek csordáival.”

ÖRÖK ARC

A Búzák születése és halála egy lépés előre, de Bányai Kornél igazi hangja az Örök arc című kötetben hallatszik először. Az Örök arcban kozmikus tágul az a világ, amely a Búzák születése és halálában nem terjedt túl a földeken, a falvakon, a hétköznapi élet terén. Az ismert és versbe foglalt dolgok világa egyszerre kitágul. Ez a legnagyobb különbség a két kötet között. A Búzák születése és halálában szűk a horizont, de azon belül mindent közelről néz. A részleteket is észreveszi, egy összezsugorodott, elpusztult méhet a „désütött virágok lehorgasztott szárán” a búzaszemeket, amelyek „potyognak rejtőznek dús földek ölebe-göröngyök alá, mint gyermekek anyjuk pompás kebelére.”

Az Örök arc világa más. A látóhatár a kozmikus végtelenbe vész, minden megnövekszik. A méretek, a távolságok és az érzelmek is. A költő ugyanakkor távolabb is kerül mindenkitől, a kis, emberi dolgok eltűnnek, elvesznek, elnyeli őket a távolság, amelyből nézi a világot. Messzire lát, de csak a nagy dolgokat látja meg, elszemélytelenedik a költészete.

Németh László így írt 1927-ben a Nyugat 17. számában az Örök arcról: „Bányai Kornélban az anyag mitológiája él. Érzí az ember mögött nyújtózó évmilliókat, a porból állatot, az állatból embert formáló időt.”

„... még messze van az élettől, az életet életté tevő részletektől...” A Búzák születése és halála ismeretében inkább azt mondhatnánk, hogy *már* távol van az életet életté tevő részletektől. Később a Közelebb a földhöz kötetben ismét megkísérli, hogy az élethez közelítsen, de ez annyira soha sem sikerül már neki, mint a Búzák születése és halálában.

Az Örök arc verseinek csak egyik, bár igen fontos jellemzője az a távolság, amelyből a költő a világot szemléli. A távolság azonban itt sem a felülemelkedés hűvös tárgyilagosságát jelenti. A tér végtelenné tágulásával egyszerre végtelenné tárulnak az érzelmek is, a Búzák születése és halálában meglevő lassú ritmus felgyorsul, egyúttal uralkodóvá válik a költeményekben, hogy szinte elvész mögötte a gondolati tartalom.

„Alig ismerek lírikust, akiben a ritmus-adó ösztön ennyire túlkiabálná a gondolat-adó értelmet.” „... ezek a szavak... egymásban rohannak, egy szakadatlan monoton hullámszás ez a kötet, melyet hasztalan erőfeszítés megakasztani.”

Németh László írja le ezeket a gondolatokat a Nyugatban megjelent, már idézett cikkében.

„Annak a költőnek, aki ezt a hangot ütötte meg, nem szabad megjedni az egyoldalúságtól. Olyan Berzsenyi ő, aki csak Fohászodást írt” – teszi hozzá.

A természet áll a központban, az ember összeolvad a természettel, vagy inkább belevész a természetbe. Egyetemes szemlélet jelentkezik az Örök archan, olyan szimultán látás, amely a durván megmunkált, primitív részleteket nagy egységbe fogja.

Sárközi György a Nyugat 1931. április 1-i számában már a későbbi kötet, a Közelebb a földhöz recenziójában írja, hogy Bányai Kornél versei unalmasak. Unalmasak, de éppen a bennük levő „eszels monotonía” teszi őket izgalmassá, ha az olvasó át tudott hatolni az első rétegen, bele tudott illeszkedni a versek ritmusába.

Ha ez érvényes a Közelebb a földhöz című kötetére is, amelyben már megfigyelhető bizonyos letisztulás, sokkal inkább érvényes az Örök arcra.

„Egyetlen hatalmas és egyben szimpla alapérzést őriz csak meg, jóformán valamennyi versében: s ez az egyetemesség tudata...”

A költő csak a leghevesebb érzelmeket engedí szabadjára, csak a leglángolóbb színeket alkalmazza. A szó azonban egy bizonyos ponton túl már nem bírja el azt az érzelmi feszültséget, amelyet ki kellene fejeznie s minél jobban hevítik, annál jobban veszít erejéből. A költő nem talál szavakat az érzelmek kifejezésére és ilyenkor fordul Adyhoz, de Ady frazeológiája bántóan és idegenül hat ebben a környezetben.

KÖZELEBB A FÖLDHÖZ

A Közelebb a földhöz már a címével is jelzi a költő fejlődési irányát. A cím az új kötet programját is kifejezi. 1931-ben jelent meg a könyv, újabb kötetet már nem is tudott kiadni. Az 1931. után írott költemények azt mutatják, hogy a „közelebb a földhöz” programot következetesen magáénak vallotta később is, ezért a kötetben megjelent és a későbbi versei szervesen összefüggnek, a könyv megjelenése nem lezárása a letisztulás korszakának. Éppen ezért a Közelebb a földhöz és az ezután következő három év verseit egységnek tekinthetjük.

Ha az Örök archan megtalálta a neki legjobban megfelelő hangot, a Közelebb a földhöz a végső beteljesülés ígérete.

A kivételektől eltekintve is elmondhatjuk azonban, hogy a versek egyszerűbbek, tagoltabbak, világosabbak. Az érzelmi ív lehajlik az első versek szintjére, de ez a visszatérés technikailag és gondolatilag sokkal magasabb fokon jön létre.

Egyre több tiszta szépség bukkan elő a szavak mind kevésbé izgatott sodrából. A forma feszesebbé, zártabbá válik, néhol már a klasszikus versmértékek elemei bukkannak elő. Például az Omló kövek zenéje című versben. „Hervadt köveid hallgatom Visegrád, gyöngülő erősség,/ lőrésidben fekete éjszaka vigyáz, keserű gaz virul./ Csatás idők emléke leng körül, régen halt ember arcát/ idézik téglákkal pirosló falaid, csipkésen rohanva/ sóhajos égbe.”

Az adonisz sorok a szabad strófaíznak is klasszikus ízt adnak. Ez a klasszicitás iránti érzék korábban is megvolt Bányai Kornél költészetében, de sokkal kevésbé érvényesülhetett. Ezt Németh László már 1927-ben észrevette: „Jamboid lejtésű szabad verse hosszú jambus sorokba higgadt s a rendezett sorokban képei is megállapodnak, valóbbakká válnak, időnként már-már befejezettek.” Ilyen a Hegyek között című verse: „Hegyek nyüzsögnek páncélos sisakkal égbe rontanak./ A gyűrött szikla tölgy fenyő erdőtől illatos./ Völgyekbe lóg az ég kéksége s lábunk virágozó mohán/ lágy rugókat tapos.”

Vagy az Erdei zsoldár: „Hallgasd a fát most nincs idő és nincsen semmi tér!
Te is fa vagy virággal és gyümölcscsel megrakott fa.”

A Közelebb a földhöz letisztult, klasszikussá nemesedett hangját egész sor költeményből idézhetnénk még. A Magyar virágok, az Ázsia, a Szőlőhegyek téli csöndje és még jónéhány vers bizonyítja, hogy műfajt teremtett magának. Az Örök arc lobogásából, állandó fortissimójából megmaradt az ódai szárnyalás, de ebbe valami csöndes, elégikus hang keveredett. „Szép kedvesem! lehullt dús csillagunk, szédítő szirmai/ hervadtan dobja arcukba az alkony. Vigyázz!/ Fehér/ borzalom bolyong a fák között, sötét kerepli énekét,/ egy moccanás s kiszáll a múltba gyúrt zúgó idő,/ halott világ ágaskodik s nyúl bimbós testédért.”

A Tanyák hasonló hangon szól, csak konkrétan. „Méltó gyásszal omlik az este is tört/ virággént ellobban, és távol/ mint vízbefulók elhaló kiáltása rémlik/ pár gyöngye fény a homályba süllyedő/ tanyák ablakából.”

Féja Géza a közeli ismerős, jóbarát Bányai Kornél halála után, 1935. májusában így emlékezett meg róla a Magyar Írás című folyóiratban: „Utolsó versei: derűs, nyugodt koccintgatások a halállal.”

Kétségtelen, hogy az elégikus hang válik uralkodóvá a költészetében, de gyakran egy versen belül is keveredik a korábbi lobogás emléke az elégiával. Még az 1934-ben írott, Tokajban című versben is, pedig ez valóban hattyúdalként hangzik. Megbékül a halál gondolatával, de nem sokkal előbb még így ír: „Barátom, annyi bajokon, halálon keresztül,/ meleg, borgőzös föld alatt/ együtt vagyunk mégis, s egy szebb jövő ütemére/ táncoljanak a boros poharak.”

„Egy verset írt egész életében” – írja róla Féja Géza. Németh László néhány megjegyzése is ezt támasztja alá: „Vers végére értem és nem tudom, miért van vége...”

Igaz ez, különösen a Búzák születése és halála és az Örök arc korszakában, de Bányai Kornél egész költészetére mégsem lehet elmondani. Az egyes ciklusokon, köteteken belül valóban összefolynak néha a versek, s ha valamelyik végére értünk, nem tudjuk, miért van vége. De költészete, egészét tekintve találunk korszakhatárokat, találunk a régebbihez képest másféle hangot s ezek a határok a fejlődés mérőföldkövei.

„Nincsenek csúcspontjai” – írja még Féja Géza. A többiek közül toronymagasan kiemelkedő úgynevezett nagy vers valóban nincs a kötetekben. Költészete sokkal egységesebb annál, hogy ilyenek lehetnének benne. Nem egyes verseiben, hanem egészében jutott mind magasabbra.

Bistey András

A szolnoki művésztelep kamarakiállításán

Engedjék meg, hogy mindenekelőtt ünnepeljem az ötletet, amelynek eredményeként itt ma a nagyszerű ívben fejlődő Szolnok bemutatkozik. Ha szabad szubjektíve is örülnöm, hadd mondjam el, hogy alföldi születésemnél fogva is, tanult mesterségem kapcsán is Szolnok, illetve a művésztelep jó harminc esztendő tartóssággal él szívemben. Gondolják meg, hogy egy volt Fényes tanítvány és egy volt Aba-Novák növendék milyen erős szálakkal fűződik a városhoz, a telephez és művészetéhez.

Az évek múltával felnőtt az új szolnoki nemzedék, amely egy szeniornak, Chiovini Ferencnek hidfőállásából építette a nagy hagyományra a maga újhangú, szocialista művészetét. Ezt a meghatározást, *szocialista* az utóbbi években elég lazán, pontatlanul is használták, de ha szabad, elmondanám, mivel érdemli ki a szolnoki művészet e megtisztelő jelzőt. A lokálpatriotizmus lehet pozitív és negatív töltésű, ám önmagában nem elég. De azzá lesz, ha, mint az itt szereplő művészek, műveikben a maguk földjét, s a rajta élő népet tradíciójának és jelenének ábrázolásával történelmi faktorrá emelik. Szenvedésteli múltjának és dolgos, a szó minden értelmében építő jelenének tolmácsolásával a jövőt is igéri. Ez a tartalma művészetüknek. Formájáról csak annyit, hogy ez a piktúra és ez a szobrászat olyan sajátosságos, ami csak ott és csakis ott jöhetett létre. Benne foglaltatik a festő egyéni alkata, tehetsége és temperamentuma akár lángoló színekkel, akár szordínós szürkékkel, vagy visszafogott, intellektuálisan partok közé fogott színekkel és szerkezetekkel komponál. A szobrászok a maguk teljesen lehatárolható formanyelvén, a legkülönbözőbb anyagokban az egyszerűből az általános felé mutatnak.

A szolnoki táj semmihez sem hasonlítható megjelenése, hangulata a festmények többségének témája, de megfestésében az az intenzitás érvényesül, amelyet csak a benne-vele élő művész képes kifejezni.

A művészetben nincs kozmopolitizmus, elkülönítő és egyben összefűző sajátosságát éppen az a föld, az a környezet adja, amelyben létrejött. Internacionálizmus azonban van, de az kevésbé a formajegyekben, mint a tartalomban mutatkozik. A szocialista országok művészei *ábrázoló és közlő* szándékkal *emberközpontú* művészetet művelnek. A szolnoki művészek ebbe a kategóriába tartoznak, mert a szocialista haza egy csúcskének, az újjászületett és nagyratörő városnak szépségét, alkotásainak és mindennapi embereinek nagyságát éneklük. Ez a művészet a világ minden pontján kivívhatja a megbecsülést, mert jellemző korára, mert érett és mert hibátlanul tolmácsolja világát.

Fogadják szívesen e kiállítást, mint a bemutatkozás lényeges részét, mint a város vezetőinek és jól istápolat művészeinek szép szavakkal beírt névjegyt.*

* Elhangzott 1968. október 15-én a Kossuth Klubban, a Szolnoki Művésztelep kamarakiállításának megnyitásán. A bemutatott anyag a szolnoki Téli Tárlaton a Damjanich Múzeum kiállításán is szerepelt. Így a megnyitó szövegét a Téli Tárlat értékelésének is tekintjük. (Szerk.)

Szolnok

Szolnok neve az olvasóban lexikonszerű tömörséggel a Tisza, átkelőhely, híd, vasúti csomópont, szolnoki művésztelep képeket, fogalmakat idézi első pillanatban; olvasmányélmények nyomán pedig verssorok, költemények teszik teljesebbé, színebbé a képet.

A krónikás Tinódi lantján csendül fel először, már a XVI. században „Oly igen szép erős Szolnok vára vala” kezdettel az ének a szolnoki várról s veszésének történetéről. Verseghy lírai vallomása a XVIII. század fordulóján pedig szülővárosa szépségét festi:

„Én kül Szolnoknak sükertes térségeit áldom,
hol remegő szemeimbe az első
napragyogás ötlött. Itt hempelyeg enyves iszapjánn
a' Tiszavíz; itt omlik ölébe
Zagyvánk. Egybevegyült vizeinn a szőke folyónak
a szép híd; a' Szandai dombig...
És hogy legböcsösebb díszét egyszerre kimondgyam:
szinte azon partyára emeltek...
tízszáz évek előtt, egy várfokot a' nyílak ellen,
mellyre utóbb a mostani épült.”

A legújabb költői termésből pedig érdemes felidézniük Böka László sorait az „Ó, Tiszatáj” című verséből:

„Szolnokot, hol ősi fűzek árnyán
a fürge Zagyva a Tiszába csobban,
mint hazatérőt a két kapubálvány,
úgy vár a hídfő, szívem beledobban...”

A versben a költő Szolnokot a Tiszántúl kapujaként említi. S a költői megfogalmazás Szolnok közlekedésföldrajzi jelentőségére utal.

Szolnok az Alföld közepén, szárazföldi és víziutak találkozásánál fekvő régi település, amely a honfoglaló magyarság egyik nemzetségfőjétől, Zounok (Szolnok) ispántól vette nevét. I. István király idejében már megyeszékhely és várispánság. Egy 1075-ből származó – ma is meglévő – oklevél pedig a szolnoki utat, a szolnoki polgárokat, a szolnoki révet és a környékbeli falvakat, vizeket is említi. A földvéra a XI. században a fontos átkelőhely és a révjövedelem biztosítására épül. Jelentősége különösen megnövekszik a XII. századtól, amikor a Felső-Tisza vidékéről meg-

indul a sószállítás a Tiszán. Szolnok kamarai várossá válik, mert a sóárusítás a királyság monopóliuma, egyik legfontosabb jövedelmi forrása volt.

Nehéz volna arra pontos választ adni, hogy milyen volt Szolnok akkori képe, hiszen a rengeteg háborús pusztítás miatt középkori kőépületei, műemlékei nem maradtak fenn, de a Tisza Szálló építésénél remekszép, XII. század végéről származó bizánci stílusú kőmeneti kereszt került felszínre, s a szolnoki vár területéről sok értékes lelet alapján bizton reméljük, hogy a meginduló nagyobb ásatások nyomán felszínre bukkannak a középkori Szolnok köemlékei.

Szolnok régi várát a XVI. század közepén a fenyegető török veszély elhárítására felújítják. A Tisza-Zagyva szögletében egy új Zagyva medret ásnak. Ezáltal a belső várat vízzel is körülveszik. Majd 1551-ben a várost is fallal és vizes árokkal övezik. Ezzel Szolnok erős várrá alakul. Méltán énekelhette meg Tinódi a falak erősségét. A sokszoros török túlerőt azonban feltartóztatni mégsem tudja. 1552. szeptemberében török kézre kerül és török szandzsákszékhely lesz. Szolnokot és a várat katonáikkal jól megőmlik. Uralmuk alatt a város képe nem nagyon változott. Gótikus templomát mecsetté fejlesztik; minarettel, fürdővel gazdagítják a belső várat. Nevükhöz fűződik azonban az első állandó híd megalkotása a Tiszán 1562-ben, amely – az időleges pusztulásokat leszámítva – hazánk legrégibb állandó hídja.

A szolnoki híd egyúttal Szolnok sorsa is, mert a híd nemcsak összeköt, kereskedelmet tesz lehetővé, hanem taposnak, tipórnak is rajta, s a háborús pusztításokor véle pusztul a város is. Négy évszázad óta öröm és jólét, bánat és pusztulás volt miatta a város osztályrésze. Mennyit tudna mesélni a letűnt évszázadokról! Török levéltárak, a bécsi Kriegersarchiv, a karlsruhei levéltár, a szolnoki múzeum és sok más múzeum és levéltár mennyi adatot, rajzot, térképet őriznek róla.

Magyar szakemberekkel és magyar rabokkal készült el az első híd, javítását debreceni ácsmesterek végezték. 1663-ban szélesítették is, hogy a nehéz ágyúk és társzekerek is átmehessenek rajta.

Már ebben a formájában látta a hidat a világhírű török utazó, Evlia Cselebi 1665-ben. Leírja a szolnoki várat is. Így emlékezik meg a hídról: „...A váron túl a Tisza folyón egy fahíd van, a Gyula vára felől érkező emberek a hidon mennek át...” De nemcsak jószántukból mentek erre, mert a Budáról és a környékről rab-szójra fűzött emberek ezrei vonultak itt a szomorú török fogságba.

Magáról a várról Evlia Cselebi ismert leírása helyett említsük meg a XVII. századból Behram Dimiski feljegyzését: „...Szolnok, kasaba, erős vára van. Mellette folyik el a Tisza és a Zagyva, mely a Hatvan nevű vár és kasaba mellett is elfolyik. Szolnok vára a Belgrád-egri útvonalról egyórányira áll. 3600 oszlopon álló erődítménye van. Ennek két kapuja van, az egyiknek egri kapu a neve. A másikkal belgrádi kapu a neve. Ez kőkapu. Murteda pasa építtette; tetejére egy erős hangú órát tétetett... Bektas pasa a városban egy dzsámít (török templom) és egy fürdőt építtetett...”

1685-ben Szolnok – 133 év elmúltával – felszabadul a török alól. Hová és mikor tűntek el ezek a törökkori épületek? – vetődik fel a kérdés. Hiszen még 1765-ben egy belga származású utazó, aki több évet töltött hazánkban, Szolnokról ezeket írja: „...Hal olyan mennyiségben van a Tiszában, hogy az emberek szigonnyal fogják... Ez idő alatt nyolcszor jártam Szolnokon. Hírnevét várának köszönheti. A vár egy háromszögletű földdarab, amelynek a Tisza és egy másik folyó nehezíti meg bevételét. A nagy várkapu alatt láthatók egy, a Tiszában talált óriás állat csontjai. Ez az óriás lehetett 12–14 lábnyi.

A szolnoki vár helyőrsége ma száz ember. A várban és egész környékén, éppen úgy mint Szeged táján, ha kissé leás az ember a földre, emberi csontok és rettenetes

háborúk emlékei tűnnek elő. Magyarország az a táj, ahol Hollandiát és Lombardiát kivéve, a legtöbb háború volt. Mindenütt csaták emlékeire és sáncokra találunk rá.

„Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurve terram molitus aratro
Exesa inveniet scabra rubigine pila,
Et garvibus rastris galeas pulsabitque inretes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris.”

(Vergilius: Georgicon, lib. 1.)

„Jámbor földművelő tőri arrafelé az ugart és
Rozsdás lánzsahegyet fordít ki görbe ekével.
Nagy horpadt sisakot kondít meg a földben az ásó,
S bámul: előtte holt katonák nagy csontja fehérlék.”

(Vergilius: Georgicon, lib. 1. – Lator László ford.)

Két évtizeddel később, 1785-ben II. József rendeletére a szolnoki vár is sok magyar vár sorsára jutott, felszámolták. Szögletes kaputornyát 1811-ben bontották szét. De, hogy a vár és a várban levő török építményeknek mi lett a sorsa, arról leghívebben Gorove László tudósít minket 1819-ből: „... A valahai Török Moschea, [mecset], mely már messziről látható, mind amellett, hogy nagy részében faragott kövekből volt összerakva a' Tiszára néző oldalán több repedéseket szenvedvén a' folyó felé kidőlni készült, mely miatt több ízben betsukva állott. A' két egymás mellett lévő, de most befalaztatott régi góthus formájú és a' vízre néző kő ajtókat a' gondolatot támasztják a vizsgáladóban, hogy... innen a' Tiszára jártak le, vagy ott megfürödvén előbb, úgy jöttek be a Moscheába... A' többszöri elége között kerek boltozatja, melynek nyomai, vagy lábai a' belső falakon még látszanak, lerogyott, vagy leszedett; ... Volt jobbkéz felől, a' mint arról most is élő némelly öregek emlékeznek, egy faragott kőből épült metsetje is vagy is török formájú fedetlen, kerek, 's keskeny tornya (minaret), de ez eldűledezett. – Alapját, mellyen állott, lehet a templom ajtaja mellett most is látni. A templom... a' jövő tavaszkor széljel fog szedetni... így az utolsó Török régiség is hajdan formáját el fogja veszteni...”

A szétrombolt épületek köveit más épületekbe építették be kőhiány miatt. Legtöbbet az 1824-ben épült vártemplom alapfalába.

Régebbi épületei, műemlékei tehát alig vannak Szolnoknak. Legrégibb és országos viszonylatban is kimagasló az 1724–1754 közt épült barokk stílusú ferences templom és rendház. XVIII. században készült oltárait a céhek készítették, emiatt céhjelvénnyel vannak díszítve. Különösen figyelemre méltó a templom berendezései közül a szobrokkal és faragványokkal gazdagon díszített szószék.

Az 1749-ben épült Xavéri kápolna a pestisjárvány emlékét idézi. Néhány kisebb barokk szobor és kápolna mellett érdemes külön is megemlíteni a Zagyva-hídnál levő karcsú oszlopon levő Mária-szobrot a XVIII. század első feléből, és a művésztelep sarkán levő Nepumoki János szobrot 1804-ből, mely eredetileg – mint az utak, hidak patrónusa – a Tisza hídnál állott, Klasszicista stílusban épült a már említett Vártemplom 1824-ben és a régi gimnázium egyemeletes épülete 1835-ben, valamint a Tisza-parton 1847-ben megépült Indó-ház, a pest-szolnoki vasútvonal állomása.

1860-ban készült a „Magyar Király szálló” a főtéren, ma múzeum és könyvtár. A felsoroltakon kívül alig néhány műemléki épület található még Szolnokon, hiszen sok pusztulást megért a város. A múlt század közepén színes forgatagos piaccal

még egészen falusias képet mutatott. Ez ragadta meg az ismert bécsi festő, Pettenkofen érdeklődését is, aki az 1848–49-es szabadságharc idején járt először Szolnokon, mint hadifestő. S 1851-től élete végéig, 1889-ig számtalanszor felkereste nyaranta Szolnokot. Remek, kisméretű zsánerképei jól őrzik a szolnoki népelet jellegzetességeit is.

1852-ből érdekes leírást találunk Bismarck leveleiben Szolnok színes, forgalmas életéről. Feleségét részletesen tájékoztatja a szállásáról, a népviseletről. A fehérnépről azt állapítja meg, hogy: ... általában jó növésűek, hajuk fekete, hátrafésülve, copfbafonva, piros szalaggal viselik. Az asszonyok vagy zöldes piros kendőt, vagy arannyal díszített pirosas főkötőt hordanak a fejükön, vállukra, keblükre szép sárga selymekendőt borítanak, rövid, fekete, kék szoknyát hordanak, lábukra piros szattyáncsizmát húznak, ami egészen a ruha alá ér. A fehérnépnek egy ilyen csoportja egészében a színek játékát adja... és öltözetükben minden szín olyan erőteljes, amilyen csak lehet.

És megérkezésem után, még vacsora előtt úsztam a Tiszában, láttam hogyan táncolnak csárdást és sajnálom, hogy nem tudtam a csodálatos alakot lerajzolni neked. Vacsorára paprikáscsirkét, halat ettem, most pedig lefekszem és alszom, ha sikerül a cigányzene mellett.”

Pettenkofen szolnoki munkássága nyomán először bécsi, majd magyar festők keresik fel és fedezik fel Szolnokot a festőművészet számára, és így lényegében őt tekinthetjük a szolnoki művészeti élet elindítójaként.

Nincs száz éve annak, hogy Szolnok ismét megyeszékhely lett (a török elől ugyanis a megyeszékhely Egerbe költözött), s kezdetét vette a város rohamosabb fejlődése. Középületek, iskolák, kórházak, városrendezési elgondolások nyomán a Tisza-parton levő régi sőházak helyén alakul ki a város központja és a viszonylag jó épületekből álló egyetlen főutcája. Megindul erőteljesen a város iparosodása is.

Az I. világháború megakasztja a fejlődésben. S a két világháború közt – számottevő építkezése csak a Tisza Szálló és Gyógyfürdő a környező parkkal, amely egyúttal a szolnoki idegenforgalmi törekvések megindulását is jelzi. A nagyszerűen felszerelt korszerű szállodát és gyógyfürdőt elsősorban a budapestiek részére ajánlották. A „Töltse a hétvégét Szolnokon!” jelszó sok fővárosi ember figyelmét magára vonta.

A II. világháború pusztításai összes hídjait, gyárait, épületeinek jórészt megsemmisítették. A meginduló újjáépítéssel egyidejűleg azonban a korszerű városrendezés nagyvonalú tervei is kialakultak. Az egyfőutcsás várost a Tiszát a Zagyvával összekötő Ságvári körút terjeszkedésre ösztönzi. Megindul az új lakótelepek építése is a Zagyva bal partján.

Szerencsés kézzel az 50-es évek elején a mai Tisza-liget területén 500 holdon erdőtelepítést végeznek. A város 1953-tól az alföldi olaj- és szénhidrogén kutatás bázishelyévé fejlődik. A Tiszamenti Vegyiművek telepítése – a szélirány szerencsés megválasztása folytán – a város levegőjét nem szennyezi. Az olajkutatások révén a földgáz mellett – amelyet igen sok lakásba már bevezettek – sok termálvíz is a felszínre jött. Ezek felhasználására épültek meg Szolnok termál strandfürdői. S érdemes azt is megemlíteni, hogy a Tisza bal partján, a hídtól felfelé sorakozó vállalati és üzemi strandok legtöbbször a Tisza vízében fürdőzők termálvízben tusolhatnak a parton vagy pihenhetnek az ottani termálvizes kismedencékben.

Az elmondottakkal végigkísértük Szolnok, az Alföld közepén levő, nagyiramban fejlődő város történeti kialakulását. S most még egyszer leszögezhetjük, hogy szerencsés földrajzi helyzete, fontos út- és vasútvonalak találkozása, két folyója, pompás hídjai nemcsak egy város korszerű fejlődését biztosíthatják, hanem nagyszerű éghaj-

lati, víz- és földrajzi, közlekedési adottságai révén az átmenő idegenforgalom egyik fontos bázisává is fejlődik.

* * *

Ilyen gazdag történelmi múlt mellett, mégis a ma Szolnokja az, amiért érdemes a várost és környékét felkeresni, egy-két napot vagy hetet itt tölteni.

Mit tud nyújtani Szolnok a hazai és külföldi vendégeinek egyaránt? Vegyük sorra:

A várost magát, amely mindkét folyóját – a Tiszát és a Zagyvát – nagyszerűen be tudta illeszteni a város életébe, a városkép kialakításába. S oly szerencsésen, hogy Illyés Gyula, a kiváló költő – akit pedig közelebbi szálak nem fűznek Szolnokhoz – 1965-ben, párizsi útja alkalmából azt írja róla: „... a természetnek más elemei is bejárnak – évezredek óta otthonosan bejártak – a városokba. Így például a patakok és a folyók. Az utóbbiak fogadtatása, az életmenetbe való beleillesztése épp oly jellemző egy városra. Idézd föl, olvasó, mit tudott csinálni egy város folyójával – Róma a Tiberisszel, Firenze az Arnóval, Szolnok a Tiszával –, s előtte a kép, mi fűzi ezeket még lelkiileg is a földhöz, amelyen állnak. A néphez, amelynek létük köszönhetik...”

S a zöld, fás, füves partok között halkán csobogó Tisza a lüktető, élénk iramban fejlődő városnak a természetet, a csendet, a pihenést adja. Most már nem háttal fordulnak az épületek a Tiszának, hanem homlokzattal a Tisza felé. S nagy lépést jelent a város életében az, hogy Szolnok „átlépett a Tiszán”. Ligetes, fás területe üdülőközponttá fejlődött.

A Tisza-liget kiépítése néhány éve kezdődött, de a 240 holdas liget első osztályú campingjével, tízezer embert is befogadó, hat holdon elterülő termál- és gyógyvízű strandfürdőjével nemcsak a hazai turisták előtt vált ismertté, hanem a nemzetközi idegenforgalom érdeklődése is ráirányul. 1966-ban a Nemzetközi Camping és Caraván Szövetség magyarországi programjában is szerepelt.

Mi teszi a Tisza-ligetet oly vonzóvá?

Elősorban a Tisza folyó, amely Északról s Nyugat felől követi. Saját vagy bérelhető csónakkal, motorcsónakkal a város felett néhány kilométerre pompás fővenyű tiszai strandot talál az utas. Nem is beszélve a jó horgászati lehetőségekről. Közismerten gazdag a Tisza minden időben pompás halfajtákban: keszeg, ponty, harcsa, őszi időben pedig a csuka a leggyakoribb, de a tél beállta előtt a kecsége a legegyszerűbb zsákmány. Felejthetetlen látványt nyújt a Tiszán június-július hónapokban az úgynevezett „tiszavirágzás”, amelyet először 1688-ban írt le a kiváló olasz tudós polihisztor Luigi Fernandó Marsigli. S azóta évről évre megismétlődik ez az érdekes természeti jelenség. A folyó agyagos partjaiból millió számra bújnak elő lárváikból a szárnyas kérészek, s néhány percre nászrepülésük után a vízbe hullanak – miként az ismert magyar dal mondja:

„Egy sem él odáig, míg olvasok százig.
Temető a Tisza
Mikor kivirágzik.”

De addig kavarog, forog, sokszor méter vastagon, átláthatatlanul, kilométer hosszan a Tiszán. Surranó, zizegő sustergő hangjuk valami csodálatos farsangi kavalkádra emlékeztet. Had említsük meg, hogy Kollányi Ágoston: Örök megújulás című díjnyertes természeti filmjében a „tiszavirágzást” Szolnoknál filmezte.

Vizikarnevált is rendeznek a Tiszán minden évben augusztus 19-én. I. István király és a Magyar Alkotmány ünnepének előestéjén. Kivilágított, felvirágozott csónakok, motorok végelethetetlen sora úszik, vonul a Tiszán lefelé. Rakéták színes villanásai teszik még színesebbé a képet. S ilyenkor a Tisza partján a város lakóinak apraja-nagyja kint szorong.

A *Tisza-liget keleti szegélyén az E 4-es számú országos főközlekedési út* halad. Rajta Nyugat- és Észak-Európa országaiból Budapesten át a Fekete-tenger felé, a román és bulgár tengerpartra irányuló vagy onnét visszatérő gépkocsik végelethetetlen sorai. Odamenetben vagy a visszatéréskor a nyári melegben nagyszerű felüldülést jelent az úttól 300 méterre levő termálstrandfürdő és mellette az I. osztályú camping 2 és 4 személyes faházaival. Igényesebb vendégek részére a minden kényelmet nyújtó „alpesi házak” állnak rendelkezésre. De a sátrakkal, lakókocsikkal érkezők részére is fürdési, gázfűzési és elektromos szolgáltatás van biztosítva.

A campinghez csatlakozóan a nádtetős „Kunsági csárda” kerül üzemeltetésre, amelynek egyik szobája – a múlt század elején készült – festett parasztbútorral lesz berendezve. Tájjellegű ételek, italok az igényesebb vendégek érdeklődésére is számot tartanak.

A *Tisza-ligetet Délről a szandai rét* zöldellő pázsitja övezi. A tükörsímaságú alföldi síkon mintegy 10 kilométer hosszan akadály nélkül futhat végig az ember tekintete. Kedvező időben még a délibáb, a magyar puszták csodálatos légűneme nye is fel-feltűnik. Magasba emeli – sokszor megfordítva – távoli lovasok, emberek, fák képét. Ki ne szeretné a nyári éjszakákon, különösen augusztus hónapban élvezni a csendet, a csodálatos, mélytűző csillagsátor alatt? Amikor vakító villanással fut le egy-egy csillag. Az északi égbolt csillagképei szikráznak, vakítanak. Nem takarják el hegyek, dombok sehol a horizontot. S ha távolból halk furulyaszó vagy közelebről a tücsök ciripelése meg nem törné a csendet, a nagyvárosok tömkelegéből kiszabadult ember álomnak hinné „a csillagnéző estéket”, amelynek a hajnaljelző pirkadás vagy egy friss szellő jelzi a végét. S milyen pihentető, nyugtató ez akkor is, ha a Tiszán felfelé induló csónak vagy motoros, kikapcsolva a motort, csendben csorog, úszik lefelé a Tiszán. S a csónakban hanyatfekvő ember a Tisza két, ligetes árnyas partja közt a nyári égbolt végtelen csillagmilliárdját nézheti.

Néhány szót még a Tisza-liget termál- és gyógyfürdőjéről. Hat holdas fás területén egy 1370 m³ térfogatú, sokszög alakú medence mellett, kör alakú, háromrészes medence két szektora szolgál az üdülők gyógyfürdőzésére 33–39 C°-os vízzel. Ugyanott található a gyermeklubickoló is. A medencéket naponta újratöltik, hiszen a bőséges, 56,2 C°-os hőmérsékletű termálvíz erre módot ad. Orvosi szakvélemény szerint a víz nemcsak a termál hatásánál fogva gyógyhatású – elsősorban reumás, izületi, izom- és idegfájdalmak kezelésénél, hanem mivel sok organikus anyagot és oldott só-t tartalmazó alkáli hidrogénkarbonátos, jódos hévvizek csoportjába tartozik, a szervezet biokémiai folyamataira is jó hatással van. Orvosi tanácsadás a fürdő területén.

Az úszást kedvelők részére 1968-ban 50 méteres úszómedence is épült. S a közelben levő csónakázó tó lehetőséget kínál szórakozásra, sportra, evezésre. Kényelmes kabinok, öltözők, hideg-meleg tusok, fodrászat, büfé, bisztró, kisvendéglő, játszó- lehetőségek még alkalmasabbá teszik üdülésre, gyógyulásra egyaránt.

Mit érdemes még felkeresni Szolnokon?

A Tisza Szálló és Gyógyfürdő saját termálkúttal fűtve, színvonalas szállást biztosít egész éven át. Konyhája, éttermei és a Tisza-partra néző nagyszerű kerthelyi-

sége miatt igen sok külföldi vendég is felkeresi. Gyakori vendége volt a 30-as években a kiváló magyar regényíró, Móricz Zsigmond is. Pihenni és regényein dolgozni járt ide. Külön meg kell említeni a vele egybeépült gyógyfürdőt. A 950 méter mélyről feltörő, 55,6 C°-os rádiumos, alkalikus termálvize miatt a török stílusban épült gőzfürdőjét egyénileg és orvosi rendeletre számtalan beteg keresi fel. Speciális balneoterápiás kezelést alkalmaznak mozgásszerű megbetegedések, lumbágó, neurastheniás panaszok, kimerülés, stb. esetén. A súlyfürdő mellett említésre érdemes a reumás, női csont- és méhbetegségek gyógyítására szolgáló sósfürdő. Különösen az izzappakolás nagy gyógyhatású sérüléseknél és helyi jellegű reumás megbetegedéseknél. A Szolnoktól 30 kilométerre kitérvelt, igen sok rádiumemanációt tartalmazó kolopi iszapot használják fel. A termálkút gyógyvizét „Áldásvíz” néven szénsavval telítve, palackozva is használják. Nagyon alkalmas ivókúrának is, gyomor- és bélbántalmak esetén.

Számos termálfürdője közül, amelyet elsősorban a helyi lakosság használ, érdemes a figyelemre a Tisza-híd lábánál levő fedett uszoda, amely egyúttal a világhírű, számos olimpiai bajnokkal rendelkező Szolnoki Dózsa Vízilabda Csapat otthona is. Saját bővíző termálkútja itt is lehetővé teszi, hogy a vizét naponként cseréljék. Betegek, idősebbek részére külön gyógymedence áll rendelkezésre.

A Szolnoki Művésztelep. A századfordulón, 1902-ben létesült a Tisza és Zagyva folyó szögletében, a régi vár helyén. Érdemes felidézni a megnyitó szavakat: „Valamikor véres harcok, a magyar nemzet életének létkérdését eldöntő csaták dúltak e helyen... Most a képzőművészet egyik legszebb fegyverével: az alkotó ecsettel indul innen magyar festőgárdánk hódító körútra.”

Ha megnézzük, hogy kik voltak azok a művészek, akik 1899-ben folyamodtak a kultuszminiszterhez, akkor Bihari Sándor, Fényes Adolf, Hegedüs László, Kernstok Károly, Mednyánszky László, Mihalik Dániel, Szlányi Lajos és Vaszary János nevét közte találjuk. Ma már mindnyájukat a magyar festőművészet élvonalába soroljuk. S érdemes feleleveníteni a miniszteri engedélyezési okirat néhány sorát is: „... e művésztelepülés és a velejáró társadalmi érintkezések és időszaki kiállítások révén még kiszámíthatatlan befolyással lehet Szolnok város és az egész vármegye kulturális és ipari fejlődésére, eltekintve azoktól az eredményektől, amelyek ebből a hazai művészetnek fognak javára válni.” S ma az árnyas park közepén fekvő Művésztelepről méltán írhatta egy neves művészettörténész: „Olyanféle Szolnoknak a Művésztelep, mint Párizsnak az Eiffel-torony. Kinyúlik belőle, és szinte arról magáról is megismerik.”

A Szolnoki Művésztelep rövid idő alatt nemcsak az országban, hanem Európaszerte ismertté vált. A 30-as években Aba-Novák Vilmos, Borberek Kovács Zoltán, Chiovini Ferenc, Fényes Adolf, Mattioni Eszter, Pólya Tibor, Szlányi Lajos, Vidovszky Béla, Zádor István jelzik a művésztelep törzsgárdáját, de számos vendégművész is megfordult Szolnokon.

A második világháború pusztításai nem kímélték a művésztelepet sem, megkezdődik a telep egyrészének újjáépítése. 1947-ben megrendezik az első képzőművészeti kiállítást is. Néhány éve a Városi Tanács kezelésébe került a művésztelep, és jelentős költséggel mind a 12 műtermes lakást korszerűsítették. 9 festő és 3 szobrász él és dolgozik ma is a telepen. Munkásságuk java a hazai és nemzetközi kiállításokra egyaránt eljut. Valamikor a szolnoki piac, a Tisza-part színes, mozgalmas élete vonzotta ide a festőművészeket. S ma, ha szerencsére nincs is meg a sáros piactér, a düledező utcásor – ami annyi festőt meghihetett –, ha el is tűntek a kis tanyák, a nagyvárossá fejlődő Szolnok ipari üzemei, lüktető élete ma is értékes festői, szobrászi témát kínál minden művésznek, aki benne él a társadalmi haladás

sodrában. 1960-tól kezdve a szolnoki művészeti élet reprezentatív alkotásai a szolnoki múzeumban „Szolnoki Galéria” néven megrendezett állandó kiállításon láthatók.

A Damjanich Múzeumban a régészeti és történeti kiállítás a megye és ezen belül Szolnok város régészeti-történelmi emlékeit mutatja be, ahol az elmúlt másfél évtized rendszeres régészeti kutatása nyomán felszínre került igen értékes régészeti leletek láthatók. Köztük a Tiszamenti Vegyiműveknél felszínre került 20 000 éves ivópohár, amelyet a jégkorszak embere, a mammut és a rinoceros kortársa munkált meg gondosan, s amely Dr. Vértés László szakvéleménye szerint az alföldi paleolitikum eddig ismert legszebb darabja.

Szinte megszakítás nélkül keresték fel ezt a fontos vidéket nemcsak a kőkor emberei, hanem megtelepedtek itt a bronzkor, vaskor és a népvándorláskor népei is. Régészeti anyaguk gazdag anyagát külön figyelmébe ajánljuk vendégeinknek.

S ha valakit különösebben a kerámia érdekeli, végignézve a régészeti kiállításunkat, nyolc évezred igen sok, kézzel formált és korongolt kerámiáját találja meg. S hozzá csatlakozik Szolnok megye népművészete című kiállítás rendkívül változatos, színes kerámia anyaga is. De az érdeklődők, Szolnok megye tájegységeinek legszebb bőr- és textil-, valamint pásztorművészetét is megismerhetik. A múzeum nemcsak a főtéri épületében rendez időszakki kiállításokat, hanem a Szigligeti Színház korszerűsített előcsarnokában is rendszeresen láthatók képzőművészeti kiállítások. A színház nyári szünete alatt nagyobb méretű képzőművészeti kiállításokat találhatnak mindig a látogatók a Tisza Szálló szomszédságában. Nemrégiben nyílt meg a Képcsarnok korszerűen berendezett üzlete és benne a kamarakiállításokra alkalmas kiállítóterület, amely Aba-Novák Vilmos terem elnevezést kapta. A látnivalókon kívül jól berendezett üzletek, ízléses kirakatok, espresszók, kisvendéglők találhatók a város legtöbb részén. S útjuk során Szolnokra érkezők keressék fel a Kossuth téren az Idegenforgalmi Hivatalt vagy a Tisza-ligetben a campingben levő kirendeltséget.

Kaposvári Gyula

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI:

Bistey András újságíró, a Szolnok megyei Néplap munkatársa, Szolnok; Csáki István, az MSZMP Szolnok megyei Bizottsága első titkára, Szolnok; Kaposvári Gyula múzeumigazgató, Szolnok; Kisfaludi Sándor, az Országos Pedagógiai Könyvtár osztályvezetője, Budapest; Kocsis László tanár, Szolnok; Dr. Kupa Mibály, az Éremtani Társulat titkára, Budapest; Dr. Oelmacher Anna művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria munkatársa, Budapest; Selmeczi László múzeumigazgató-helyettes, Szolnok; Szigeti László, a Szolnok Városi Tanács V. B. elnökhelyettese, Szolnok; Szurmay Ernő, a Közgazdasági Szakközépiskola igazgatója, Szolnok.